

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA**

MARTYNA GUDAITĖ
(Intelektinės nuosavybės teisės studijų programa)

TEISĖS Į KŪRINIO NELIEČIAMYBĘ IGYVENDINIMO PROBLEMOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė – dr. Jūratė Usonienė

Vilnius, 2006

TURINYS

IŽANGA.....	3
1. Teisės į kūrinio neliečiamybę reglamentavimas	5
1.1. Teisės į kūrinio neliečiamybę esmė ir apsaugos tikslai	5
1.2. Teisės į kūrinio neliečiamybę pripažinimas Berno Konvencijoje.....	10
1.3. Teisės į kūrinio neliečiamybę turinys	14
1.3.1. Kūrinio iškreipimas, išdarymas ar kitoks pakeitimas	14
1.3.2. Garbė ir reputacija	15
1.3.2. Kėsinimasis į kūrinį	18
1.4. Teisės į kūrinio neliečiamybę galiojimo termino problema	20
2. Teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas ir interesų konfliktas	26
2.1. Autorių neturtiniai interesai ir materialio kūrinio išraiška	27
2.2. Asmeninės neturtinės autorių teisės ir turtinės kitų subjektų teisės: sutartiniai turtinių teisių perėmėjai.	28
2.2.1. Kūrinių, sukurtų darbo santykių pagrindu, neliečiamybė	42
2.2.2. Audiovizualinių kūrinių autorystė ir teisė į jų neliečiamybę	44
2.3. Teisė į kūrinio neliečiamybę ir skirtingos kūrinių rūšys	45
2.3.1. Audiovizualiniai kūriniai	46
2.3.2. Architektūra ir dailė	49
2.3.3. Literatūros ir dramos kūriniai.....	52
2.3.4. Muzika	53
IŠVADOS.....	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
SANTRAUKA.....	61
SUMMARY	62

IŽANGA

Autorių darbai, nuo tada kai pirmieji buvo sukurti, nenustoja vis giliau skverbtis į visuomenės kultūrą. Šiomis dienomis rytinis žadintuvas daugelį žadina ne įkyriu zvimbėmis, o melodija, automobilyje ar troleibuse pakeliui į darbą klausome muzikos, namus ir darbo kabinetą puošiamo paveikslais, jų reprodukcijomis, nuotraukomis, įvairiausiais tikslais skaitome knygas įmantriuose kietuose viršeliuose, išpūdingai iliustruotas ir visiškai paprastas, taip pat laikraščius, žurnalus. Dar kinas, teatras, koncertai, turiningos citatos ant atviruko su Van Gogo (*Van Gogh*) Saulėgražos reprodukcija... Kiekviena diena bet kur moderniame pasaulyje pilna autorių darbų.

Kūriniai taip įsilieję į kasdieninį pasaulio vaizdą, jog neretai su jais pasielgiama kaip su niekam nepriklausančiais, arba tiesiog kiekvieno nuosavybe. Juos visuomenei padovanoję autoriai tuomet tiesiog ignoruojami ir gali stebėti, kaip jų kūriniai transformuojami ir pritaikomi plačiam panaudojimui. O juk kūriniai turėtų būti neliečiami, tokią teisę autoriams jau nuo XX a. pradžios savo įstatymais pradėjo pripažinti įvairios pasaulio valstybės. Kita medalio pusė – kūriniai neretai pakeičiami ar pritaikomi tam, kad būtų labiau naudojami, paklausesni ar įdomesni, atneštų daugiau finansinės naudos. Suinteresuoti pakeitimais gali būti ir patys autoriai, ir kūrinių perdirbėjai, ir kiti jų naudotojai. Kūrinio neliečiamybės apsaugos apimtis priklauso nuo to, kiek reikšmingi yra kūrinio pakeitimu suinteresuotosios pusės interesai. Tam, kad tinkamai įvertinti teisės į kūrinio neliečiamybės įgyvendinimo galimybes šiandien, ypač svarbu apibrėžti, ką ir nuo ko teisė į kūrinio neliečiamybę saugo, koku būdu apsauga įgyvendinama, kokie svarbiausi šio instituto bruožai, kokie tie skirtingi interesai, turintys įtakos teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimui.

Lietuvoje šiuolaikinės kūrinio neliečiamybės įgyvendinimo problemos dar nenagrinėtos, užsienio šalių autoriai atkreipa dėmesį tik į pavienius aspektus. Situacija tokia, kad, nepaisant deklaruojamų autoriaus teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos garantijų, praktinis teisės įgyvendinimas kai kuriais atvejais sukelia nemažai sunkumų. Dėl nepakankamai detalaus teisės į kūrinio neliečiamybę tam tikrų aspektų teisinio reguliavimo, dalis klausimų atsakyti lieka išimtinai teismams, o dėl vieningos teismų praktikos nebuvimo galimos teismų praktikos klaidos – tik laiko klausimas. Autorių teisės normų harmonizavimo idėjos, valstybių tarpusavio pasiūlymai vienyti požiūrį į neturtinių teisių apsaugą verčia atskleisti esminius teisės į kūrinio neliečiamybę nacionalinio reglamentavimo skirtumus, juos apibendrinti ir įvertinti, kokios persektyvos minėtus tikslus pasiekti. Analizuoti kūrinių neliečiamybės klausimus modernios visuomenės egzistavimo sąlygomis ypač aktualu, nes tai padeda ne tik spręsti ginčus, įvertinti esamą situaciją, bet ir numatyti teisės įgyvendinimo galimybes ateityje.

Tyrimo objektas – teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo reglamentavimas moderniose teisinėse valstybėse. Darbe nagrinėjama, kokia teisės į kūrinio neliečiamybę apsauga įvairiose valstybėse yra deklaruojama, ir kaip tokiomis sąlygomis ji iš tiesų veikia. Analizuojamos įvairios kūrybos sritys - muzika, literatūra, dailė, teatras, kinas – ir tikrinama hipotezė, kad teisės į kūrinio neliečiamybę apimtis gali skirtis priklausomai nuo kūrinio pobūdžio. Dėl ribotos darbo apimties, teisė į kompiuterių programų neliečiamybę darbe nebus nagrinėjama. Nors kompiuterių programos ir yra saugomos autorių teisės normomis, asmeninių neturtinių teisių į jas klausimas labai sudėtingas, problematika labai specifinė, todėl į darbo turinį nebus įtraukta.

Visų pristatytų aspektų kontekste darbe siekiama įgyvendinti keletą teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo problemai aktualių uždavinių:

- 1) apibrėžti teisės į kūrinio neliečiamybę sampratą;
- 2) apibūdinti teisės į kūrinio neliečiamybę tarptautinį reglamentavimą;
- 2) atskleisti ir įvertinti skirtingų teisės tradicijų valstybių pozicijas dėl šios teisės apsaugos;
- 3) konkretizuoti ir apžvelgti šiuolaikines problemas, su kuriomis, saugodami kūrinio neliečiamybę, dažniausiai šiomis dienomis susiduria autoriai;
- 4) įvertinti kūrinio naudotojų padėtį ir jų pozicijas teisės įgyvendinimo kontekste.

Tokiais uždaviniais darbe siekiama įgyvendinti tikslą visapusiškai atskleisti teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo galimybes ir įvertinti kylančias bei ateityje galinčias iškilti šios teisės įgyvendinimo problemas. Mokslinis tyrimas orientuotas į problemas, kurios kyla kūrinį pateikus aktualiai, t.y. juo suinteresuotai visuomenės daliai. Siekiama šias problemas identifikuoti. Tikslui pasiekti naudojami aprašomasis, lyginamasis istorinis, dedukcinis, interviu metodai.

Nemažai dėmesio darbe skiriama užsienio valstybių patirčiai ir tradicijų analizei – ji gali būti labai naudinga neturtinių teisių apsaugos tradicijų Lietuvoje tolesniam formavimui, nes istorinio konteksto žinojimas bei pagrįstas numatymas gali padėti pasirinkti teisinio reglamentavimo kryptis bei numatyti teisės įgyvendinimo galimybes. Analizuojami aktualūs norminiai šaltiniai – tarptautinių sutarčių nuostatos bei skirtingų valstybių vidaus teisės normos, užsienio autorių specialioji literatūra. Lietuvių kalba teisė į kūrinio neliečiamybę praktiškai nenagrinėta, todėl darbe atsižvelgiama į didžiausių užsienio valstybių autoritetų darbus. Adolf Dietz, Sam Ricketson, Jane C Ginsburg straipsnai bei knygos ypač vertingi, todėl darbe dažnai cituojami. Dėl esamos teisės į kūrinio neliečiamybę reglamentavimo ypač reikšminga yra teismų praktika, todėl nemažą darbo dalį sudaro Lietuvos bei užsienio teismų praktikos pavyzdžių nagrinėjimas.

Akivaizdu, jog darbe nepavyks įvardinti ir detalizuoti visų šiuolaikinių problemų, tačiau įgyvendinti darbo tikslai turėtų mažų mažiausiai atskleisti problematišiausius kūrinio neliečiamybės apsaugos aspektus. Problemų įvardijimas ir analizė suteikia galimybę įvertinti, kaip valstybei sekasi vykdyti užsibrėžtus tikslus ir numatyti galimas teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo perspektyvas. Šis darbas galėtų būti naudingas ir kaip informacijos šaltinis teisinių ginčų dalyviams. Pateikti faktai ir pavyzdžiai padeda akcentuoti autoriams skausmingiausius teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimo aspektus, atskleidžia konfliktų dėl kūrinių pakeitimų esmę, detalizuoja teisės į kūrinio neliečiamybę išimtis, pagrįstas ir neagrįstas autorių pretenzijas. Aptartais klausimais pateikti pasiūlymai galėtų būti naudingi ir įstatymo leidėjui.

1. Teisės į kūrinio neliečiamybę reglamentavimas

1.1. Teisės į kūrinio neliečiamybę esmė ir apsaugos tikslai

Autorių teisės normos civilinėje teisėje yra specialiosios teisės normos. Jos taikomos tik specialioms objektams - konkretiems kūriniams, kuriems apsaugoti ir yra sukurtos. Su teise į kūrinio neliečiamybę susiduriama tada, kai konflikte dalyvauja du specifiniai subjektai – autorius, sukūręs kūrinį ir dėl to turintis asmenines neturtines teises į jį bei kūrinio naudotojas, netinkamai besielgiantis su kūriniu. Tai, kas šiame darbe nagrinėjama, yra „autoriaus teisė į atskiro ar konkretaus jo kūrinio neliečiamybę“¹, taigi kūrinys svarbus ir kaip autoriaus kūrybinės veiklos rezultatas, ir kaip netinkamo elgesio objektas.

Teisė į kūrinio neliečiamybę yra asmeninė neturtinė autoriaus teisė, kurios pagrindinis tikslas – apsaugoti su kūriniu susijusius autoriaus dvasinius interesus. Fizinis poveikis kūriniui ir jo pakeitimas gali būti žalingas autoriui keletu požiūrių. Akivaizdžiausias yra autoriaus subjektyvus siekis pateikti publikai kūrinį tokį, koks jis ir sukurtas, nes autoriui vienaip ar kitaip svarbi visuomenės reakcija į tą kūrinį. H. Hansmanas ir M. Santili (*H. Hansmann, M. Santilli*)² išskiria trejopo pobūdžio autorių neturtinius interesus. Visų **pirma**, autorius gali tapatinti save su konkrečiu kūriniu ir todėl jam svarbu, kad kūrinio išraiška nepasikeistų. **Antra** - jis gali tuo kūriniu kreiptis į visuomenę (suinteresuotą jos dalį), norėdamas jai kažką pasakyti, ir dėl to jam ypač svarbu, kad kūrinys visuomenei būtų atskleistas toks, koks sukurtas. **Trečia**, autorius gali

¹ A. Dietz. The Artist's Right of Integrity Under Copyright Law – A Comparative Approach // *International Review of Industrial Property and Copyright Law*. 1994, Nr.2, P.181.

² H Hansmann, M. Santilli. Authors' and Artists' Moral Rights: A Comparative Legal and Economic Analysis // *Journal of Legal Studies*. 1997, Nr. 95(26).

tikslingai siekti susikurti reputaciją kūrėjo, kuriančio tam tiko pobūdžio darbus, net jei tie darbai nėra ypatingai paklausūs. Dėl visų šių priežasčių autorius gali siekti apsaugoti savo kūrinio neliečiamybę ir išlaikyti ją nepakeistą po to, kai tie darbai parduodami, net jei taip sumažėtų kūrinio vertė jo materialios išraiškos savininko ar potencialių pirkėjų akyse. Taigi darbų, kuriuos vadiname meno kūriniais, autorių interesai yra neatsiejamai susiję su originalia kūrinio išraiška.

Asmeniniai neturtiniai arba moraliniai, dvasiniai autorių interesai savo prigimtimi yra skirtingi nuo turtinių, ekonominių ar komercinių. Tačiau klaidinga būtų teigti, kad teisės į kūrinio neliečiamybę apsauga nieko bendro su turtiniais interesais neturi. Ji gali turėti ir komercinį atspalvį: teisės į kūrinio neliečiamybę pripažinimas autoriams gali būti vertinamas kaip atlygis bei paskatinimas kurti³. Ypatingai svarbu tai, kad kūrinio neliečiamybės apsauga sudaro sąlygas autoriams apsaugoti savo reputaciją – būtent šis interesas gali turėti gana ryškų turtinį atspalvį. Iškraipytas kūrinys praranda savo rinkos vertę, nes tai nebėra to autoriaus darbas. Tokio kūrinio autoriui ne tik gali sumažėti galimybių darbą realizuoti, bet jis vargu ar apskritai norės tokio darbo autoriumi vadintis ir būti su juo tapatinamas, identifikuojamas kaip pats tokį sukūręs. Išdarkymas ar pakeitimas jau parduoto kūrinio gali taip pakenkti autoriaus reputacijai, kad tokiu būdu sumažėtų jo dar neparduotų bei būsimų kūrinių kaina. Kai kalbame apie nespėtus parduoti ar kitaip realizuoti kūrinius iki autoriaus mirties, jo kūrinių vertę išsaugoti suinteresuoti ir autoriaus palikuonys, kuriems gautos pajamos atitektų, taigi kūrinio neliečiamybės apsaugos poreikis pergyvena net patį autorių.

Labai svarbi kūrinių, kaip privačios nuosavybės objektų, savybė yra ta, jog, priešingai nei kiti tradiciniai turtinių teisių objektai, kūriniai nereikalauja pakeitimų ar kitokio indėlio tam, kad galėtų atlikti savo funkcijas (puošti ar išreikšti mintis). Tokiu būdu autoriaus interesai tarsi turi pranašumą prieš kūrinių materialios išraiškos savininkų išimtinai turtinius interesus. Todėl autoriai dažnai traktuojami kaip silpnesnė šalis, t.y. jiems suteikiamos papildomos garantijos. Nors asmeniniai turtiniai interesai nėra patys svarbiausi, kai kyla poreikis apsaugoti kūrinio neliečiamybę, jie be jokios abejonės negali likti nuošaly ir turi būti vertinami, ypač kai sprendžiamas žalos atlyginimo klausimas.

Be pačių autorių ir jų kūrinių (bet ne išimtinių teisių į juos) savininkų, visuomenė taip pat yra suinteresuota apsaugoti kūrinių neliečiamybę. Viena priežasčių visuomenei kištis į šią problemą yra ta, kad „reikšmingi ir pripažinti meno kūriniai dažnai tampa svarbia bendruomenės kultūros dalimi: nauji darbai kuriami kaip atsakas jiems, jie tampa tarsi tos bendruomenės kultūros atramos taškais socialiniame bendravime“⁴. Tokių kūrinių sunaikinimas ar pakeitimas neginčijamai būtų netektis visuomenės kultūrai. Kadangi visuomenės interesai ir gerovė yra

³ A. Mason. Developments in the Law of Copyright and Public Access to Informatikon // European Intellectual Property Review. 1997, Nr.19(11), 636-643.

⁴ H. Hansmann, M. Santilli. Authors' and Artists' Moral Rights... 1997, Nr. 95(26).

ypatingos svarbos teisinės apsaugos objektas, originalius kūrinius saugoti turėtų ir jų vertę suvokiantys tų darbų perėmėjai. Ypatingos reikšmės kūrinių apsaugai valstybės net numato specialų teisinį reguliavimą. Europos šalims būdinga išskirtinę apsaugą garantuoti kūriniams, kurie pripažįstami svarbiu tautos kultūriniu palikimu⁵. JAV tokio specialaus reguliavimo nenumato, tačiau yra įtvirtinusi specialias įstatymų nuostatas dėl kino filmų „spalvinimo“⁶ ir architektūrinio paveldo išsaugojimo⁷. Visuomenės interesas apsaugoti kūrinio neliečiamybę yra siekis apsaugoti kūrinys įkūnytą idėją. Pvz., „paveikslas gali atspindėti ryškias estetiškes naujoves, arba tai gali būti unikali socialinės kritikos ar idealo išraiška“⁸. Galiausiai, asmenys neįsigiję (kol kas) kūrinių kopijų yra suinteresuoti, kad nebūtų tų kūrinių klaidinami, pvz. *P. Picasso* paveikslą ketinantis įsigyti asmuo iš tiesų tikėtusi gauti paveikslą tokį, kokį jį nutapė pats dailininkas, o ne kokią nors iškraipytą paveikslo kopiją ar sudarkytą originalą. Per asmenines neturtines teises pasiekiami visuomenei naudingi tikslai.

Kūrinių naudojimo praktika rodo, jog minėti interesai apsaugoti kūrinio neliečiamybę vienodai aktualūs skirtingų valstybių autoriams, kūrinių savininkams, jų naudotojams ir visuomenei. Tačiau dėl kai kurių teisės į kūrinio neliečiamybę aspektų autorių teisė skyla į dvi skirtingas teisinės apsaugos sistemas. Viena priežasčių – skirtingas asmeninių neturtinių teisių vertinimas kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų valstybėse. Pagal šias teisės sistemas autoriaus teisės į kūrinio neliečiamybę atsiradimo pagrindas aiškinamas skirtingai.

Kontinentinės sistemos atstovės suteikia labai didelę reikšmę autoriaus ir jo kūrinio ryšiui. Prancūzijos Autorių teisių įstatymuose rašoma, kad autoriui turi būti užtikrinama teisė į pagarbą jo vardui, autorystei ir jo kūriniiui⁹. Vadovaujantis prancūziškąja autorių teisių doktrina, autoriaus interesai darbe nagrinėjamu klausimu pasireiškia jo siekiu pristatyti savo kūrybos išraišką pasauliui ir padaryti tai tokiu būdu, kad kūrinys būtų tinkamai jame priimtas ir suprastas. Teisė į kūrinio neliečiamybę – tai vadinamoji *teisė į pagarbą*, leidžianti autoriui reikalauti pagarbos ne tik kūriniiui, bet ir jo paties atžvilgiu, nes kūrinys yra autoriaus asmenybės atspindys.

⁵ Cit. pagal Ferreri S (The Status of Cultural Property in Private International Law, from an Italian point of view); op.cit. H Hansmann, M. Santilli. Authors' and Artists' Moral Rights... 1997, Nr. 95(26); Chatelain J., Chatelain F. Oeuvre d'ars et objects de collection en droit francais. Chicago: The University of Chicago Press, 1990. P. 18-132.

⁶ United States National Film Preservation Act of 1992 // <http://www.copyright.gov/legislation/pl109-9.html>; prisijungimo laikas: 2006-07-19, 10:07.

⁷ P. Gerstenblith. Architect as Artist: Artist's Rights and Historic Preservation // Cardozo arts & Entertainment Law Journal. 1994, Nr. 12, P. 431, 455-465.

⁸ Cit. pagal: U. Eco (La definizione dell'arte). 1990, P. 260; op.cit.: H Hansmann, M. Santilli. Authors' and Artists' Moral Rights... 1997, Nr. 95(26);

⁹ Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodeksas, 1992 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/fr/fr062en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:51. L. 121-1 str.

Kontinentinės teisės tradicijos šalyse autoriaus ir jo kūrinio ryšys apibūdinamas kaip dvasinė jungtis. Kūrinys vadinamas autoriaus „dvasios kūdikiu“¹⁰, kuriame atsispindi autoriaus asmenybės dalis. Anot *I. Kant*, kūrinys – tai kalba, kuria autorius kreipiasi į publiką. Tokiu būdu betarpiškai atsiranda asmeninės neturtinės teisės į kūrinį. *E. Ulmer* suformulavo žymiąją „medžio teoriją“, pagal kurią turtiniai ir neturtiniai autorių interesai yra skirtingos medžio šakos, medžio šaknys simbolizuoja kūrinį, kamienas – autorių teises¹¹. Dabartinėje Vokietijos teisės doktrinoje kūrinys vadinamas medžio šaknimis, autorių teisės – kamieniu. Netiesiogiai autoriaus ir kūrinio ryšys įvardijamas ir autorių teisėje įtvirtintoje paties kūrinio sąvokoje – tai „originalus kūrybinės veiklos rezultatas“¹². Neginčijama, kad originaliu darbu pripažįstamas gali būti tik toks, kuriame yra jaučiamas autoriaus indėlis ir tai skiria vieną kūrinį nuo kitų. Bet kuris autorius – dailininkas, rašytojas, kompozitorius – savo kūrinyje įkūnija dalį savęs, savo minčių, idėjų, nuotaikų, jausmų, ir tai suteikia jam teisę į apsaugoti šį indėlį, kaip jis turi teisę apsaugoti kitus pozityviosios teisės normomis saugomus gėrius – reputaciją, gyvybę, nuosavybę. Prancūzijos ir Vokietijos (čia asmeninių neturtinių teisių apsaugos tradicijos seniausios) doktrinos asmeninės neturtinės teisės yra tarsi „...autorių teisės (kaip teisės šakos – aut. past.) širdis ir siela. Europiečiams neturtinės teisės simbolizuoja į kūrėją orientuotą autorių teisę“¹³. Teoriškai, pagal europietišką sistemą, autorių teisės pagrindas yra būtent neturtinės teisės¹⁴.

Bendrosios teisės tradicijai būdingas radikaliai kitoks požiūris į sąsają tarp autoriaus ir jo kūrinio. Tokioms valstybėms kai Jungtinė Karalystė, Jungtinės Amerikos Valstijos būdinga instrumentalistinė intelektinės nuosavybės koncepcija¹⁵ ir Dž. Loko (*J. Locke*) intelektinės nuosavybės, kylančios iš darbo, teorija¹⁶, kurių nė viena nesureikšmina autoriaus ir kūrinio ryšio. Kūrinys – tai prekė, o autoriaus interesai ginami tiek, kad autorius būtų skatinamas kurti (ne daugiau, ne apsaugoti kažką išskirtinai autoriaus). Kontinentinės teisės valstybių neturtinių teisių koncepcija bendrosios teisės šalyse kritikuojama dėl pernelyg romantiško autoriaus, įkūnijančio dalį savo asmenybės kūrinyje, paveiklo. Antrojoje XX amžiaus pusėje ypatingai romantiškas ir

¹⁰ Ricketson S., Ginsburg J. C. *International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond*. Second Edition. - Oxford: Oxford University Press Inc., 2006. T.1. P.587.

¹¹ Cit. pagal: Ulmer E. (*Urheber- und Verlagsrecht*. - Berlin: Springer, 1980), op.cit.: A. Peukert: *Protection of Authors and Performing Artists in International Law - Considering the Example of Claims for Equitable Remuneration Under German and Italian Copyright Law* // *International Review of Industrial Property and Copyright Law*. 2004, Nr. 8(900).

¹² Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598. 2 str.

¹³ M. B. Gunlicks. *A Balance of Interests: the Concordance of Copyright Law and Moral Rights in the Worldwide Economy* // *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*. 2001. Nr. 601.

¹⁴ S. Stromholm. *Copyright: Comparison of Laws*. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Vol. XI. - Boston : Nijhoff 1990. P.95.

¹⁵ Autoriui, kaip atlyginimas už patirtus kūrybos kaštus, turi būti suteikiamos terminuotos išimtinės teisės į intelektinės veiklos rezultatus. Tokia apsauga užtikrina autoriui socialinę gerovę, skatina kūrybingumą ir inovacijas, taip pat užtikrina visuomenės teisę į informaciją.

¹⁶ Pagal ją autoriui suteikiamos teisės tik į tai, ką jis atkovojo iš gamtos.

ne visiškai tikrovę atitinkantis autoriaus poveikslas tapo „nebemadingas“¹⁷. Iš esmės jis kritikuojamas kaip vengiantis pripažinti bendradarbiavimu pagrįstą kūrybos proceso prigimtį: peno kūrybinei savo dvasiai autorius vienokiu ar kitokiu būdu semiasi iš visuomenės, kuriai vėliau ir pristato savo kūrinį. Dar neturtinės teisės kritikuojamos kaip nepagrįstas laisvos rinkos veikimo barjeras, taip pat dėl to, kad pirmenybę teikia privatiems, o ne visuomenės interesams: pvz., jei autorius pasinaudotų savo teise į kūrinio neliečiamybę, kad apsaugotų darbą nuo parodijavimo, tai prieštarautų svarbesniems ir platesniems visuomenės interesams – teisei reikšti savo mintis, pasisakyti¹⁸. Šių šalių įstatymams nebūdinga tiesiogiai įtvirtinti asmeninių neturtinių teisių apsaugą. Amerikos, Jungtinės Karalystės ir kitų bendrosios teisės tradicijos valstybių autorių teisė apskritai nepripažįsta asmeninių neturtinių teisių kaip tokių. Jos linkusios vengti šio instituto dėl plačios, subjektyvios ir neapibrėžtos žodžio „neturtinės“ („*moral*“) reikšmės ir baimės, kad šių teisių pripažinimas gali nepagrįstai sutrikdyti interesų pusiausvyrą: suteikti pranašumą autoriams prieš visuomenę¹⁹. Tačiau, nepaisant specialaus reguliavimo nebuvimo, bendrosios teisės valstybių teismai pripažįsta autorių interesus, kurie iš esmės yra analogiški asmeninėms neturtinėms teisėms kontinentinės teisės valstybėse. Jungtinėse Valstijose, Jungtinėje Karalystėje neturtinės teisės išskaidomos ir dalimis išbarstomos po įvairių institutų teisės normas. Teisę į kūrinio neliečiamybę užtikrina šmeižto, sutarčių, nesąžiningos konkurencijos ir tam tikrų autorių teisės normų derinimas, bet daugybė sąlygų, apribojimų ir išimčių apsunkina asmeninių neturtinių autorių teisių įgyvendinimą. Toks reglamentavimas - išties šiurkšti paralelė didžiojoje Europos dalyje pripažįstamai asmeninių neturtinių autorių teisių doktrinai. Nuolat abejojama, ar tinkamai bendrosios teisės valstybės vykdo tarptautinius įsipareigojimus gerbti neturtines autorių teises ir užtikrinti jų įgyvendinimą. Nepaisant to, teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas pagal bendrosios teisės normas yra galimas.

Ideologinių skirtumų dėl asmeninių neturtinių autorių teisių turinio tarp dviejų pasaulyje paraleliai egzistuojančių teisės tradicijų daugybė. Kaip ten bebūtų, teisių ar neteisių šiuo klausimu nėra – abi teisės sistemos egzistuoja ir savaip bando užtikrinti reikalingą autorių asmeninių neturtinių teisių apsaugą. Išimtinės (monopolinės) teisės autoriams suteikiamos kaip atlygis arba apskaičiuotas paskatinimas. Sutariama, kad „suteikimas kūrėjui tokių teisių neatima iš visuomenės teisės į informaciją, kuria jie iki tol naudojos“²⁰. Modernaus ir post-modernaus meno pasaulyje su visomis jo atšakomis, be abejo, nebegalima apsiriboti tokia kūrinio sąvoka,

¹⁷ Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law. Oxford: Oxford University Press Inc., 2000. P.233.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ W. L. Cornish. Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Mark and Allied Rights. - London: Sweet & Maxwell, 1989, P.310.

²⁰ A. Mason. Development in the Law of Copyright and Public Access to Information // European Intellectual Property Review. 1997, Nr. 19 (11), P.636-643.

kuri kaskart reikalautų „autoriaus asmenybės antspaudą kūrinys, tarsi rankraščio“²¹. Pernelyg sureikšmintas autoriaus ir šiuolaikinių kūrinių ryšys iš tiesų susilaukia nemažai kritikos. Tačiau kūryba vis dar reikalauja autoriaus individualaus kūrybinio indėlio, net jei moderniame mene juo galima laikyti tik, pavyzdžiui., kūrybišką pristatymą. Kita vertus, akivaizdu, jog neturtinius autorių interesus galima ginti ir pernelyg nesureikšminus autoriaus ir kūrinio ryšio.

1.2. Teisės į kūrinio neliečiamybę pripažinimas Berno Konvencijoje

Asmeninių neturtinių autorių teisių ir dvasinių interesų apsauga šiandien yra visuotinai priimtinas žmogaus teisių apsaugos standartas. 1948 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija suformulavo jį 27 straipsnyje: „(1) Kiekvienas turi teisę laisvai dalyvauti bendruomenės kultūriniame gyvenime, gėrėtis menu, dalytis mokslo pažangos laimėjimais ir jų teikiama nauda. (2) Kiekvienas turi teisę į savo moralinių ir materialinių interesų, atsirandančių iš mokslo, literatūros arba meno kūrinių, kurių autorius jis yra, apsaugą“²². Autorystės teisė, teisė į autoriaus vardą ir teisė į kūrinio neliečiamybę, kai kur išskiriamos ir kūrinio paskelbimo bei jo atšaukimo teisė, šiandien yra pripažįstamos autoriams visose civilizuotose teisinėse valstybėse. O dar praėjusiame šimtmetyje neturtinės teisės buvo viena didžiausių teisinio reguliavimo naujienų.

XIX amžiaus pabaigoje, pasak S. *Strömholm*, kontinentinės teisės sistemos valstybėse „įsitvirtino teisinė kategorija, žinoma kaip „neturtinės teisės“, bet tai buvo institutas be visuotinai pripažinto pavadinimo ir aiškių principų“²³. Tik XX a. pradžioje apie neturtines teises arba *droit moral* prabilo Prancūzijos teismai. XX a. trečiajame dešimtmetyje prie jų prisijungė ir daugiau Berno konvencijos dalyvių, jos ginamus autorių interesus papildė *droit moral* apsaugai skirtomis normomis ir įtraukė neturtines teises į įstatymo saugomų vertybių sąrašą. Nors tai valstybės darė skirtingai, pagrindinėmis saugotinomis teisėmis buvo pripažintos autorystės teisė, teisė į kūrinio neliečiamybę ir kūrinio atskleidimo teisė. Bendrosios teisės šalyse asmeninės neturtinės teisės kelią į pripažinimą skynėsi sunkiau, nes tai smarkiai ekonomiškai orientuotos teisės sistemos. Vis dėlto pirmosios publikacijos ir teismų precedentai deklaruoja apsaugą rankraščiams, gerbdami autoriaus teisę nuspręsti, atskleisti kūrinį, ar ne²⁴. Jau XIX a. pradžioje taikomojo meno apsaugos įstatymai tam tikra prasme atitinka draudimą be autoriaus leidimo keisti meno kūrinius²⁵.

²¹ Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law... P.182.

²² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

²³ Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights...P.588.

²⁴ To paties P. 590.

²⁵ Cit. pagal: Fine Arts Copyright Act of 1862, op.cit. Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights...P.590.

Kaip ten bebūtų, akivaizdi autorių darbų savybė – globali jų sklaida po visą pasaulį – ir pagarba autoriams bei jų darbams subrandino poreikį tarp dviejų visiškai skirtingų šlaitų nutiesti juos jungiantį tiltą – rasti bendrą problemos sprendimą visoms valstybėms, gerbiančioms autorių teisę ginti savo kūrinio neliečiamybę. Kadangi kūrinio neliečiamybės teisė, įgyvendinta vienoje valstybėje, dar nereiškia, jog užkirstas kelias teisės pažeidimui apskritai, tarptautinis susitarimas autorių teisių srityje yra būtinas ir neišvengiamas tinkamos autorių teisių apsaugos įgyvendinimo elementas.

1886 m. rugsėjo 9 d. Berno konferencijos metu priimta Konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos²⁶ (toliau – Berno konvencija, Konvencija) iki šiol yra pagrindinis tarptautinis valstybių įsipareigojimas užtikrinti tinkamą autorių asmeninių neturtinių teisių apsaugą. Daugiau tarptautinių teisės aktų, reikšmingų teisei į kūrinio neliečiamybę, nėra. Net ypač svarbiu intelektinės nuosavybės teisės reglamentavimo raidos žingsniu laikoma sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS) atriboja neturtines teises nuo savo reguliavimo sferos, ir nedviprasmiškai nukreipia į valstybių vidaus teisę (9 str. 1 d.)²⁷.

Pati Berno konvencija asmeninių neturtinių autorių teisių apsaugai reikšminga ne nuo pirmos Konvencijos pasirašymo dienos. XIX amžiaus pabaigoje Berne pasirašytame Konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos tekste apie asmenines neturtines autorių teises neužsimenama. Iki Berno konvencijos nuostatų peržiūros Romos konferencijoje (1928 m.) įvairių šalių specialistai studijavo neturtinių teisių klausimą ir formulavo pasiūlymus tarptautinei bendruomenei. Prancūzijos valdžios atstovai ryžtingai ragino Sąjungos šalis pateikti savo pasiūlymus šiuo klausimu. Italija išreiškė ypatingą pritarimą, argumentuodama savo poziciją tuo, kad metas ypatingai palankus pripažinti neturtines teises: nacionaliniuose įstatymuose plintantis priverstinių licencijų pripažinimas kelia rimtą grėsmę autorių teisių įgyvendinimui. Galiausiai Sąjungos Asamblėjos Vykdomasis komitetas pasiūlymus apibendrino ir pateikė Sąjungos narėms kompromisinį pasiūlymą įtraukti į Konvencijos tekstą straipsnį, kuris garantuotų autoriui teisę „...prieštarauti bet kokiam šio kūrinio iškraipymui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam kitam autoriaus garbei ar reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsiniui į kūrinį“ (6-bis str.).

Apibūdinus Berno konvencijos nuostatas, galima pabrėžti esminius tarptautinio teisės į kūrinio neliečiamybę reguliavimo aspektus. 6-bis straipsnio norma turi dar vieną svarbią ypatybę – ji nustato minimalius teisinės apsaugos standartus. Tarptautinė bendrija Berno konvencijos 6-bis straipsnio pagalba nubrėžia minimalią teisės į kūrinio neliečiamybę ir kitų neturtinių teisių apsaugos ribą: Konvencijos dalyvės gali bet kada suteikti autoriams didesnę apsaugą

²⁶ Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-998.

²⁷ Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis. I C priedas. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės žinios. 2001, Nr.46-1620.

Konvencijos deklaruojamų teisių atžvilgiu, bet negali nepaisyti apibrėžtų minimalių asmeninių neturtinių teisių garantijų. Berno konvencijos nuostatos įtvirtino nacionalinės autorių teisių apsaugos principą, išreiškė pasitikėjimą valstybių narių vidaus teisiniu reguliavimu. Tokiu būdu ir teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas, žalos, padarytos pažeidus šią neturtinę teisę, atlyginimas buvo palikti nacionalinių įstatymų leidėjų valiai. Konvencija tik numatė reikalavimą, kad šių teisių įgyvendinimas nebūtų priklausomas nuo jokių formalumų, tokių kaip registracija²⁸. Visais kitais atžvilgiais Konvencija teisių įgyvendinimo klausimus palieka spręsti pačioms valstybėms. Sąlygos, kuriomis bus įgyvendinama teisė į kūrinio neliečiamybę, taip pat paliktos nusistatyti pačioms valstybėms savo vidaus teisės aktais: 6-bis Konvencijos straipsnis net nereikalauja jame deklaruojamas teises (greta teisės į kūrinio neliečiamybę buvo įtvirtinta ir autorystės teisė) įgyvendinti autorių teisių kontekste. Įpareigojimo valstybėms neturtinių teisių apsaugą užtikrinti autorių teisių apsaugos normomis Berno konvencijoje nėra, todėl bendrosios teisės sistemos atstovės nėra įpareigosios į savo nacionalinius įstatymus įtraukti „neturtinių teisių“ terminą. Teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimą jos užtikrina kitomis teisinėmis priemonėmis – civilinės teisės normomis, saugančiomis nuo šmeižto, komercinio pasisavinimo ir pan. Berno konvencija neatsako į klausimą, ar kūrinio autorystės ir teisės į kūrinio neliečiamybę galima atsisakyti (šis klausimas plačiau nagrinėjamas antrojoje darbo dalyje), neišspręstas liko ir šių teisių apsaugos po autorių mirties klausimas (asmeninių neturtinių autorių teisių apsaugai *post mortem auctoris* iki šiol nepritaria bendrosios teisės valstybės). Su kliūtimis, tačiau bent tokiu būdu neturtiniai autoriaus interesai ginti savo kūrinio neliečiamybę rado sau vietą pagrindinėje tarptautinėje sutartyje dėl autorių teisių. Priėžastis, kodėl buvo pasirinktas būtent toks tarptautinis reglamentavimas, geriausiai atskleidžia istorinė autorių teisės raidos analizė.

Istorinis kontekstas padeda situaciją pakomentuoti pakankamai išsamiai: vėlyvo XIX a. sąlygomis gimusi Konvencija turėjo tikslą užtikrinti autorių teisių pripažinimą, ir, kai tik toks susitarimas buvo pasiektas, šių teisių įgyvendinimo klausimas buvo paliktas nacionalinėms valstybių teisės normoms. Neturtinių teisių kelias į tarptautinį pripažinimą buvo tikrai sunkus. Visų pirma ypatingai skirtingas valstybių požiūris į neturtinių teisių, tarp jų ir teisės į kūrinio neliečiamybę, prigimtį, svarbą, autoriaus ir visuomenės interesų pusiausvyrą. Visa tai poreikį pripažinti neturtines teises subrandino pamažu. Dar iki XX amžiaus trečiojo dešimtmečio išsamaus ir nuoseklaus neturtinių teisių reglamentavimo nacionaliniuose valstybių įstatymuose nebuvo. Dėl šios priežasties ir Berno konvencijai šis institutas iki tol buvo svetimas.

Po Berno Konvencijos pasirašymo 1886 m. rugsėjo 9 d. sutarties tekstas buvo kelis kartus peržiūrėtas 1896 m. Paryžiaus, 1908 m. Berlyno konferencijose, tačiau asmeninės

²⁸ Berno konvencijos Paryžiaus tekstas // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/wo/wo001en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-29, 09:38. 5.2 str., 16 str.

neturtinės teisės turėjo savo eilės laukti iki 1928 m. Romos konferencijos. Tik tuomet teisė į kūrinio neliečiamybę buvo įtraukta į Konvencijos tekstą kaip 6-bis straipsnis ir taip reglamentuota tarptautiniu lygmeniu. Siekdama sudaryti galimybę prie Konvencijos prisijungti daugybę autorių globojančioms bendrosios teisės sistemos atstovėms kaip JAV, Didžiajai Britanijai, Berno konvencija pasirinko tokį neturtinių teisių reglamentavimo kelią, kuriuo vienu metu gali eiti ir visiškai skirtingų teisės tradicijų valstybės, netransformuodamos savo nacionalinės teisės. Kontinentinės ir bendrosios teisės sistemų skirtumai objektyviai neleidžia suvienodinti teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo normų. Tai svarbiausia priežastis, kodėl būtent toks – minimalių standartų ir pasitikėjimo nacionaliniais valstybių narių įstatymais kelias Konvencijoje buvo pasirinktas.

Nepaisant to, jog Berno konvencijos taktika palikti įgyvendinimo klausimus spręsti valstybėms individualiai suteikė galimybę padidinti Konvencijos dalyvių skaičių, pasirinktas kelias turi ir trūkumų. 6-bis straipsnyje įtvirtinta norma, deja, tik minimaliai įpareigoja valstybes tinkamai įgyvendinti neturtines teises ir ilgainiui „...išskyla tam tikra grėsmė, kad tarptautinės diskusijos neturtinių teisių klausimais yra per daug varžomos tokio minimalistinio Berno konvencijos 6-bis straipsnio suvokimo...“²⁹. Dėl šios priežasties po Berno konvencijos pasirašymo tarptautinėje arenoje netilo ginčai, diskusijos ir pasiūlymai, kaip šias teises reikėtų detaliau aiškinti, kad būtų pasiektas konvencijos dalyvių tikslas tinkamai apsaugoti literatūros ir meno kūrinių autorių interesus. Praėjus maždaug šimtmečiui po Konvencijos pasirašymo pradėjo aiškėti, kad joje išreikštas visiškas pasitikėjimas jos dalyvėmis nepasiteisina, ir kad be efektyvių tarptautinių mechanizmų sunku užtikrinti Berno konvencijos įsipareigojimų vykdymą.

Maža to, nors su šiomis problemomis susidorota nebuvo, autorių teisėms pradėjo kilti naujos grėsmės, susijusios su technologinės pažangos atvertomis naujomis kūrinių panaudojimo galimybėmis. Komerciniai interesai vis labiau užgožia visus kitus, o su didėjančiomis grėsmėmis pasaulyje valstybės vis dar kovoja savarankiškai.

Europos Sąjunga, kuri teisės harmonizavimo būdu sprendžia nemažai laisvosios rinkos ir kitų bendravalstybinių problemų, taip pat ir intelektinės nuosavybės teisės klausimus, apie neturtines teises kol kas tyli. Vis dėl to pačių esminių autorių teisės tradicijų valstybėse narėse neturtinių teisių harmonizavimas yra tik galima ateities reforma. Bet baimė, jog autorių teisė gali tapti daug mažiau orientuota į autoriaus interesus vis gi verčia valstybes apie tokias perspektyvas kalbėti. Nors nuoseklios politikos autorių ir teisių turėtojų ar visuomenės konfliktui spręsti šiai dienai Europos Sąjungoje nėra.

²⁹ A. Dietz. The Moral Rights of the Author: Moral Rights and the Civil Law Countries. ALAI Congress: Antwerp 1993 // Columbia-VLA Journal of Law and the Arts. 1995, Nr. 199.

Vis labiau akivaizdu darosi tai, jog be ryžtingų žingsnių harmonizavimo link tarptautinio reglamentavimo tikslą užtikrinti kūrinių neliečiamybę įgyvendinti labai sudėtinga. Siekis užtikrinti visiems autoriams galimybę prieštarauti savo kūrinių iškreipimui, išdarkymui ir kitokiam pakeitimui priklauso nuo skirtingų valstybių tradicijų ir požiūrio. Todėl ir teisinį tikrumą, kad teisė į kūrinių neliečiamybę bus apginta, arba kad jos apsaugos garantijos vienodai suvokiamos pasaulyje, sunku užtikrinti. Tampa akivaizdu tai, jog tik vieningas konvencinių įsipareigojimų aiškinimas gali tinkamai užtikrinti jų įgyvendinimą, todėl tarptautinis asmeninių neturtinių autorių teisių apsaugos įgyvendinimo mechanizmas būtų labai logiškas problemos sprendimo variantas.

1.3. Teisės į kūrinių neliečiamybę turinys

Berno Konvencijos 6-bis straipsnis, patvirtintas 1928 m. Romos konferencijoje yra bendriausia ir plačiausiai žinoma neturtinių teisių apsaugos formuluotė autorių teisėje. Šis straipsnis jungia dvi garantijas autoriams: teisę reikalauti pripažinti kūrinių autorystę ir teisę prieštarauti „bet kokiam kūrinių iškreipimui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam autoriaus garbei ir reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsinimuisi į kūrinių“ – teisę į kūrinių neliečiamybę. Straipsnio nuostatos dėl teisės į kūrinių neliečiamybę atkartotos ir Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 14 str.1 d. (toliau darbe - ATGTĮ)³⁰.

Dėl skirtingo valstybių požiūrio į neturtines autorių teises ir skirtingų kūrinių neliečiamybės apsaugos tradicijų Berno konvencijos 6-bis straipsnio norma reikalauja išsamaus komentaro. Konvencijos komentarą yra pateikę *Sam Ricketson ir Jane C Ginsburg*³¹. 6-bis straipsnio analizei šie autoriai pasirinko labai išsamų ir informatyvų būdą – teisės į kūrinių neliečiamybę apsaugos nuostatos analizuojamos pažodžiui, lygiagrečiai pateikiami svarbiausi istorinės šių nuostatų raidos faktai, pateikiami ryškūs pavyzdžiai.

Anot S. Riketsono ir J. C. Ginsburg, straipsnio dalis, deklaruojanti teisę į kūrinių neliečiamybę, išreiškia dvigubą reikalavimą šiai teisei įgyvendinti: autorius turi teisę prieštarauti (1) „bet kokiam kūrinių iškreipimui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat (2) bet kokiam autoriaus garbei ir reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsinimuisi į kūrinių“.

1.3.1. Kūrinių iškreipimas, išdarkymas ar kitoks pakeitimas

³⁰ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.

³¹ Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights...T.1.T.2.

Straipsnio formuluotė „... bet kokiam kūrinio iškraipymui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui...“ yra pakankamai plati, kad galėtų būti pritaikyta apibūdinti visus kūrinių liečiančius veiksmus. Nepaisant to, jog žodžiai „iškraipymas“ ir „išdarkymas“ suteikia subjektyvaus vertinimo galimybę, „kitoks pakeitimas“ yra visiškai objektyvi sąvoka, apimanti bet kokią fizinę poveikį kūriniui, net ir tą, kurio negalima būtų pavadinti iškraipymu ar išdarkymu. Tokiu būdu šalys konvencijos dalyvės tarsi išreiškia pasiūlymą bet kokią kūrinio pakeitimą laikyti neigiamu poveikiu jam.

Tipiniai „iškraipymo, išdarkymo ar kitokio pakeitimo“ 6-bis straipsnio prasme pavyzdžiai galėtų būti spausdinimo klaidos ir kiti panašūs trūkumai, atsiradę kūrinio atgaminimo metu (taip pat ir netinkamos ar nepakankamos dailės kūrinio spalvos). Dar ryškesniais pavyzdžiais gali būti literatūros kūrinio iškarpymas ar papildymas, dramos kūrinio perrašymas parodijos ar kitais tikslais. Su muzikos kūriniais taip pat kyla daug problemų: kaip pavyzdžiui čia galima paminėti kūrinio aranžuotės pakeitimą, pritaikymą kitam stiliui (tokį kaip klasikinio kūrinio „techno“ versija). Meno kūrinių karikatūros neabejotinai taip pat patenka į „iškraipymo, išdarkymo ar kitokio pakeitimo“ sąvoką. Visus šiuos pavyzdžius jungia tai, kad minėti pakeitimai padaromi kūrinio reprodukcijos ar pritaikymo metu.

Taip pat įmanoma kūrinių „iškraipyti, išdarkyti ar kitaip pakeisti“ jo pateikimo visuomenei (rodymo, atlikimo) metu, atitinkamai kūrinių interpretuojant – o tokią galimybę visada turi kūrinių pristatantys asmenys. Aktorius, skaitydamas pjesę, gali tragediją paversti farsu, nepakeisdamas nė vieno autoriaus parašyto žodžio, scenografas gali visiškai pakeisti autoriaus mintį, išreikštą inscenizuoti skirtame kūrinyje, pakeisdamas vietą ar aplinką, kūrinio „atmosferą“. Tiesa tai, kad tokio pobūdžio pakeitimai siejasi su atlikėjų, prodiuserių kūrybos laisve. Tačiau literatūros ir meno kūrinių apsaugai skirtos Berno konvencijos 6-bis straipsnis neišskiria sąmoningų ir kryptingų kūrinio pakeitimų ir tų, kurie padaromi nekompetentingo, neprofesionalaus ir nemokšiško kūrinio atgaminimo, pritaikymo, pateikimo metu – straipsnis vienodai taikomas abiem atvejais.

Svarbu tai, jog „iškraipymas, išdarkymas ar kitoks pakeitimas“ Berno konvencijos 6-bis straipsnio tolesniame tekste yra susiejami su objektyviai išreikštu reikalavimu: teisė į kūrinio neliečiamybę pažeidžiama, kai kūrinio pakeitimas pakenkia, padaro žalos autoriaus garbei ar reputacijai.

1.3.2. Garbė ir reputacija

1948 m. Konvencijos peržiūros konferencijoje Briuselyje metu valstybės diskutavo, ar 6-bis straipsnyje įtvirtintas „garbės ir reputacijos“ kriterijus tinkamas, ar reiktų jį pakeisti.

Belgijos atstovai siūtė „dvasinių interesų“ formulotę, jai pritarė ir Prancūzija, Australija. Lenkija siūlė „teisėtų dvasinių interesų“ terminą, Šveicarija – „asmeninių interesų kūrinys“. Po ilgų diskusijų nuspręsta, kad žalos „moraliniams ar dvasiniams interesams“ vertinimas per daug subjektyvus, nes pats autorius yra geriausias teisėjas, kai sprendžiama, koks jo kūrinių panaudojimas jam kenkia. Su pociu plačiu teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos taikymu nesutiko bendrosios teisės valstybės. 1948 m. buvo nutarta likti prie „garbės ir reputacijos“ termino, tačiau ši formulotė taip pat gana problematiška ir reikalauja išsamaus aiškinimo.

Briuselio konferencijoje (1948 m.) keleto valstybių delegatai iškėlė klausimą, ar straipsnyje kalbama apie autoriaus garbę ir reputaciją, tik kaip autoriaus, ar ir kaip žmogaus. Sutarta, jog šią straipsnio dalį reiktų aiškinti plečiamai. *Marcel Plaisant* savo pranešime bendrąją Konvencijos dalyvių poziciją aiškino taip: „...autorius turi būti apsaugotas tiek kaip autorius, tiek ir kaip asmenybė. Būtent todėl pridūrėte, kad jis gali prieštarauti bet kokiam kitam veiksmui, taip leisdami suprasti, kad bet koks veiksmas gali būti šiam žmogui kenksmingas, kai jo kūrinys yra iškreipomas“. Praktinį tokio plečiamojo aiškinimo įgyvendinimą galima iliustruoti paprastu pavyzdžiu: leidybos sutarties pagrindu leidėjas parengia knygos leidimą su daugybe spausdinimo ir gramatinių klaidų išnašose. Tai, be abejo, kenkia *autoriaus* (ne kaip paprasto žmogaus) reputacijai, nes gali kilti abejonių ir dėl jo atlikto tyrimo, darbe pateiktų jo vertinimų bei išvadų. Kitaip yra tuomet, kai leidėjas be autoriaus žinios pakeičia tam tikras kūrinio dalis taip, kad pristatytų autorių, kaip tam tikro požiūrio atstovą, o autorius anaipol tokiam požiūriui nepritaria. Tokiu būdu gali būti pakenkta ir autoriaus, kaip žmogaus, reputacijai.

Taip jau yra, kad sąvoka „garbė ir reputacija“ iš dalies nubrėžia valstybėms keletą gairių teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugai įtvirtinti, tačiau tuo pat metu palieka erdvės ir interpretacijai nacionaliniuose teisės aktuose. Apibendrintai situacija atrodo taip: „ydingas ir iškreiptą informaciją apie kūrinį ar jo autorių perduodantis atgaminimas beveik visada pripažįstamas kenkiančiu autoriaus garbei ir reputacijai“³², bet „garbės ir reputacijos“ matas leidžia prieštarauti ir tokiems veiksams, kurie nebūtinai perbirtą kūrinį klaidingai susieja su originalaus kūrinio autoriumi. Nacionaliniams teismams lieka teisė įvertinti, ar, pavyzdžiui, tam tikras vertybės skiepijančios vaikiškos dainelės panaudojimas erotinio filmo garso takelyje yra nepagarba tik pačiai dainai, ar tuo pat metu kenkia ir kompozitoriaus reputacijai. Jei poveikio kompozitoriaus reputacijai įrodyti nepavyksta, dainos pakeitimas patas savaime nėra teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimas. Nacionalinių teismų prerogatyva yra įvertinti, ar aktuali visuomenės dalis yra pakankamai tvirta ir brandi objektyviai reaguoti į „garbei ir reputacijai“ žalingą kėsimąsi ir pagal tai vertinti, autoriaus garbei ir reputacijai buvo pakenkta ar ne.

³² Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights... P.606.

Abiem atvejais – kai kenkiama asmens garbei ir reputacijai kaip autoriaus ir kaip žmogaus – priešingumo teisei vertinimo kriterijus yra objektyvus. Situacijose, kai interesų pusiausvyra reikalauja apsisaugoti nuo pernelyg jautrių ir per daug savo interesų apsaugos atžvilgiu užsibrėžiančių autorių, tai labai aktualu. Ypač kai kalbame apie licencijuotą ar kitaip teisėtai leidžiamą kūrinio pritaikymą. Objektyvus prieštaravimo autoriaus „garbei ir reputacijai“ vertinimas reiškia, kad nepakanka to, jog autoriui nepatinka, kas buvo padaryta su jo kūriniu, šis veiksmas taip pat turi turėti neigiamą poveikį visuomenės ar publikos akyse. Būtent tai ir yra skirtumas tarp žalos autoriaus „garbei ir reputacijai“ bei žalos jo „moraliniams ir dvasiniams interesams“. Ilgai trukęs blaškymasis tarp šių sąvokų atskleidžia, kokia palyginti silpna ir nesavarankiška yra teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos garantija. Riba tarp to, ką siūloma laikyti šios teisės pažeidimu ir kas juo neturėtų būti laikoma yra labai trapi ir neaiški, be to, ypatingai priklauso nuo kūrinio pobūdžio, taip pat nuo ginčijamo jo panaudojimo būdo. Šis balansavimas tarp skirtingų nuomonių ir pozicijų nekonkretumas ypatingai aiškiai atsispindi ir valstybių pozicijose: Romos ir Briuselio konferencijų metu daug diskusijų sukėlė kūrinio parodijos vertinimas. Kūrinio parodiją buvo siūloma pripažinti kūrinio „iškraipymu, išdarkymu ar kitoku pakeitimu“ 6-bis straipsnio prasme. Galiausiai pasirinktas kitas vertinimas ir, sutarta, kad toks „iškraipymas, išdarkymas ar kitoks pakeitimas“ savaime dar nereiškia, kad bus pakenkta parodijuojamo autoriaus garbei ar reputacijai. Šiandien situacija yra tokia: nacionaliniuose įstatymuose leisdamos be autoriaus leidimo panaudoti kūrinį karikatūrai ar parodijai (šių autorių turtinių teisių išimtį yra įtvirtinusios dauguma valstybių, taip pat ir Lietuva), valstybės daro prielaidą, jog tokiu būdu auditorija nebus suklaidinta ir nepriims to kaip tikrosios kūrinio versijos autoriaus minties. Pripažįstama, jog tokia kūrinio versija nekenkia autoriui, kaip kūrėjui, ir parodijos forma išreikšta kritika nevertinama kaip įžeidžianti, galinti pakenkti autoriaus garbei ar reputacijai. Vadovaujantis šia logika, nacionaliniams teismams ginčiuose dėl teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimo turėtų būti suteikta teisė apskritai atmesti reikalavimus, kylančius iš nepasitenkinimo išreikšta kritika, o ne dėl paties kūrinio pakeitimo.

Svarbus aspektas yra tai, kad į kūrinio neliečiamybę gali būti kėsinamasi ir kūrinio pateikimo publikai – atlikimo - metu (scenos kūriniai). Lygiagrečiai būtina įvertinti, jog kūrinio atlikimas ir jo pritaikymas rodyti (pastatymas, režisūra) yra savarankiški kūrybos procesai, galintys padiktuoti kūrinio pakeitimus, skirtingus nuo autoriaus originalių ketinimų. Atlikėjai yra tarpininkai tarp autoriaus ir publikos, tik ar jie privalo tiesiog atlikti garsiakalbio vaidmenį, ar turi teisę tuo pat metu nepriklausomai interpretuoti kūrinį? Būtent šį klausimą vargu, ar apskritai įmanoma sureglamentuoti, nes jis jungia daugybę skirtingų interesų ir reikalauja atskiros analizės kiekvienu atskiru atveju. Berno konvencija taip pat nepateikia jokių kitų pasiūlymų – žala autoriaus „garbei ir reputacijai“ ir šiuo atveju vienintelis kriterijus. Atitinkamai anksčiau

analizuotoms situacijoms, nepakanka autoriui manyti, kad atlikimas neatspindėjo jo ketinimų, nes atlikėjo ar režisieriaus kūrybinis indėlis pats savaime nėra įžeidžiantis autorių. Tačiau labai svarbu pripažinti, jog kūrinio interpretacija iš tiesų gali išreikšti atlikėjo vertinimą ir tokiu būdu iškreipti kūrinį bei pakenkti autoriaus garbei ir reputacijai. Čia vėl galima analizuoti vaikiškos dainelės erotiniame filme pavyzdį. Reikia pripažinti, kad vertinimo kriterijumi pasirinkus autoriaus moralinius ar dvasinius interesus, autorius turėtų daugiau galimybių išspręsti ginčą savo naudai, tačiau situacija yra tokia, kad nacionaliniams teismams ir čia palikta vertinimo laisvė ir tuo būdu valstybės gali įgyvendinti savo individualų požiūrį į autoriaus garbę bei reputaciją. Bendrosios teisės sistemos atstovės tai daro siauriau, ribotai aiškindamos tokio pobūdžio pažeidimus, tuo tarpu kontinentinės teisės sistemos atstovės joms dėl to priekaištauja.

Visus nesutarimus, požiūrių skirtumus, vertinimo kriterijų nevienodą taikymą vainikuoja viena išvada – teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimas gali būti pripažintas tik autoriui įrodžius žalą jo garbei ir reputacijai. Šiuo klausimu be diskusijų taip pat neapsieita, Romoje buvo diskutuojama, ar „garbei ir reputacijai galintis padaryti žalos kėsینimasis“ yra reikalavimas visiems straipsnyje išvardintiems veiksams – „iškraipymui, išdarkymui ir kitokiam pakeitimui“, ar tik „kitokiam pakeitimui“. Antruoju atveju iškraipymas ir išdarkymas patys savaime reikštų teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimą ir todėl būtų laikomi neteisėtais. Galiausiai buvo atsižvelgta į originalų Konvencijos tekstą prancūzų kalba, kuriame pusdalyvis „galintis padaryti žalos“ panaudotas daugiskaitos forma ir tokiu būdu yra siejamas su visais anksčiau išvardintais veiksmais. Be jokių išlygų – žala autoriaus garbei ir reputacijai yra pagrindinis reikalavimas ir kriterijus teisei į kūrinio neliečiamybę įgyvendinti.

1.3.2. Kėsینimasis į kūrinį

Berno konvencija pasirašyta dviem egzemplioriais – anglų ir prancūzų kalbomis. Tekstus kitomis tvirtina Generalinis direktorius, pasitaręs su suinteresuotomis vyriausybėmis. Ypatingai įdomu tai, kad Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotas Berno konvencijos tekstas skiriasi nuo originalaus. Lietuviškame Konvencijos tekste 6-bis straipsnis skamba taip: „... autorius turi teisę <...> prieštarauti bet kokiam kūrinio iškraipymui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam autoriaus garbei ir reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsینimuisi į kūrinį“. Tikslesnis straipsnio vertimas būtų: „... prieštarauti bet kokiam kūrinio iškraipymui, sudarkymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat *kitokiems žeminantiems / menkinantiems veiksams su kūriniumi*, galintiems padaryti žalos autoriaus garbei ir reputacijai“³³.

³³ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. Paris Act // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/wo/wo001en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-05, 12:34.

Vertime į lietuvių kalbą prieš „kėsinimąsi“ tiesiog praleistas žodis „žeminantis“ ar „menkinantis“. Šis būdvardis („*derogatory*“) originaliame pasirašytame Konvencijos tekste anglų kalba neabejotinai suteikia autoriams galimybę neleistinus veiksmus vertinti subjektyviai. Kita vertus, nors vertime „žeminantis/menkinantis“ ir išnyko, tolesnis 6-bis straipsnio tekstas neišvengiamai jo subjektyvų atspalvį pakeičia. Suformuluota daug objektyvesnė sąlyga, kuri yra privaloma, kai sprendžiamas teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimo klausimas: kėsinimasis į kūrinį turi būti „garbei ir reputacijai galintis padaryti žalos“. Tokiu būdu klausimas, ar kūrinys buvo sumenkintas, tarsi nublanksta prieš gana išsamią ir detalią tolesnę straipsnio formuluotę, kurioje atskleidžiamas neleistino kėsinimosi pobūdis.

„Kėsinimasis į kūrinį“ 6-bis straipsnio prasme neabejotinai apima tokias situacijas, kai kūrinys, nors ir atgaminamas savo originalia forma, bet tai daroma tokiu būdu, dėl kurio nukenčia autoriaus reputacija. Taigi čia tikrai tinka vėl paminėti kūrinio atlikimą autoriui užgauliu būdu (nors tokį elgesį jau įvertinome kaip „iškraipymą, išdarkymą ar kitokį pakeitimą“). Puikiais pavyzdžiais šiame kontekste gali būti išleidimas knygos su įžeidžiančiu viršeliu, meno kūrinio ir pornografinės medžiagos sugretinimas, mano subjektyvia nuomone – C. Monex paveikslo reprodukcija viešajame tualete. Teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimu gali būti ir specialiai tam tikrai aplinkai sukurto kūrinio demonstravimo kitoje vietoje. Visa tai be abejonės gali būti neigiamas poveikis kūriniiui ir žala jo autoriaus reputacijai, todėl šis klausimas didelių diskusijų nekelia.

Išsamesnio komentaro reikalauja straipsnio dalis, nustatanti pažeidimo objektą: „kėsinimasis į kūrinį“. Čia vėl gi negalima apsiriboti straipsnio tekstu tik viena kalba: lietuviškame konvencijos tekste minimas „kėsinimąsi į kūrinį“, kai tuo pat metu originali Konvencijos versija anglų kalba skamba labiau kaip „su kūriniumi susijęs kėsinimasis“ („*action in relation to the said work*“). Skaitančiam originalų tekstą akivaizdu, kad būtina atsakyti į klausimą, ar kalbama apie žalą kūrinio originalui (pvz. paveikslo ar rankraščio sudarkymas), ar ir išimtinai kūrinio kopijoms padarytą žalą, kai originalas išlieka nepalietas.

Tradiciinis paties kūrinio ir jo materialios išraiškos atskyrimas leidžia daryti išvadą, jog 6-bis straipsnis neapima žalos, padarytos individualioms kūrinio kopijoms. Tokiu būdu, jei įsigiję atviruką su *Mona Lisa* reprodukcija nupieštume jai ūsus, „neiškraipytume, neišdarkytume ar kitaip nepakeistume“ Leonardo da Vinči (*Leonardo da Vinci*) paveikslo. Kita vertus, jei sugalvotume tokį pakeistą atvaizdą atgaminti, tai jau būtų pripažįstama „iškraipymu, išdarkymu ar kitokiu pakeitimu...galinčiu padaryti žalos kėsinimusi į kūrinį“, arba, išvertus pažodžiui, „...su kūriniumi susijusiu kėsinimusi“. Be abejo nėra visiškai taip. Pagarba originaliems literatūros ir meno kūriniams be jokios abejonės verčia pripažinti, kad ir jų kopijų pakeitimai taip pat paveikia ir pačius kūrinius. Juk yra galimybė, kad kartą sudarkius kopiją, autoriaus kūriniumi išreikšta

mintis bus negrįžtamai iškreipta. Prieš tokį argumentą nublanksta teksto skirtingomis kalbomis skirtumą („kėsinimasis į kūrinių“ ir „su kūriniu susijęs kėsinimasis“) ir vienareikšmiškai sutariama, kad grėsmė teisei į kūrinio neliečiamybę gali kilti ne tik kėsinantis į kūrinio originalą, kad tolygią grėsmę autoriaus interesams gali kelti ir netinkamas elgesys su kūrinio kopijomis.

Taip komentuojami kūrinio neliečiamybės apsaugos įsipareigojimai, kuriuos valstybės prisiėmė tarptautine sutartimi. Tačiau vieningo 6-bis straipsnio taikymo užtikrinti praktiškai neįmanoma, kita vertus Berno konvencija to ir nebuvo siekiama. Didžioji Britanija ir kitos bendrosios teisės sistemos valstybės, prisijungdamos prie Berno konvencijos, asmeninėms neturtinėms autorių teisėms užtikrinti pasirinko, kaip jau minėta, kitokį kelią. Jos tiesiogiai neįtvirtina teisės į kūrinio neliečiamybę (kaip ir kitų asmeninių neturtinių autorių teisių) ir laikosi pozicijos, jog šmeižta, komercinį pasisavinimą, įžeidžiantį melą reglamentuojantys įstatymai visiškai atitinka Berno konvencijos 6-bis straipsnio tikslus ir yra pakankami jiems įgyvendinti. Dar kartą verta paminėti, jog asmeninės neturtinės teisės Didžiojoje Britanijoje net nėra autorių teisės dalis, nerasime šios valstybės įstatimuose ir nuostatų, kurios tiesiogiai deklaruotų autoriui vienodas turtinių ir neturtinių teisių apsaugos garantijas, asmeninių turtinių ir neturtinių autorių teisių tarpusavio nepriklausomumą. Tokį reglamentavimą neretai lydi komentarai, jog 6-bis straipsnis į Jungtinės Karalystės teisės sistemą inkorporuotas „ciniškai, mažiausia - abejingai“³⁴. Ir vis gi teisė į kūrinio neliečiamybę yra pripažįstama bendrojoje teisėje. Asmeninių neturtinių teisių reglamentavimas kontinentinės teisės valstybėse ypatingo susirūpinimo nekelia, nes jos, įtvirtindamos kūrinio neliečiamybės garantijas nacionaliniuose įstatimuose, smariai nenukrypsta nuo prancūziškosios ir vokiškosios autorių teisių doktrinų. Jose autorius labiau gerbiamas.

1.4. Teisės į kūrinio neliečiamybę galiojimo termino problema

Labai reikšmingas autorių teisės istorijoje buvo momentas, kai asmeninės neturtinės teisės buvo pripažintos kaip nepriklausomos nuo asmeninių turtinių autorių teisių, neatskiriamos nuo autoriaus, neperduodamos ir neatimamos. Teisė į kūrinio neliečiamybę šiandien pripažįstama kaip autoriaus neginčijama teisė saugoti savo kūrinių nuo iškraipymo, išdarkymo, kitokio pakeitimo, neretai dar apibūdinama kaip autoriaus interesas kreiptis į publiką ir galimybė tai padaryti tam tikru siekiamu būdu. Teisė į kūrinio neliečiamybę atspindi nepertraukiamą autoriaus ir jo kūrinio ryšį, todėl teisė prieštarauti kėsinimuisi į kūrinio neliečiamybę priklauso kūrinio autoriui. Be to plačiai darbe išnagrinėtas autoriaus garbės ir reputacijos kriterijus taip pat suponuoja išvadą, jog teisės į kūrinio neliečiamybę subjektas yra tik pats autorius. Tačiau, ar tas

³⁴ J. C. Ginsburg. Moral Rights in a Common Law System // Entertainment Law Review. 1990, Nr. 121, 129.

ryšys nenutrūksta ir autoriui mirus? Ar po jo mirties asmeninių neturtinių autoriaus interesų apsauga dar turi prasmės? Teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos trukmė nuo jos istorijos pradžios yra vienas iš daugiausia diskusijų keliančių klausimų. Valstybių įstatymų leidėjai ir Berno sąjungos dalyvės nuolat diskutuoja šiais klausimais. Vis plačiau pripažįstama nuomonė, jog autoriaus garbė ir reputacija, geras vardas bei įvertinimas kaip šešėlis lydi kūrinį ir autoriui mirus. Deja diskusijos šia tema kaskart patenka į aklavietę, nes bendrosios teisės valstybių vidaus įstatymai tokiems debatams nepalieka erdvės. Kontinentinės ir bendrosios teisės sistemų pozicijos šiuo klausimu visiškai skirtingos.

Pirmajam, kontinentinės teisės sistemos valstybių, blokui atstovauja prancūziškosios koncepcijos šalininkės. Jos palaiko neterminuoto teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo idėją. Taip pat tos valstybės, kurios pritaria autoriaus turtinių bei asmeninių neturtinių teisių vienodam galiojimo laikui. Antrąjį bloką sudaro bendrosios teisės sistemos valstybės. Jų vidaus teisinis reguliavimas nepritaikytas neturtinių teisių įgyvendinimui po autoriaus mirties, todėl jos šiai idėjai nepitaria.

Dėl iš esmės skirtingo valstybių požiūrio ir vidaus teisinio reguliavimo, teisės į kūrinio neliečiamybę galiojimo laike klausimas apskritai nebuvo įtrauktas į pirmąjį 6-bis straipsnio tekstą (1928 m.). Visgi priimta keletas nutarimų, kurie, nors ir netapo tarptautiniais įsipareigojimais, bet atkreipė nacionalinių įstatymų leidėjų dėmesį. Klausimas išlieka aktualus ir yra vis iš naujo svarstomas tolesnių Konvencijai peržiūrėti skirtų konferencijų metu. Berno konvencijos papildymas 6-bis straipsniu Romos konferencijoje, be jokios abejonės, buvo reikšmingas žingsnis teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo istorijoje. Kita vertus, Sąjungos dalyvės nesijautė pasiekusios tikslą ir formulavo pasiūlymus tolesniam Konvencijos tobulinimui, tuo labiau, kad teisės ginti kūrinio neliečiamybę trukmės klausimas apskritai dar nebuvo tarptautinio reguliavimo objektų sąrašė. Prancūzija, labai gilių ir savitų, į kūrėją orientuotų autorių teisių apsaugos tradicijų atstovė, išreiškė nedviprasmišką pasiūlymą teisei į kūrinio neliečiamybę garantuoti neterminuotą apsaugą. Toks pasiūlymas sulaukė neigiamo atsako iš šalių, kurios teigė, jog tokiais įsipareigojimais nereiktų gąsdinti potencialiai prie Konvencijos prisijungti norinčių valstybių (tokią poziciją aiškiai išsakė Suomijos atstovai). Maža to, tapo aišku, kad teisę į kūrinio neliečiamybę įgyvendinti *post mortem auctoris*, yra visiškai nepajėgi Jungtinėj Karalystė. Bet ginčiuose gimsta tiesa ir Asamblėjos Vykdomasis komitetas Briuselyje (1948 m.) pasiūlė kompromisą – Konvencijos šalių įsipareigojimus teisės į kūrinio neliečiamybę atžvilgiu papildyti taip, kad bent jau visą autoriaus gyvenimą trunkanti šios teisės apsauga būtų garantuojama tarptautiniu lygiu³⁵. Nuo 1948 m. pagal 6-bis straipsnio 2 d. teisė į kūrinio neliečiamybę „galioja ir po autoriaus mirties, bent jau iki turtinių teisių galiojimo pabaigos, jei

³⁵ Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights...T.1. P.116.

vidaus teisės normos tai leidžia“. Taigi Konvencijos dalyvės įsipareigojo tinkamai įgyvendinti neturtinių teisių apsaugą autoriaus gyvenimo laikotarpiu, o kas liečia šių teisių galiojimą autoriui mirus – Konvencijoje suformuluotas tik neprivalomas pageidavimas.

Taigi Briuselyje 6-bis straipsnio nuostatos papildytos, iš vienos pusės, teisės į kūrinio neliečiamybę galiojimui suteiktos šiokios tokios tarptautinės garantijos – bent visą autoriaus gyvenimą galiojanti teisė ginti savo kūrinių neliečiamybę, kita vertus tokia garantija vis dar palieka Konvencijos dalyvėms laisvę pasirinkti šių įsipareigojimų įgyvendinimo būdą, ir apsispręsti dėl teisės įgyvendinimo *post mortem auctoris*.

Užtikrinus teisės į kūrinio neliečiamybę galiojimą visą autoriaus gyvenimą, autorių interesų atstovai nenurimo: į Stokholmo konferencijos (1967 m.) programą buvo įtrauktas klausimas dėl valstybių įsipareigojimo įgyvendinti tokią apsaugą ir po autoriaus mirties. Vienos valstybės debatuose pritarė neterminuotai teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugai, kitos tvirtino, jog tokios apsaugos terminai turi būti susieti su turtinių teisių galiojimu. Bendrosios teisės sistemos atstovės tuomet dar kartą pabrėžė, jog *post mortem auctoris* apsauga reikalautų iš jų pakeisti vidaus įstatymus - ginčai dėl šmeižto pagal tokių valstybių teisės tradicijas negalimi po autoriaus mirties. Galiausiai pasiūlymas nesaistyti teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo su jokiais terminais buvo atmestas 14 prieš 11 ir 5 valstybėms susilaikius³⁶.

Tolesnės derybos buvo vaisingesnės ir valstybės nutarė išplėsti savo įsipareigojimus, t.y. užtikrinti teisės į kūrinio neliečiamybę galiojimą bent jau iki turtinių teisių galiojimo pabaigos. Šalims, kurių įstatymai šio akto ratifikavimo ar prisijungimo prie jo metu nenustato 6-bis straipsnio garantuojamų teisių apsaugos po autoriaus mirties, suteikiama galimybė numatyti, kad, kai kurios iš tų teisių autoriui mirus gali nustoti galioti. Toks 6-bis straipsnio papildymas buvo patvirtintas Stokholmo aktu vienbalsiai, dviem valstybėms susilaikius.

Pasiektas kompromisas, kuris tik išreiškia netvirtą nuostatą dėl pomirtinės neturtinių autorių teisių apsaugos. Kaip ir kiti problematiški klausimai, ši problema palikta spręsti valstybių viduje. Tarptautinėje arenoje pasiektas susitarimas – Berno konvencijos dalyvių įsipareigojimas saugoti teisę į kūrinio neliečiamybę bent iki autoriaus mirties - palieka teisę Sąjungos narėms pačioms įvertinti, ar jų vidaus teisė leidžia suteikti galimybę autoriui prieštarauti „bet kokiam kūrinio iškraipymui, išdarkymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam autoriaus garbei ir reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsiniui į kūrinį“ autoriui mirus, ar ne. Todėl teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo *post mortem auctoris* klausimas valstybėse sprendžiamas skirtingai. Išsamią analizę neturtinių teisių galiojimo klausimu yra atlikęs ir 1995 m. pateikė *Adolf Dietz*³⁷. Jis apibendrina skirtingų valstybių atsakymus į joms pateiktus klausimus apie

³⁶ Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights...T.1.P.597.

³⁷ A. Dietz. The Moral Rights of the Author...

tuometinę jų vidaus situaciją ir ateities perspektyvas neturtinių teisių reglamentavimo srityje ir pateikė labai informatyvius palyginimus bei komentarus. Jų pagalba toliau darbe atskleisti ryškiausi valstybių vidaus reglamentavimo skirtumai.

Aiškiai ir nedviprasmiškai savo požiūrį išreiškia dualistinės intelektinės nuosavybės teorijos atstovė Prancūzija. Neturtinių teisių esmę prancūzai linkę atkleisti per autoriaus ir kūrinio nepertraukiamą ryšį, kurio dėka autorius kūrinyje gyvas tol, kol gyvas jo kūrinys, kol jis yra aktualus publikai ir randa atgarsį joje, net po fizinės autoriaus mirties ir tai, be abejo, yra priežastis neterminuotai neturtinių autoriaus interesų apsaugai įtvirtinti³⁸.

Prancūzijos modeliu vadovaujasi ir Belgija, pritardama, jog neturtinių teisių apsauga, nepriklausomai nuo turtinių teisių apsaugos galiojimo laiko, egzistuoja tol, kol yra žmonių, dažniausiai autoriaus šeimos narių, kurie siekia apsaugoti autoriaus teises *in nomine auctoris*³⁹.

Danijoje neterminuota teisės į kūrinio neliečiamybę apsauga tampa galima, jei „...pažeidžiami kultūriniai interesai“⁴⁰, nors danų patirtis rodo tokį kriterijų esant ginčytiną, beprasmišką ir nereikšmingą: „...modernios visuomenės įstatymu nepriversi gerbti kūrinio neliečiamybę vien dėl to, kad jis laikomas meno kūrinium..., o vertingi literatūros ir meno kūriniai išgyvena ir yra perduodami ateinančioms kartoms nepriklausomai nuo teisinių garantijų autorių teisėms“.

Teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugai pasibaigus turtinių teisių galiojimo terminui nepritaria ir Olandija⁴¹ – jos pozicija sutampa su šalių, nepritariančių tokiam valstybės vaidmeniui, kai ji lyg sarginis šuo amžinai saugo kūrinio neliečiamybę⁴².

Ispanija, savo ruožtu, suteikia neterminuotą apsaugą asmeninėms neturtinėms autorių teisėms, bet su tam tikrais suvaržymais. Teisę į kūrinio neliečiamybę čia įgyvendina valstybės ar viešosios valdžios institucijos⁴³.

Italija pritaria neterminuotai neturtinių teisių apsaugai ir šių teisių įgyvendinimą palieka autoriaus šeimos nariams ir, įstatymų numatytais atvejais, leidžia įsikišti valdžiai⁴⁴. Tie atvejai,

³⁸ Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodeksas, 1992 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/fr/fr062en.html#JD_AL121_1; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:04. L. 121-1 str.: „... teisė į pagarbą autoriaus vardui, autorystei ir kūriniumi neatsiejama nuo jo asmenybės. Ji neterminuota...“.

³⁹ Belgijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, 1994 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/be/be064en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 17:48. 21 str.: „... po autoriaus mirties jo palikuonių sutikimas dėl kūrinio naudojimo nereikalingas, jei tokiu naudojimu nepažeidžiamos asmeninės neturtinės autorių teisės...“

⁴⁰ Danijos Autorių teisių įstatymas, 1995 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/dk/dk001en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:16. 75 str.

⁴¹ Olandijos Autorių teisių įstatymas, 1912 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/nl/nl001en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:22. 37 str.

⁴² A. Dietz. The Moral Rights or the Author... 1995, Nr. 199.

⁴³ Ispanijos įstatymas dėl intelektinės nuosavybės, 1996 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/es/es054en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:45. 15, 16 str.

pasak Italijos atstovų, galėtų būti tiesiogiai susiję „rimtos“ muzikos (opera, simfonija ir pan.) panaudojimu, tačiau teismų praktikos pavyzdžių nepateikia.

Lietuvoje autorių asmenines neturtines teises saugomos neterminuotai. Pasibaigus turtinių teisių galiojimo terminui Vyriausybės nustatyta tvarka jas įgyvendina Vyriausybės įgaliota institucija (ATGTĮ 14 str. 2 d., 49 str. 2 d.), tačiau reikia pripažinti, jog ši nuostata realiai neveikia, teismų praktika jos veikimo įrodymų nepateikia.

Monistinę intelektualinės nuosavybės teoriją atstovaujančios Vokietijos požiūriu, neturtinės teisės, kaip integrali autorių teisių dalis, turi nustoti galioti kartu su turtinėmis autorių teisėmis – praėjus 70 metų po autoriaus mirties. Natūralu, jog monistinės arba vieningos intelektualinės nuosavybės teorijos pripažinimas diktuoja tendenciją teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimą laike apibrėžti taip, kad ši teisė nustotų galioti kartu su autoriaus asmeninėmis turtinėmis teisėmis. Tačiau tarp monistinės intelektualinės nuosavybės teorijos ir terminuotos asmeninių neturtinių teisių apsaugos šalininkų ryšys nėra būtinas. Ir *A. Dietz* teigia, jog nėra priklausomybės tarp dualistinės intelektualinės nuosavybės doktrinos ir pritarimo neterminuotai neturtinių teisių apsaugai, bei monistinės doktrinos ir jos šalininkų siūlymų suvienodinti turtinių ir neturtinių autorių teisių galiojimo laiką. *A. Dietz* teigimu, galimybės įgyvendinti autoriaus asmenines neturtines teises pasibaigus jo asmeninių turtinių teisių galiojimui labiau priklauso nuo šalies kultūros ir vidaus politikos⁴⁵, todėl čia ypač reikšmingos valstybių individualios autorių teisės tradicijos ir jų kultūriniai skirtumai. Su tokia išvada reiktų sutikti, ją pagrindžia teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo praktika skirtingose šalyse.

Visiškai skirtinga yra bendrosios teisės sistemos valstybių praktika. Jų pozicija yra nesuderinama su minėtų kontinentinės teisės sistemos atstovių vidaus teisiniu reglamentavimu – pvz. Jungtinėje Karalystėje teisė kreiptis į teismą dėl šmeižto (šio instituto pagalba jose įgyvendinama teisė į kūrinio neliečiamybę) išnyksta nukentėjusiai šaliai ar ieškovui mirus. Neterminuotos kūrinių neliečiamybės apsaugos idėja čia nepripažįstama, nes yra tiesiog nesuderinama su nacionaliniu autorių teisių reglamentavimu.

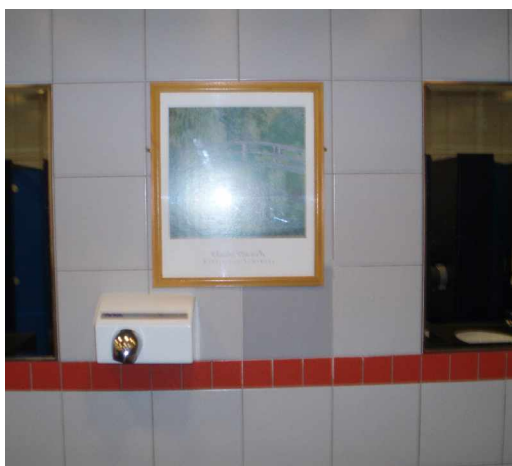
Minėti pavyzdžiai atskleidžia skirtingą valstybių požiūrį į kūrinio neliečiamybės galiojimą. Tai atsakymas ir į klausimą, kodėl tarptautiniame reguliavime asmeninės neturtinės autorių teisės vis dar priklausomos nuo kiekvienos susitariančios šalies valios ir doktrinos. Tačiau kūryba toli gražu nėra nacionalinis reiškinys, ji sienų neturi. Taigi Berno konvencijoje įtvirtintas nacionalinės apsaugos principas (autorius, nesantis pilietis šalies, kurioje siekia autorių teises įgyvendinti, turi toje šalyje tokias pat teises, kaip ir autoriai, esantys tos šalies

⁴⁴ Italijos Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymas, 1997 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/it/it099en.html#JD_IT099E_A20; prisijungimo laikas: 2006-05-10-18:56. 23 str.

⁴⁵ A. Dietz. The Moral Rights of the Author... 1995, Nr. 199.

piliečiai) gali negarantuoti norimos apsaugos įgyvendinimo. Kadangi teisė į kūrinio neliečiamybę įgyvendinama pagal tos šalies, kurioje reikalaujama apsaugos, įstatymus, minėti vidaus teisinio reglamentavimo skirtumai gali tapti kliūtimi tinkamai apsaugoti svarbius neturtinius autorių interesus. Pakankamai ryškiais ir negražiais pavyzdžiais tokią išvadą galima pagrįsti. Vos prieš kelis metus ypač dažnai per televiziją buvo rodomas reklaminis vaizdo klipas: kelios simpatiškos namų šeimininkės su spalvotomis šluotomis rankose šokdamos patarinėjo, kuo geriausiai galite išvalyti namus – „Švarai taip, o vargui ne. Vos prisilietus suspindės namai...“ Ši garsiosios XIX a. kompozitoriaus *George Bizet* (1838 - 1875) operos „Karmen“ („*Carmen*“) interpretacija pažįstama daugeliui. Galimybę apsaugoti didingą muzikos kūrinį nuo tokio iškraipymo po jo autoriaus mirties suteikia nedaugelis valstybių. Teisę į kūrinio neliečiamybę minėtu atveju galima būtų įgyvendinti Prancūzijoje. Jei kompozitoriaus šeimos nariai tai laiko kūrinio neliečiamybės pažeidimu – apsauga įmanoma ir pagal Belgijos, Ispanijos, Italijos įstatymus. Lietuvoje pagal ATGTĮ 49 str. 2 d. tokiu atveju atitinkamų veiksmų turėtų imtis Vyriausybės įgaliota institucija. Tačiau pavyzdys rodo, jog apsauga nesuveikė. Galima teigti, jog Lietuvoje šiuo klausimu teisinio reguliavimo nepakanka, apsauga formaliai deklaruojama, bet realiai neveikia.

Dar vienas visiškai neseniai matytas vaizdas smarkiai nuliūdino⁴⁶:

Tai XIX – XX amžiaus dailininko impresionisto *Claude Monet* (1840-1926) paveikslo „*Bassin aux nymphéas*“ fotoreprodukcijos. Šios visiškai nekokybiškos reprodukcijos kabo Didžiosios Britanijos Gatwick oro uosto moterų tualete. Paveikslas originalas eksponuojamas Jungtinių Amerikos Valstijų Čikagos meno institute (*The Art Institute of Chicago, Chicago*). Jo originalus dydis yra 89 x 101 cm, kam teko jį matyti – nesiginčytų, jog tai išpūdingo grožio paveikslas. Be to, kūrinį apsauga net nepriklauso nuo jų meninės vertės. Peizažas Jums gali ir visiškai

⁴⁶ Nuotraukos darytos 2006 m. rugpjūčio 3 d.

nepatikti, bet eksponuoti visiškai nekokybišką reprodukciją (jos dydis ir spalvos visiškai neatitinka originalo) oro uosto tualete yra mažų mažiausia netinkamas elgesys su meno kūriniu ir didžiulė nepagarba mirusiam jo autoriui.

Autoriai paprastai nenusineša savo kūrybinio palikimo anapus. Jų vardai su paliktais darbais siejami ir po mirties, tačiau nuo neigiamo poveikio tokių autorių reputacija, garbė ir pagarba kūriniams šiandien nėra apsaugoti. Net jei kai kurios valstybės savo teisės normomis ir užkerta kelią tokiam kūrinio neliečiamybės teisės pažeidimui, kūryba išlieka globali. Kūrinių paplitimas ir sklaida visame pasaulyje reikalauja vieningo autorių teisių pažeidimų pasmerkimo, jei tikrai siekiama teisę į kūrinio neliečiamybę įgyvendinti *post mortem auctoris*. Kita vertus, net tose valstybėse, kur pomirtinė autorių asmeninių neturtinių teisių apsauga pripažįstama, jos įgyvendinimą užtikrinti sudėtinga. Pavyzdžiui Lietuvoje formaliai tokia apsauga pripažįstama, bet normos neveikia. Vadinasi neužtenka deklaruoti teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugą *post mortem auctoris*, jos įgyvendinimą būtina išsamiai reglamentuoti.

2. Teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas ir interesų konfliktas

Teisė prieštarauti bet kokiam kūrinio iškreipimui, išdarymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam autoriaus garbei ir reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsinimuisi į kūrinį, kaip jau darbe aptarta, užtikrina pagarbą autoriui, puoselėja jo dvasinį ryšį su kūriniu, taip pat yra tam tikras atlygis jam už indėlį į kultūrą. Klaidinga manyti, jog kūrinio neliečiamybė svarbi tik tam, kad būtų apsaugoti autoriaus dvasiniai, moraliniai interesai. Toliau darbe kūrinio neliečiamybė bus analizuojama ne tik kaip autoriaus asmeninių neturtinių teisių apsaugos garantija: detalizuojami ir analizuojami turtiniai autoriaus interesai, taip pat atskleidžiami iš teisės į kūrinio neliečiamybę kylantys konfliktai. Maža to, kad autoriai nėra vieninteliai kūrinio neliečiamybės apsauga suinteresuoti asmenys, kūrinio neliečiamybė neretai yra keleto skirtingų teisėtų interesų konflikto priežastis. Autorių ir visuomenės interesai ne visada dera tarpusavyje. Kartais autorius dėl subjektyvių priežasčių gali pats nuspręsti demonstruoti taip ir tokį, kad kūrinio rinkos vertė smarkiai sumažėtų, bet autorius pats sprendžia, kas jam svarbiau. Praktikoje kyla ir daug sudėtingesnių visuomenės ir autoriaus interesų konfliktų. Pavyzdžiui, kad apsaugotų kūrinį nuo, autoriaus manymu, nenaudingo demonstravimo, dailininkai kartais siekia įgyvendinti teisę į kūrinio neliečiamybę, bandydami prieštarauti kūrinio rodymui ar eksponavimui be kitų to paties dailininko darbų arba šalia kito autoriaus paveikslų. Tokios situacijos reikalauja teismo derinti konfliktuojančius autoriaus, materialios kūrinio išraiškos savininko ir visuomenės

interesus. Tai daroma tiesiog paskaičiuojant vienos ir kitos konflikto pusės naudą. Nugali didesnę naudą teikiantis kūrinio panaudojimas ir toks teismų praktikoje įtvirtintas problemos sprendimo būdas atrodo tinkamas.

Interesų konflikto kontekste tampa akivaizdu, jog kūrinio neliečiamybės apsaugos garantija nėra absoliuti ar besąlygiška, kai teisę įgyvendinti reikia praktikoje. Būtent tokiu aspektu teisės į kūrinio neliečiamybės įgyvendinimo problemos bus atskleidžiamos ir komentuojamos šioje darbo dalyje.

2.1. Autorių neturtiniai interesai ir materialiai kūrinio išraiška

Autorių neturtinių teisių doktrinoje pabrėžiama, kad asmeninės neturtinės autorių teisės yra savarankiškos asmeninių turtinių teisių atžvilgiu, taip pat dėl darbe aptartos savo specifikos yra neperduodamos. Dėl šių priežasčių kūrinys yra daugiau nei materialią išraišką turintis fizinis objektas – autoriaus asmeninės neturtinės teisės į tą kūrinį visuomet yra tarsi atskira kūrinio dalis. Taigi įsigiję paveikslą neįgyjame teisės vadintis jo autoriumi, taip pat teisės elgtis su juo kūrinio neliečiamybei grėsmingu būdu. Bet galime vadintis paveikslo savininku. Tai, ką įsigyjame, neabejotinai priklauso mums privačios nuosavybės teise. Privati nuosavybė pasižymi tuo, kad ją galima įvertinti, o jos vertė priklauso nuo įvairių sąlygų rinkoje. Kadangi kūrinys atspindi autoriaus kūrybinius ir meninius sugebėjimus, jo rinkos vertei turi reikšmės ir kiti to paties autoriaus darbai, pagrindžiantys vienokią ar kitokią autoriaus reputaciją. Žala, padaryta vienam iš tokių kūrinių, kaip pasekmė, turi įtakos likusių kūrinių rinkos vertei. Tai, be abejo, yra kūrinio savininko interesų pažeidimas. Dažnai kūriniai, po to, kai parduodami, patenka į kolekcininkų rankas, galerijas ar muziejus. Kūrinio neliečiamybės apsauga, be jokios abejonės, kartu yra ir minėtų asmenų interesų apsaugos garantija. Be abejo, jei autoriaus kūrybinė karjera yra baigta ir visi jo darbai parduoti, turtinius interesus apsaugoti kūrinio neliečiamybę gali turėti tik tokie kūrinių savininkai. Ir šie interesai nesibaigia autoriaus mirtimi. Taigi kūrinių savininkai, visada siekiantys išlaikyti savo privačios nuosavybės vertę, tokiu būdu yra suinteresuoti saugoti kūrinius nuo išdarkymo ar kitokio pakeitimo, galinčio pakenkti autoriaus reputacijai ir padaryti materialinės žalos jiems patiems. Tačiau ne visuomet autoriaus siekis apsaugoti kūrinio neliečiamybę dera su materialios kūrinio išraiškos savininkų interesais.

Intelektinės nuosavybės teisės yra atskiros nuo fizinių objektų, kuriuose įkūnytos. Asmeninės neturtinės teisės egzistuoja nepriklausomai nuo turtinių ir tai yra dažno konflikto ištakos. Savininkiškumo jausmas neretai užgožia nuovoką apie tai, jog įsigyta kūrinio kopija nesuteikia teisių daryti su ja bet ką. Taip pat ir perimtos turtinės teisės nėra absoliučios. Teisė į kūrinio neliečiamybę skirtingų interesų sankirtoje atsiduria būtent dėl to, jog riboja kūrinio

materialios išraiškos savininkų bei turtinių teisių turėtojų (jei jos perduotos) nuosavybės teisės: draudžia jiems tam tikrus veiksmus savo nuosavybės atžvilgiu, riboja veiksmų laisvę. Toks požiūris sudaro galimybę įtvirtinti tam tikrus perdavimo rinkoje apribojimus ir autoriaus teisių atsisakymą aiškinti kaip negalimą bei neįmanomą. Šie apribojimai yra nustatomi tam, kad apsaugotų autoriaus interesus nuspręsti ar kūrinys bus atskleistas visuomenei, kada ir kas gali tai padaryti ir, kas šiame darbe aktualiausia - koku būdu kūrinys visuomenei gali būti pateiktas. „Neturtinės teisės yra garantija autoriui, kad net suteikęs kitam asmeniui teises naudoti kūrinį, autorius gali užginčyti kūrinio panaudojimą, nustatyti, kaip jam bus priskirta to kūrinio autorystė, ir apsaugoti kūrinį nuo tokių pakeitimų ar panaudojimo būdų, kurie nesuderinami su autoriaus menine koncepcija“⁴⁷.

Autorių, kitų autorių teisių turėtojų bei visuomenės interesai pakankamai skirtingi: autoriui rūpi finansinis atlygis už jo darbą bei gaunamas subjektyvus pasitenkinimas savo kūrinį atskleidus visuomenei. Tai daro įtaką kūrinio kainos nustatymui, kas ypač svarbu kūrinio pirkėjui. Visuomenei svarbu išsaugoti kūrinį, nepriklausomai nuo to, parduotas jis, kas teises į jį perėmė ar jis visa apimtimi tebeprisiklauso autoriui. Taigi, kai kūrinio neliečiamybės teisė gina vienus interesus, neišvengiamai bus apsaugoti ir kiti, nes apsaugos objektas, kūrinys, svarbus visoms interesų grupėms. Besivadovaujantys tokiu požiūriu asmeninės neturtinės teisės aiškina kaip „skirtas skatinti kūrybą ir kurti visuomenės gerovę“⁴⁸.

Situacijos, kai apsaugoti kūrinio neliečiamybę yra suinteresuoti daugiau asmenų nei tik autorius ar autoriai, rūpesčio nekelia. Dėmesį skirti reikia iš tiesų konfliktiniams atvejams, kai susiduria vienas kitam prieštaraujantys teisėti kūrinio autoriaus ir turtinių teisių turėtojo interesai. Tokios situacijos darbe analizuojamos per sutartinių turtinių teisių perėmėjų konflikto prizmę, asmeninių neturtinių teisių į darbuotojo sukurtus kūrinius problemą, bei audiovizualinių kūrinių režisierių padėtį.

2.2. Asmeninės neturtinės autorių teisės ir turtinės kitų subjektų teisės: sutartiniai turtinių teisių perėmėjai.

Intelektinės nuosavybės doktrina pamažu įsigalėjo po to, kai „Prancūzijos revoliucija nušlavė karališkojo spausdinimo privilegijas ir jas pakeitė intelektinės nuosavybės doktriną atspindinčiais įstatymais“⁴⁹. 1791 ir 1793 metų revoliuciniai įstatymai pripažino išimtinės

⁴⁷ N. Netanel. Alienability restrictions and the Enhancement of Author Autonomy in United States and Continental Copyright Law // Cardozo arts and Entertainment Law Journal. 1994, Nr. 12.

⁴⁸ J. C. Ginsburg. Moral Rights in a Common Law System... 1990 Nr. 121, 129.

⁴⁹ N. Netanel. Alienability restrictions..., Nr. 12.

literatūros darbų autorių, dramaturgų, kompozitorių ir kitų menininkų teisės į jų kūrinius⁵⁰. Tokių autorių teisės reglamentuotos ne kaip įstatymo suteikiama lengvata ar privilegija, o kaip atskira nuosavybės teisių rūšis, kurią įstatymo leidėjas įsipareigoja pripažinti ir ginti. Priešingai nei Anos statute, autorių teisės pripažintos atsirandančiomis tik sukūrus kūrinį, jų apsauga nesiejama su jokiais formalumais ar pan. reikalavimais (kaip pvz. registracija) ir tęsiasi visą autoriaus gyvenimą bei papildomus 5 metus. *Le Chapelier* tuo metu autoriaus darbą apibūdino kaip „labiausiai neliečiamą ir teisėtą, pažeidžiamiausią ir asmeniškiausią iš visų kitų nuosavybių“⁵¹. Tačiau revoliucijos įkvėpti įstatymai tuo pat metu pripažino ir visuomenės interesus tam tikrais atvejais riboti išimtinį intelektualinės nuosavybės teisių pobūdį. Įstatymo leidėjas taip pat siekė suteikti įstatyminių garantijų leidėjams bei teatrą valdančioms kompanijoms, kad būtų apsaugoti ir jų interesai, susiję su autorių darbais. Jungtinės Valstijos tuo tarpu autorių teises apribojo prilygindamos kūrinio paskelbimą arba išplatšinimą teisių perdavimui. Neva kai autorius paskelbia kūrinį visuomenei, jis pasidalija su ja nuosavybės teises arba, dar daugiau, jas visas visuomenei perleidžia (*Le Chapelier*). Prancūzijos teismai netruko pasisakyti, jog nepaisant teisių galiojimo apribojimų, nustatytų visuomenės labui, literatūros kūriniai ir kiti autorių darbai turi tas pačias charakteristikas kaip bet kokia kita nuosavybės rūšis ir jos visos turi būti traktuojamos taip pat.

Tik maždaug 1880 - aisiais metais kontinentinių valstybių teisininkai prabilo apie tai, jog autoriams suteikiamos teisės nedera su daiktinių teisių charakteristikomis ir tuo labiau neatspindi autoriaus ir jo kūrinio ryšio. Tokios opozicijos sulaukę teisininkai atsigręžė į vokiškąją autorių teisių doktriną. *I. Kant* autorių teises aiškina priskirdamas jas asmenybei, o ne nuosavybei⁵². Anot *I. Kant*, autoriaus žodžiai yra jo vidinio „aš“ tęsinys. Tai yra veiksmas, autoriaus valios išraiška, o ne tik išorinis daikto vaizdas. Pvz., knyga yra autoriaus bendravimo su visuomene priemonė, ji yra daugiau nei daiktas, kurį galima pirkti ir parduoti. Dėl to autorių teisės savo prigimtimi yra asmeninės teisės, neatsiejamos nuo autoriaus asmenybės, o teisės ne į daiktą. Dėl to, *I. Kant* nuomone, ir autoriaus sutarties laisvė yra ribota: jis gali perduoti kitam asmeniui teisę naudotis savo kūriniais, tačiau jis negali perduoti pagarbą jam užtikrinančių neturtinių teisių. Teisių perėmėjai veikia tik autoriaus vardu ir jiems sutikus.

Priešingai *I. Kant'ui*, *G.W.F.Hegel*⁵³ autorių darbus vertino kaip daiktus, ne kaip asmenybės tęsinį. Pasak jo, mintis įgauna išorinį pavidalą, kai yra išreiškiama kūrinyje, kai

⁵⁰ Ricketson S. The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works 1886-1986. London: Kluwer Law and Taxation, 1987. Ch. 5-6.

⁵¹ Cit. pagal: A. Kerever (The French Revolution and Authors' Rights // *Revue Internationale du Droit d'Auteur*. 1989), op.cit N. Netanel. Alienability restrictions..., 1994, Nr. 12.

⁵² Kant I. The Philosophy of Law: An Exposition of the Fundamental Principles of Jurisprudence As the Science of Right. - New York: Augustus M Kelley Pubs. 1974, p.64.

⁵³ Hegel G. W. F. Hegel's Philosophy of Right. - Oxford: Oxford University Press. 1952, Ch.43, 68.

kūriniui suteikiama materiali išraiška. Meno kūrinys tai tokia minties išraiška, kurią galima nukopijuoti. Taigi autorius nebūtinai siekia perduoti teises į kūrinį jį atskleisdamas arba perduodamas kitam asmeniui.

Šių dviejų filosofų idėjos, galima sakyti, suformavo monistinę ir dualistinę intelektinės nuosavybės teorijas. I. Kant mintys rado atgarsį monistų doktrinoje, pagal kurią autorius turi įgimtą asmeninę teisę nuspręsti, kada, kokia forma ir kam jo kūrybos vaisius bus atskleidžiamas. Intelektiniai kūriniai čia laikomi autoriaus asmenybės, jo vidaus dalimi, „tai asmenybės, ne nuosavybės teisės“⁵⁴. Monistai pripažįsta, jog autorius suinteresuotas komercine savo kūrinų sėkme taip pat kaip suinteresuotas ir išreikšti tam tikrą savo mintį. Turtinius ir asmeninius neturtinius interesus monistai traktuoja kaip visumą. Autorių teisės yra „vieningos, asmeninės ir neperduodamos“⁵⁵. Autoriai gali suteikti licencijas, leidžiančias naudotis jų kūriniais ir juos eksploatuoti, bet jie negali perduoti ar atsisakyti šių teisių kito asmens naudai. Turtinės teisės naudoti kūrinį grįžta pas autorių licencijai pasibaigus. Kadangi autorių teisių centrinė figūra yra autoriaus asmenybė, o ne jo darbas, teisės visada turi išlikti su autoriumi, išskyrus paveldėjimo atvejus, jei valstybė asmenini neturtinių autoriaus teisių apsaugą *post mortem auctoris* apskritai pripažįsta.

Dualistinė teorija autorių turtines ir neturtines teises traktuoja kaip atskiras teisių rūšis. Šios teorijos šalininkai vadovaujasi *Hegel* pozicija, kad kūrinys yra materialus produktas, visiškai atskiras nuo autoriaus vidinio aš ir savarankiškas. Autoriaus turtiniai interesai yra nuosavybės teisės ir negali būti tapatinami su autoriaus asmenybe. Asmeninės neturtinės teisės, užtikrinančios autoriams galimybę prieštarauti dėl netinkamo kūrinio panaudojimo ir kitų neturtinių teisių apsaugą, nepriklauso nuo materialaus objekto judėjimo rinkoje. Jos garantuoja, kad niekas nepavogs iš autoriaus jo tapatybės ir nekalbės jo vardu be autoriaus sutikimo net po to, kai turtinės teisės naudoti kūrinį perduotos kitiems asmenims. Prancūzijos autorių teisių įstatymas pripažįsta autoriams nuosavybės teisę į jų kūrinius, kuriai būdingi dvejopi požymiai: pirma - intelektinės ir dvasinės prigimties, antra - ekonominio pobūdžio. Toks koncepcinis dvilypumas leidžia asmeninėms turtinėms ir asmeninėms neturtinėms autorių tiesėms taikyti skirtingas perdavimo, atsisakymo bei galiojimo taisykles: neturtinės teisės yra amžinos, neperleidžiamos, neatimamos, tuo tarpu turtinės teisės gali būti civilinės apyvartos objektu.

Šiuo metu nėra ypač reikšminga, kuria – monistine ar dualistine – intelektinės nuosavybės teisių doktrina vadovaujasi viena ar kita valstybė. Svarbiausia tai, kad dauguma jų yra įsipareigojusios užtikrinti autoriui teisę prieštarauti netinkamam kūrinio paskelbimui, rodymui, skleidimui, kuris kenkia autoriaus reputacijai, perduoda visuomenei iškreiptą

⁵⁴ N. Netanel. Alienability restrictions..., 1994, Nr. 12.

⁵⁵ Cit pagal: Stromholm S. (Le droit moral de l'auteur. - Stockholm: Norstedt. 1967), op. cit. N. Netanel. Alienability restrictions..., 1994, Nr. 12.

informaciją. Akivaizdu, kad tradicinės nuosavybės teisės taikymas čia nesuderinamas su asmeninių neturtinių teisių doktrina. Pirmoji priežastis – asmeninės neturtinės teisės savo specifika per daug skiriasi nuo tradicinės privačios nuosavybės objektų. Jos yra atskiros nuo materialių objektų, kuriuose įkūnytos. Meno kūrinį įsigijęs asmuo įgyja tik nuosavybės teises į materialią kūrinio išraišką, o išimtinės autoriaus teisės lieka su autoriumi. Dauguma šalių jau garantuoja apsaugą kūriniams nepriklausomai nuo turtinių autorių teisių: teisė prieštarauti kūrinio pakeitimui išlieka su autoriumi ir po to, kai jis perduoda turtines teises kitam asmeniui arba kai perduoda materialią kūrinio išraišką, bet ne turtines teises į jį (ATGTĮ 50 str.). Antroji priežastis – asmeninių neturtinių teisių perdavimo klausimas iš esmės yra labai sudėtingas, todėl reikalauja kitokio reglamentavimo, nei tradicinių nuosavybės teisių perdavimo atvejai. Kūrinio materialios išraiškos perdavimas ne tik nesuteikia įgijėjui neturtinių teisių į kūrinį, bet, galima sakyti net sukuria jam tam tikras pareigas autoriaus atžvilgiu: pareigą nepažeisti dvasinių autoriaus interesų, išlaikyti pagarbą kūrinio autoriui, saugoti patį kūrinį nuo neigiamo išorinio poveikio. Visa tai reikalauja skirtingo autorių asmeninių neturtinių teisių teisinio reguliavimo nei tas, kuris taikomas privačios nuosavybės civilinei apyvartai.

Nepaisant to, jog turtinės ir neturtinės autorių teisės į kūrinius yra nepriklausomos vienos nuo kitų, asmeninės neturtinės teisės neišvengiamai daro įtaką turtinių teisių įgyvendinimui – riboja jį ir atvirkščiai. Sutartinio autorių turtinių teisių perdavimo ar suteikimo santykiuose autorius yra laikomas silpnąją šalimi. Tai lemia asmeniniai neturtiniai autoriaus interesai, susiję su kūrinio panaudojimu, taip pat ir stipresnės turtinių teisių perėmėjų pozicijos rinkoje (dažnai tai juridiniai asmenys, daug galingesni už pavienius autorius). Tačiau absoliutus ir besąlyginis autorių teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas yra nesuderinamas su tam tikromis perduodamomis turtinėmis autorių teisėmis: teisė vienu ar kitu būdu perdirbti kūrinį akivaizdžiai priešinga nuo autoriaus neatskiriamai teisei prieštarauti kūrinio pakeitimams. Specialus teisinis reguliavimas padeda spręsti teisėtų interesų konfliktus ir tokiu būdu palaikyti pusiausvyrą tarp intelektinės nuosavybės rinkos dalyvių interesų. Kad išlaikyti interesų pusiausvyrą, neišvengiamai turi būti nagrinėjamas teisės į kūrinio neliečiamybę suderinamumo su teise perdirbti kūrinį klausimas.

Jei teisė į kūrinio neliečiamybę būtų autoriaus absoliuti ir neginčijama teisė bet kokiomis aplinkybėmis apsaugoti savo kūrinį nuo neigiamo išorinio poveikio, jokios kitos taisyklės, leidžiančios bent menkiausius pakeitimus, negalėtų būti taikomos, nes reikštų pripažinimą galimybės atimti iš autoriaus jo teisę į kūrinio neliečiamybę. Kūrinio panaudojimu suinteresuoti yra tiek autoriai, tiek turtinių teisių perėmėjai, todėl asmeninių neturtinių autorių teisių įgyvendinimo klausimai turi būti sprendžiami taip, kad neužkirstų kelio tokiam kūrinų

pakeitimui ir panaudojimui, kuriam autorius neprieštarauja ir nelaiko jo žalingu savo reputacijai. Šiame kontekste turi būti peržiūrėtas teisės į kūrinio neliečiamybę perdavimo klausimas.

Jungtinių Valstijų įstatymai asmeninių neturtinių teisių perdavimo neleidžia, bet pripažįsta tam tikrą jų atsisakymą. Visiškas atsisakymas nėra galimas, bet, suteikdami teises tam tikriems asmenims naudoti kūrinį tam tikru būdu, autoriai gali raštu atsisakyti teisės prieštarauti dėl kūrinio pakeitimų. Taigi teisės į kūrinio neliečiamybę perdavimas kitam asmeniui kartu su turtinėmis teisėmis⁵⁶ šioje šalyje galimas. Toks reglamentavimas – tai dar viena takoskyra tarp bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos valstybių autorių teisių reglamentavime. Visiškai priešingai, Vokietijos ir Prancūzijos doktrinos, pabrėžiančios autoriaus asmenybės ir kūrinio neatskiriamumą, asmenines neturtines teises apibrėžia kaip neperduodamas, neatimamas ir tokias, kurių atsisakyti negalima. Neturtinių teisių atsisakymas vaizdžiai lyginamas su „intelektine savižudybe“, bet tuo pat metu įvairūs vokiečių komentatoriai pripažįsta, jog „yra pakankamai sudėtinga aiškiai atsakyti į klausimą, ar Vokietijos įstatymai suteikia autoriui teisę perduoti neturtines teises arba jų atsisakyti, nes atsakymas yra „taip“ ir „ne“ tuo pat metu“⁵⁷. Įtampa tarp sentimentų nepertraukiamam autoriaus ir kūrinio ryšiui bei teisių perėmėjų, kurie rinkos ekonomikos sąlygomis yra būtina sąlyga kūriniams patekti į visuomenę, pretenzijų, verčia deklaruojamą asmeninių neturtinių teisių neperduodamumą vertinti lanksčiau. Modernios visuomenės egzistavimo sąlygomis iš tiesų reikia atskirti neturtinių teisių prigimčiai prieštaraujančią jų perdavimą nuo dalinio jų perleidimo tam tikromis aplinkybėmis.

Visiškas neturtinių autoriaus teisių perdavimas suteiktų teisių perėmėjui neribojamą galią šiomis teisėmis disponuoti ir įgyvendinti jas prieš kitus asmenis, taip pat ir prieš patį autorių. Pavyzdžiui, teisių leisti knygą perėmėjas (t.y. leidėjas) galėtų nurodyti save kaip kūrinio autorių bei nepaisydamas autoriaus valios leisti ar uždrausti tam tikrus kūrinio pakeitimus ir nesukti galvos dėl to, jog tai gali būti žalinga tikrojo autoriaus reputacijai. Toks teisių perdavimas pagal kontinentinę teisę nėra įmanomas: autorius negali perduoti kitam asmeniui teisės į asmeninių neturtinių su kūrinio susijusių interesų gynimu, todėl turtinių teisių perėmėjas neįgyja teisės pats be autoriaus ginti jo dvasinius interesus. Taigi, leidėjas pavyzdyje minėtu atveju neturi jokių neturtinių teisių į tą literatūros kūrinį, o autorius gali įsikišti į leidybos procesą, jei tik jo kūrinio neliečiamybei kyla grėsmė. Leidėjas gali prieštarauti tik dėl jam suteiktų išimtinių turtinių teisių pažeidimo, bet ne dėl to, jog trečiojo asmens veiksmai žemina leidėją ar autorių. Teisė į kūrinio neliečiamybę negali būti jokios sutarties objektu, nes pagal savo prigimtį yra tiesiog neatskiriama nuo autoriaus. Dėl asmeninių neturtinių teisių perdavimo galima tik vienintelė išimtis (ją numato Vokietijos teisė): autorius gali įpareigoti kitą asmenį jo

⁵⁶ N. Netanel. Alienability restrictions... 1994, Nr. 12.

⁵⁷ Ten pat.

asmenines neturtines teises įgyvendinti ir ginti autoriaus naudai. Ši norma aiškiai neatskleidžia, ar toks teisių perėmėjas gali ieškinį pateikti ir savo, ar tik autoriaus vardu. Bet kuriuo atveju autorius yra vienintelis asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimo subjektas ir jei autorius ir minėtasis atstovas nesutaria, pareikšti ieškinį ar ne, autoriaus sprendimas bus viršesnis. Teisės į kūrinio neliečiamybę ir kitų neturtinių autoriaus teisių pirminė ir pagrindinė paskirtis – apsaugoti autoriaus interesus. Nepaisant to, jog kūrinio neliečiamybės apsauga gali būti suinteresuoti daugiau asmenų, tokios apsaugos įgyvendinimas galimas tik autoriaus naudai, net jei autoriaus interesus atstovauja kitas asmuo.

Teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos įgyvendinimo tikslai, be abejo, turi būti aiškinami taip, kad vienareikšmiškas šios teisės atsisakymas nebūtų galimas. Tačiau nuomonės išsiskiria, kai nagrinėjamas tam tikrų turtinių teisių perdavimo ar suteikimo klausimas. Kaip vertinti licenciją perdirbti kūrinį ir pritaikyti jį kitai išraiškos formai, pavyzdžiui pagal romaną pastatyti filmą, operą, spektaklį ir pan. Absoliuti autoriaus teisė prieštarauti dėl kūrinio pakeitimų ir turtinių teisių perėmėjo teisėtai įgyta teisė tam tikrus pakeitimus atlikti atsiduria sandūroje: susiduria dveji visiškai teisėti, bet vienas kitam priešingi interesai. Tam, kad jie galėtų būti įgyvendinti, reikia rasti tinkamą kompromisą, taigi – išlaikyti pusiausvyrą. Autorių teisėje tokiais atvejais teisės į kūrinio neliečiamybę apimtis sumažėja. Vokietijos autorių teisių įstatymas numato, jog, kai autorius suteikia licenciją pakeisti ar pritaikyti jo kūrinį, pakeitimai, neprieštaraujantys gerai valiai, yra leistini⁵⁸. Teisė į kūrinio neliečiamybę čia nereiškia, kad absoliučiai visi kito asmens nei autorius padaryti pakeitimai yra draudžiami, kad kiekvienam be išimties pakeitimui reikalingas autoriaus sutikimas. Ir autoriaus sutikimas, kitam asmeniui leidžiantis kūrinį pakeist, ne būtinai yra teisės į kūrinio neliečiamybę atsisakymas. Iš esmės, teisė į kūrinio neliečiamybę suteikia autoriui nenutrūkstamą galią kontroliuoti jo kūrinių panaudojimą. Kontinentinėje teisėje pripažįstama, jog tokią kontrolę autorius gali įgyvendinti ir drausdamas bet kokią fizinę poveikį kūriniiui, ir pritardamas tam tikriems kūrinio pakeitimams. Panašiai ir Prancūzijos įstatymai nustato, kad autorius, leidęs perdirbti kūrinį, turi sutikti su pakeitimais, būtiniais kūrinio pritaikymui kitam formatui⁵⁹. Kai kurie teisininkai tokias įstatymų normas tam tikra prasme vertina kaip įstatymais įtvirtintą teisės į kūrinio neliečiamybę atsisakymą⁶⁰. Tačiau situacija labiau panaši į tai, kad kūrybinės kontrolės atsisakymas iš autorių pusės turėtų būti charakterizuojamas kaip teisės į kūrinio neliečiamybę apribojimas, o ne sutartinis jos atsisakymas turtinių teisių perėmėjo naudai. Nepaisant to, autorinės sutarties nuostatos gali būti

⁵⁸ Copyright Laws and Treaties of the World. – Washington: Bna Books. 1992, 39(2). Art.II.

⁵⁹ J. Russell, DaSilva. Droit Moral and the Amoral Copyright: A Comparison of Artists' Rights in France and the United States // 28 Bulletin of the Copyright Society. 1980 Nr. 1.

⁶⁰ P. Goldstein. Adaption Rights and Moral Rights in the United States and the Federal Republic of Germany // International Review of Industrial Property and Copyright Law. 1983, Nr.14. Ch.43, 56.

didžiulė pagalba tinkamai užtikrinti kūrinio neliečiamybės apsaugą ir tuo pat metu nustatyti sutartinių teisių perėmėjų teisėtų veiksmų apimtį.

Autorius, leisdamas pritaikyti savo kūrinį panaudojimui kitame formate iš esmės gali pasirinkti keturis licencinės sutarties variantus⁶¹. **Pirma**, licencinėje sutartyje gali būti numatyta, jog kiekvienas nukrypimas nuo kūrinio originalo reikalauja atskiro autoriaus sutikimo. Tokiais atvejais kontinentinės teisės valstybių teismai vadovaujasi „geros valios“ išlyga, kuri įpareigoja autorių susilaikyti nuo nepagrįstų pretenzijų⁶². **Antra**, sutartyje gali būti aiškiai nenumatyta, kokius pakeitimus sutartinis turtinių teisių perėmėjas gali su autoriumi nesitardamas, o kuriems reikalingas atskiras autoriaus sutikimas. Autorius tokiais atvejais neatsisako teisės dėl tokių pakeitimų prieštarauti. Sutartinis turtinių teisių perėmėjas tokiu atveju yra varžomas ne sutarties sąlygų, o imperatyvių įstatymo normų, nustatančių turtinių teisių apribojimus ir užkertančių kelią visiškam teisių į sukūrus kūrinį netekimui. Autorius gali duoti išimtinę ar neišimtinę licenciją tam tikru būdu naudoti kūrinį, tačiau dalis teisių pagal įstatymus vis tiek lieka su autoriumi. Pagal šiuos apribojimus, visų pirma neįmanomas perdavimas teisės naudoti kūrinį visais esamais ir būsimais kūrinį panaudojimo būdais. Sutartinių turtinių teisių perėmėjų veiksmų laisvę taip pat riboja autorinių sutarčių siaurinamojo aiškinimo⁶³ bei teisių perdavimo tikslų taisyklės⁶⁴. Ir teismai teisėtais linke pripažinti tokius kūrinio pakeitimus, kurie neprieštaruja gerai valiai, neiškreipia kūrinio esmės (pvz. S. Dalli pretenzijos, kad teatras pažeidė jo teisę į kūrinio neliečiamybę greta su jo sukurtais kostiumais spektakliui panaudodamas kitų autorių sukurtus, Prancūzijos teismo buvo atmestos kaip nepagrįstos). **Trečia**, sutartimi galima detalai išvardinti pakeitimus, kurių autorius nelaiko pažeidžiančiais originalaus kūrinio dvasią ir esmę – būtent tokio pobūdžio sutartys tinkamai atspindi abiejų šalių interesus ir yra sveikintinos. **Ketvirta**, sutartyje gali apskritai nebūti numatyta perduodamų ar suteikiamų turtinių teisių apimtis, t.y. perėmėjo veiksmų laisvė, o tik autoriaus sutikimas teisių perėmėjui sukurti išvestinį kūrinį originalo pagrindu. Tokiomis aplinkybėmis autorius turi sutikti su pakeitimais, diktuojamais techninių, net komercinių teisių perėmėjo poreikių. Tuo pat metu kūrinio naudotojas įgytomis teisėmis turi disponuoti su pagarba autoriui ir išlaikydamas originalaus kūrinio dvasią.

⁶¹ N. Netanel. Alienability restrictions... 1994, Nr. 12.

⁶² D. Giocanti. Moral Rights: Protection and Business Need // Intellectual Property Law and Economy Journal. 1975, Nr. 10 (642).

⁶³ Jeigu pagal autorinę sutartį perduodamos visos autorių turtinės teisės, laikoma, kad šios teisės perduotos tik sutartyje nurodytiems kūrinio naudojimo būdams (LR ATGTĮ 39 str. 2 d., 40 str. 2, 3 d.)

⁶⁴ Jeigu autorinėje sutartyje nenurodyti kūrinio panaudojimo būdai, laikoma, kad sutartis sudaryta tik dėl kūrinio panaudojimo būdų, kurie šalims yra būtini siekiant tikslo, dėl kurio sudaryta sutartis ATGTĮ 40 str. 4 d.; Vokietijos autorių teisių įstatymo 31(5) str.

Iš pirmo žvilgsnio kūrinio autoriui suteikta teisė prieštarauti bet kokiam kūrinio iškreipymui, išdarymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam autoriaus garbei ir reputacijai galinčiam padaryti žalos kėsinimuisi į kūrinį, gali atrodyti kaip visapusiška ir pilna garantija, jog be autoriaus sutikimo jo kūrinys nebus pakeistas ir liks neliečiamas toks, kokį autorius jį pristatė publikai. Deja, toks požiūris nėra visiškai teisingas, bent jau tinka ne visų valstybių autorių teisės normoms apibūdinti ir tikrai nėra tinkamas teisėtų interesų konflikto kontekste. Prancūzijos teisinis reguliavimas nuo idealo praktiškai neatitolsta, kadangi asmeninės neturtinės autorių teisės ten suprantamos ir vertinamos kaip savarankiškos, jų apsauga įgyvendinama nepriklausomai nuo jokių reikalavimų. Tačiau daugelyje kitų šalių teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas yra siejamas su daugybe sąlygų, o bendrosios teisės valstybės netgi riboja apsaugą susiaurindamos objektų bei autorių ratą, pvz. samdomi autoriai, kaip taisyklė, yra išskiriami ir teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos garantija naudotis negali. Ekonomiškai orientuotoje aplinkoje, kuri vyrauja šiuolaikiniame pasaulyje, ypatingai aktualus tampa klausimas, **ar kūrinio pakeitimai yra apskritai negalimi be autoriaus sutikimo, ar teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimą reiktų sieti su tam tikromis sąlygomis, tokiomis kaip žala autoriaus garbei ar reputacijai.** Praktikoje gausu pavyzdžių, įrodančių, kad skirtingos valstybės į stiprėjančią rinkos bei ekonomikos poveikį reaguoja savaip. Tačiau jas vienija tam tikra bendra tendencija: „Modernioje kultūros pramonėje, visuomenės informavimo srityje kūrinų pritaikymas, pakeitimas ir tokiu būdu parengimas eksploatuoti dažniau yra taisyklė, nei išimtis“⁶⁵. Valstybių įstatymai, garantuodami autoriui asmeninę turtinę teisę leisti adaptuoti, aranžuoti, inscenizuoti ar kitaip perdirbti kūrinį (LR ATGTĮ 15 str. 4 d.) neatsiejamai įpareigoja autorių kartu su ja suteikti šią teisę pasinaudošančiajam tam tikrą „manevro laisvę“. Ką tokiu atveju su kūrinium daryti galima, o kas gali būti autoriaus prieštaravimų objektu – Berno konvencijos 6-bis straipsnis įpareigoja valstybes apibrėžti savarankiškai, nubrėždamas tik minimaliai reikalaujamos apsaugos ribas ir palikdamas joms teisę apsaugos laipsnį sustiprinti.

Prancūzijos įstatymais garantuojama kūrinų neliečiamybės apsauga yra labiausiai nepriklausoma ir absoliuti: šios šalies įstatymuose teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas nesiejamas su jokiais sąlygomis. Atsisakiusi Berno konvencijoje įtvirtinto priešingumo garbei ar reputacijai kriterijaus, Prancūzija išreiškia didžiulę pagarbą autoriaus subjektyvumui, jo estetiniams, moraliniams ir filosofiniams įsitikinimams ir yra linkusi autorių besąlygiškai pripažinti teisėju net tokiose situacijose, kai žalą jo garbei ir reputacijai tretieji asmenys vargu ar pripažintų. Prancūziškoji asmeninių neturtinių autorių teisių koncepcija pripažįsta, jog kūrinio pakeitimas išties gali prieštarauti esminėms autoriaus meninėms ar moralinėms nuostatoms, nepriklausomai nuo išorinio žalos jo garbei ar reputacijai vertinimo. Vokietijos teisėje autoriaus

⁶⁵ A. Dietz. ALAI Congress... 1995, Nr. 199.

nenutrūkstamas ryšys su kūriniumi taip pat gali ignoruoti priešingumo reputacijai kriterijų: autorius gali ginti savo kūrinio neliečiamybę neįrodinėdamas, kaip ginčijamas pakeitimas ar kūrinio panaudojimas paveiks kitų požiūrį į jį. Net jei tas pakeitimas tik pagerintų autoriaus reputaciją, būtų suderinamas su autoriaus asmenybe, autorius turi teisę prieštarauti ir siekti savo kūrinį ir sugebėjimus atskleisti „kitokioje šviesoje“ (tiesa, neretai numatomos tam tikros išimtys, neleidžiančios autoriams piktnaudžiauti savo neturtinėmis teisėmis. Plačiau apie jas – toliau darbe). Tuo pat metu R. Dworkin yra pastebėjęs, jog, nepaisant to, kad teisės į kūrinio neliečiamybę formuluotė yra pakankamai plati, ji vis tiek priklauso nuo įvairių suvaržymų, sąlygų ir konkuruojančių interesų⁶⁶. Taigi, nors Prancūzijoje teisė į kūrinio neliečiamybę pripažįstama kaip absoliuti, teismų praktikai teko užduotis apriboti teisės taikymą, kad savo teisėtus interesus galėtų įgyvendinti turinių teisių perėmėjai. Visų pirma, Prancūzijos teismai apibrėžia kūrinio „pakeitimo“ reikšmę ir, antra, suformuoja doktriną, draudžiančią teisės įgyvendinimą netinkamais tikslais. Teismų praktikoje „pakeitimu“ laikomas poveikis kūrinio esminei idėjai, jo charakteriui, ir toks poveikis vertinamas objektyviai, atsižvelgiant ne tik į autoriaus jautrumą kūrinio atžvilgiu⁶⁷. Prancūzijos teismai nepritaria piktybiškoms autoriaus pastangoms apsaugoti savo kūrinių neliečiamybę, piktnaudžiavimu savo teisėmis turtinių teisių turėtojų ar trečiųjų asmenų atžvilgiu. Teisėtų interesų konflikto sąlygomis kūrinio neliečiamybė turi būti vertinama lanksčiai ir ne visi autorių reikalavimai pripažįstami pagrįstais.

Keleto kitų valstybių teisės į kūrinio neliečiamybę praktiką išsamiai komentuoja A. Dietz⁶⁸. Jose viena ar kita forma atkartojami Berno konvencijoje pateikti kriterijai, Belgijoje Berno konvencija apskritai taikoma tiesiogiai. Vokietija, Ispanija ir Olandija pabandė teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo klausimą sureguliuoti įtvirtindamos priešingumo teisėtiems autoriaus interesams į jo kūrinį kriterijų. Olandų įstatymai teisės į kūrinio neliečiamybę nelaiko pažeista, kol šalia autoriaus garbės ar reputacijos nenukenčia jo vertinimas ir orumas. „Teisėti autoriaus interesai“ – kriterijus, mažinantis galimybes autoriams piktnaudžiauti savo teisėmis ir suteikiantis tam tikras garantijas teisių perdirbti kūrinį turėtojams.

Kadangi Berno konvencija pateikia pakankamai siaurą teisės į kūrinio neliečiamybę apibrėžimą, valstybės turi nemažai galimybių jį aiškinti siaurinamai arba plečiamai – savo nuožiūra. Pusiausvyra tarp konfliktuojančių autoriaus, kūrinių naudotojų ir likusios visuomenės dalies interesų vienodai aktuali visoms šalims. Autorius negali ginčyti esantis visuomenės dalis, socialinė būtybė ir tokiu būdu paneigti jį supančios aplinkos didesnę ar mažesnę indėlį į jo kūrybą. Taip pat ir publika negali paneigti autoriaus teisių ir tokiu būdu tiesiog nusavinti kūrinių, kurie pareikalavo vienokio ar kitokio autoriaus intelektualaus indėlio, kad taptų

⁶⁶ Dworkin R. Taking Rights Seriously. - Cambridge: Harvard University Press. 1977, P.93.

⁶⁷ Colombet C. Propriete litteraire et artistique. - Paris : Dalloz. 1992, P.109.

⁶⁸ A. Dietz. The Moral Rights of the Author... 1995, Nr. 199.

reikalingi, aktualūs, daugiau ar mažiau paklausūs. Teisę vienokiu ar kitokiu būdu perdirbti kūrinį įgiję asmenys neturėtų ignoruoti autoriaus indėlio į pirminį, originalų kūrinį, taip pat neteisinga ir sudaryti kliūtis, apskritai neleidžiančias jiems gautas turtines teises įgyvendinti. Absoliutus vienos ar kitos šalies interesų atstovavimas veda į aklavietę, todėl balansavimas tarp šių konfliktuojančių pusių yra neišvengiamas. Kompromiso labai teisę į kūrinio neliečiamybę galima aiškinti iš kitos pusės - kelti klausimą, **ar autorius turi sutikti su tam tikrais pakeitimais, padarytais teisės perdirbti ar naudoti kūrinį turėtojų.** Vadovaujantis tokiu požiūriu, kūrinio pakeitimai jo pritaikymo ar panaudojimo metu, padiktuoti kito asmens (ne autoriaus) meninių ar estetinių įsitikinimų, nėra priimtini, priešingai nei tie, kuriuos sąlygojo konkrečios techninės, finansinės ir kitokios situacinės kūrinio „eksplotavimo“ sąlygos – jos turėtų būti įvertintos interesų pusiausvyros kontekste. Tai pripažįsta ir Prancūzija, tam tikrais kūrinų pritaikymo atvejais, kurie, kaip jau minėta, šiuolaikinėmis sąlygomis ypatingai dažni.

Tarptautinių įsipareigojimų vienokiu ar kitokiu būdu sureguliuoti teisės į kūrinio neliečiamybę ir teisės perdirbti kūrinį konfliktą valstybės neturi. Berno konvencija, kaip ne kartą darbe jau minėta, apsiriboja reikalavimu užtikrinti teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimą bent konvencijoje nustatytu minimaliu lygmeniu. Valstybių vidaus teisinis kūrinio neliečiamybės ir turtinių teisių santykio reglamentavimas išties skirtingas, ir čia vėl gi akivaizdūs bendrosios ir kontinentinės teisės valstybių nesuderinamumai.

Vienas iš skirtumų yra teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimo įrodinėjimo procesas. Tam, kad teisė į kūrinio neliečiamybę, pvz. Jungtinėje Karalystėje, būtų pripažinta pažeista, autorius turi sugebėti įrodyti, kad: **(1)** elgesys su kūrinium buvo žeminantis, **(2)** veiksmai buvo atlikti tokiais aplinkybėmis, kai autorius nuo žeminančio kėsimosi yra saugomas, **(3)** atvejis nepriskirtinas išimtims, **(4)** autorius šios teisės nėra atisakęs (tiesiogiai ar konkludentiniais veiksmais).

(1) Elgesys ar veiksmai su kūrinium apima bet kokią kūrinio papildymą, iškarpymą, pritaikymą. Tam, kad apskritai būtų galima kalbėti apie veiksmus, galimai pažeidžiančius teisę į kūrinio neliečiamybę, kaltinamasis turi savo veiksmais įsiterpti į kūrinio vidinę struktūrą (pradžią, vidurys, pabaigą; pirmas planas, antraeilės reikšmės objektas/ -ai, fonas; linija, šešėlis, spalva)⁶⁹. Pažeidimais tokiu būdu būtų pripažinti *Noah v. Shuba* bylos situacija⁷⁰, kur septyniolika žodžių buvo papildytas nukentėjusiojo autoriaus medicinos vadovas, taip pat atvejai, kai demonstruojama paveikslo iškarpa, ar dainos ištrauka įterpiama į megamiklą⁷¹,

⁶⁹ Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law... P.243.

⁷⁰ *Noah v. Shuba and Another* [1991] // Fleet Street Reports 14 //

<http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intbaltic1000&rs=WLIN6.11&fn=top&sv=Split&db=FEE T-RPTS&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>; prisijungimo laikas: 2006-08-02, 11:23.

⁷¹ *Morrison Leahy Music Limited and Another v. Lightbond Limited and Others* [1993] // Entertainment and Media Law Reports 144

piešinys buvo atgamintas mažesnio dydžio ar neoriginaliomis spalvomis⁷², juodai baltas filmas „nuspalvintas“⁷³. Tai atvejai, kai vidinė kūrinio struktūra yra pakeičiama. Toks veiksmų apibrėžimas siaurinamai aiškina Berno konvencijos 6-bis straipsnį, kuriuo vadovaujantis teisė į kūrinio neliečiamybę galima pripažinti esant pažeistą ir nepakeitus kūrinio struktūros ar išdėstymo, pvz. dėl to, kad pakeitimai pakeitė kūrinio reikšmę ar svarbą. L. Bentlio ir B. Šerman (L. Bently, B. Sherman) nuomone, pakabinimas paveiklo naujame kontekste, net religinio kūrinio šalia erotinio, ko gero negalėtų būti laikomi įstatymą pažeidžiančiu kūrinio iškraipymu ar kitokiu pakeitimu pagal Jungtinės Karalystės teisę⁷⁴. Šiuo metu visuotinai labiau pripažįstama yra platesnio 6-bis straipsnio aiškinimo ir taikymo koncepcija, pagal kurią poveikio vidinei kūrinio struktūrai kriterijus netaikomas ir nėra būtinas kūrinio neliečiamybei apsaugoti.

Po to, kai tapo aišku, jog kūrinio atžvilgiu tam tikri veiksmai buvo atlikti, Jungtinėje Karalystėje reikalinga įrodyti tokių veiksmų žeminantį, menkinantį poveikį. 1988 metų įstatyme numatyta, jog žeminančiais laikomi kūrinio iškraipymas ar pakeitimas, taip pat kitoks žalingumas autoriaus garbei ir reputacijai⁷⁵.

Praktikoje, kaip bebūtų gaila, įsigali tendencija kūrinio iškraipymu ar neleistinu pakeitimu laikyti tik tokius veiksmus, kurie kenkia autoriaus garbei ir reputacijai. Pvz. *Tidy v. Trustees of the Natural History Museum* (1998) byloje buvo išaiškinta, jog reprodukcija mažesniu dydžiu nėra kūrinio pakeitimas. Karikatūristas Bill Tidy atidavė eksponuoti savo pieštų juodai baltų dinozaurų šaržų rinkinį. Autoriaus nuomone jo kūrinių neliečiamybė buvo pažeista, kai galerija sumažino šaržų reprodukcijų dydį ir spalvotame fone sudėjo jas į leidinį. Autorius skundėsi, jog sumažintos reprodukcijos turi daro daug mažesnę įspūdį, jog nuorodos apie jų autorystę sunkiai įskaitomos, tačiau teisėjas visiškai atsisakė reprodukciją mažesniu dydžiu pripažinti teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimu ir, maža to, išreiškė nuomonę, jog norėdamas įrodyti galerijos veiksmų neigiamą poveikį Tidy reputacijai ar garbei, Tidy turi atskleisti neigiamą visuomenės reakciją į tuos veiksmus.

Kanados (autorių teisių apsaugos nuostatos čia labai panašios į Jungtinę Karalystės) byloje *Snow v. The Eaton Centre* skulptorius pardavė savo darbą „Flight-Stop“ prekybos centrui Toronte. Kūrinys – tai šešiasdešimt išsirykiavusių žąsų. Jų kaklai prekybos centro iniciatyva kaip kalėdinės dekoracijos buvo aprišti kaspalais. Autorius Michael Snow teigė, kad jo garbė ir orumas buvo įžeisti, jo kūrinys atrodo juokingai – kaip juokingai atrodytų ir Veneros skulptūra

<http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intbaltic1000&rs=WLIN6.11&fn=top&sv=Split&db=EM L-RPTS&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>; prisijungimo laikas: 2006-08-02, 09:48.

⁷² Tidy v. Trustees of the Natural History Museum [1998] // Intellectual Property reports Nr. 39.

⁷³ Huston v. Turner Entertainment [1991] // International Review of Industrial Property and Copyright Law 23(702).

⁷⁴ Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law... P.244.

⁷⁵ Jungtinės Karalystės Autorių teisių, dizaino ir patentų įstatymas, 1988 //

http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/gb/gb019en.html; prisijungimo laikas: 2005-05-10, 18:24. 80(5) str.

su auskarais. Dauguma gerbiamų menininkų ir ekspertų palaikė M. Snow, teismas savo ruožtu įsakė nuimti kaspinus ir taip pripažino, jog autoriaus žodžio tokioje situacijoje pakanka, kol jis nėra neracionalus. Tokiu būdu pripažintas subjektyvus žalos garbei ir reputacijai vertinimo kriterijaus elementas ir autoriaus teisė nuspręsti, jei tik jis tai daro pagrįstai⁷⁶.

Dar viena Jungtinės Karalystės byla *Confetti Records v. Warner Music UK Ltd.* Muzikos grupė pridėjo rap'ą prie kitos grupės įrašyto vokalinio instrumentinio kūrinio. Nepaisant visų ieškovo argumentų dėl to, jog visų pirma rap'as sieja kūrinį su smurtu, narkotikais, taip pat paveikia kūrinio vientisumą ir suardo darną, teisė į jo kūrinio neliečiamybę nebuvo pripažinta pažeista, nes autorius neįrodė žalos savo garbei ir reputacijai⁷⁷.

Teismų praktika vieningai neatsako, kas Jungtinėje Karalystėje vertinama kaip žeminantis elgesys teisės į kūrinio neliečiamybę kontekste. Jungtinės Karalystės teisėjai nėra vieningi, atsakydami, ar žala autoriaus garbei ir reputacijai turėtų būti vertinama objektyviai, ar subjektyviai. Autoriaus garbės ir reputacijos klausimas čia lyginamas su šmeižto vertinimo problema, todėl ir žala reputacijai dažnai vertinama vadovaujantis teisingai mąstančių visuomenės narių požiūriu, t.y. objektyviai, kaip ir galimu šmeižto atveju.

(2) Pagal bendrosios teisės valstybių įstatymus sąlygos ginti teisę į kūrinio neliečiamybę atsiranda tuomet, kai dėl tam tikro elgesio kūriniiui kyla grėsmė. Koks elgesys ar veiksmai kūrinio neliečiamybei gali būti pavojingi, priklauso nuo kūrinio kategorijos, tačiau galima apibendrinti, jog pažeidimą sukelia perdavimas, skleidimas ar kitoks žeminančių veiksmų padarymas viešais, pažeidimo rezultato padarymas prieinamu visuomenei. Taigi teisės į kūrinio neliečiamybę bendrosios teisės sistema netapatina su teise nuo sunaikinimo ar sugadinimo apsaugoti patį darbą, materialią kūrinio išraišką.

Šalia tiesioginio pažeidimo turi būti paminėti ir netiesioginiai kėsnimaisi į kūrinio neliečiamybės teisę: tai pardavimas, nuoma, viešas rodymas, platinimas komerciniais tikslais to, kas pažeidžia teisę į kūrinio neliečiamybę ir tokia veikla užsiimantis asmuo tai žino ar turi pagrindo žinoti. Tokia netiesioginė grėsmė pažeidimu pripažįstama tik tuomet, jei turi poveikio autoriaus garbei ar reputacijai. Tačiau jeigu tai, kas su kūrinio padaryta, pripažįstama pažeidimu, panašu jog tokių „produktų“ platinimas autoriaus garbei ar reputacijai poveikį turės.

(3) Apskritai Jungtinėje Karalystėje autoriai gali prieštarauti bet kokiam kūrinio panaudojimui komerciniais tikslais, padarymui viešai prieinamu, transliavimui ir kt., veiksams, jei jie pažeidžia teisę į tų kūrinių neliečiamybę. Tačiau yra keletas labai svarbių ir reikšmingų apribojimų. 1988 metų akte reglamentuojamas teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos išimtis

⁷⁶ Snow v. The Eaton Centre (1982) // Civil Procedure Rules (Canada) 70.

⁷⁷ Confetti Records v. Warner Music UK Ltd. [2003] // Entertainment and Media Law Reports 35 // <http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intbaltic-1000&rs=WLIN6.11&fn=top&sv=Split&db=EML-RPTS&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>; prisijungimo laikas: 2006-08-14, 14:03.

komentatoriai vertina kaip pernelyg siauras ir ribotas⁷⁸. Tokių išimčių Jungtinės karalystės teisė numato nemažai. Pirma, teisė į kūrinių neliečiamybę neapima vertimų⁷⁹. Tiesa, netikslaus ar melagingo vertimo atveju išimtis netaikoma ir teisė apsaugoti kūrinių neliečiamybę tokiais atvejais gali būti įgyvendinta. Panašiai yra ir su muzikos kūriniais, kai keičiamas originalus registras ar tonacija⁸⁰. Pvz. tonacijos pakeitimas turėtų būti groteskiškas, šlykštus ar juokingas, kad tokie pakeitimai be autoriaus sutikimo būtų pripažinti šmeižtu ir tokiu būdu teisė apsaugoti kūrinių neliečiamybę iš tiesų būtų įgyvendinta.

Teisės į kūrinių neliečiamybę pažeidimu taip pat nelaikomi veiksmai, kurie padaromi su tikslu užkirsti kelią įstatyme numatytiems konkretiems pažeidimams (tokiu būdu pvz. pateisinama intervencija į netinkamos – neskoningos, nusikalsti skatinančios, kitaip žiūrovus įžeidžiančios – transliacijos vientisumą). Kažkuo panašias įstatymų nuostatas turi daugelis valstybių, tik jos dažnai įtvirtinamos ne autorių teisės, o bendrosiomis teisės normomis kaip geros moralės, visuomenės interesų, valstybės saugumo apsaugos garantijos. Su derama pagarba autoriams aiškinant valstybių įsipareigojimus, ko gero, pateisinti būtų galima visuomenei žalingo kūrinių viešą rodymą, tačiau vargu ar toks neigiamas kūrinių poveikis suteikia teisę kūrinių pakeisti, iškarpyti ir pan. Panašu, jog būtent tokios pozicijos laikosi kontinentinės teisės sistemos valstybės.

(4) Nors teisė į kūrinių neliečiamybę, kaip ir kitos neturtinės teisės apibūdinama kaip nepertraukiamas autoriaus ryšys su kūriniais, Jungtinės Karalystės teisė pripažįsta galimybę šios teisės atsisakyti. Atsisakymas siejamas su reikalavimu susitarimą įforminti raštiškai, bet bendrosios sutarčių teisės normos leidžia ir kitokią susitarimo formą. Atsisakymas gali būti taikomas jau sukurtiems ir ateities kūriniams. Tokių nuostatų įtvirtinimas dar kartą verčia abejoti šalies pasiryžimu vykdyti Berno konvencijos įsipareigojimus. Kūrinių rinkta vis bando išsprasti autorius į tradicinių sutarčių rėmus ir autorius teises tiesiog traktuoti kaip standartinės sutarties objektus. Toks komerciniais sumetimais grįstas kelias tikrai nespindi pagarba autoriaus darbui ir užsidegimu apsaugoti jo interesus, susijusius su kūrinių neliečiamybe. Kontinentinės Europos valstybės tuo metu nustatinėja siaurinamojo pobūdžio autorinių sutarčių aiškinimo taisykles, teisių perdavimo tikslų taisykles, kad dar labiau apsaugoti autorių, kaip silpnąją sutarties šalį.

Jungtinės Karalystės autorių teisė turi dar vieną ypatumą – jei autorių teisės normos negali konkrečiu atveju apsaugoti autoriaus interesų, t.y. negali būti tuo atveju taikomos dėl daugybės įstatyme numatytų išimčių, autorius turi galimybę pasinaudoti bendrosiomis teisės normomis. sutartimi. Pvz., jei tam tikras darbas yra pristatomas kaip konkretaus autoriaus

⁷⁸ Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law... P.246..

⁷⁹ Jungtinės Karalystės Autorių teisių, dizaino ir patentų įstatymas, 1988.

⁸⁰ http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/gb/gb019en.html; prisijungimo laikas: 2005-05-10, 18:24. 80(2)(a)(i) str.

⁸⁰ To paties 80(2)(a)(ii) str.

kūrinys, bet buvo gerokai pakeistas, toks jo pateikimas gali būti laikomas šmeižtu. *Humphries v. Thompson* byloje⁸¹ laikraštis, kuris publikavo istoriją, pakeitęs veikėjų vardus, iškirpęs dalį autoriaus parašyto teksto ir pridėjęs naujo, prisiekusiųjų buvo pripažintas suteršusiu autoriaus vardą, nes pakenkė jo, kaip autoriaus reputacijai. Panašiai ir *Archibold v. Sweet* byloje autorius sėkmingai apgynė savo reputaciją, kai jo kūrinio tolesnis tiražas buvo išleistas su daugybe klaidų ir skaitytojui jos būtų atrodžiusios kaip autoriaus padarytos⁸². Didžiojoje Britanijoje šmeižtas (*defamation*) yra vertinamas pagal objektyvų standartą – teisingai mąstančius visuomenės narius, o ne nukentėjusiojo akimis. Šmeižtas baudžiamas kaip darantis neigiamą poveikį asmens reputacijai, tačiau tam tikrais atvejais gali būti sunku įtikinti teismą, jog kūrinio neliečiamybės pažeidimas tokį poveikį turi ar gali turėti. Esamo reglamentavimo sąlygomis neigiamą poveikį asmens reputacijai niekada nėra lengva įrodyti.

Bendrosios teisės sistemos valstybių autoriai savo kūrinių neliečiamybei apsaugoti taip pat gali vadovautis sutarčių teisės normomis. Yra pavyzdžių ir kai teisę į kūrinio neliečiamybę lengviau įgyvendinti į pagalbą pasitelkus sutartį, nei bandyti pritaikyti neturtinių teisių apsaugos normas. Pvz. *Frisby v. BBC* ginčas kilo, kai BBC iš autoriaus jiems parašytos pjesės išbraukė vieną eilutę („Mano draugas Sylv sakė, kad atsistoti saugu...“) kaip nepadorią. Autoriaus ir BBC pasirašyta sutartis draudė BBC keisti kūrinio struktūrą, o BBC savo veiksmus vertino kaip nežymų scenarijaus pakeitimą. Teismas traktavo sutartį kaip licenciją, įvertino, „struktūriniai“ ar „nežymūs“ buvo padaryti pakeitimai, ir pripažino autorių esant teisų, nes jis geriausiai gali įvertinti net ir vienos savo kūrinio eilutės reikšmę⁸³.

Teismų praktika Jungtinėje Karalystėje nėra ypač gausi, todėl vienareikšmiškai nustatyti konkrečiais atvejais pažeista būtų laikoma teisė į kūrinio neliečiamybę ar ne, sunku pasakyti. Praktika rodo, jog teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimu buvo pripažinti dviejų literatūros kūrinių patalpinimas vienas šalia kito rinkinyje, pavadinimo pakeitimas, knygos išleidimas su vulgariu ir įžeidžiančiu viršeliu. Tačiau labai daugeliu atveju galima pastebėti, jog bendrosios teisės sistemos šalys linkusios siaurinamai aiškinti teisę į kūrinio neliečiamybę reglamentuojantį Berno konvencijos 6-bis straipsnį. Kontinentinės Europos šalys asmeninių neturtinių autorių teisių įgyvendinimą ribojama konkurencijos ir teisėtų teisės perdirbti kūrinius turėtojų, leidėjų, kitų autorių, naudojančių perdirbamus kūrinius, interesų. Apibendrinus skirtingų valstybių teisinį reguliavimą galima daryti išvadą, jog kūrinių pritaikymas technine, ne kūrybine prasme, dažniau yra taisyklė nei išimtis.

⁸¹ *Humphries v. Thompson*. [1905-1910] // *Mac Gillivray's Copyright Cases* 148.

⁸² *Archibold v. Sweet* [1832] // *English Reports* 172.

⁸³ *Frisby v. British Broadcasting Corporation* [1967] // *Weekly Law Reports* 1204, Ch 932 // <http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intbaltic-1000&rs=WLIN6.11&fn=top&sv=Split&db=WLR-RPTS&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>; prisijungimo laikas: 2006-08-15, 11:16.

2.2.1. Kūrinių, sukurtų darbo santykių pagrindu, neliečiamybė

Socialiniuose santykiuose neretai pasitaiko situacijų, kai persipina iš pažiūros visiškai skirtingi santykiai: jei konkrečiai, tai darbo temos kontekste labai aktuali yra kūrybos ir darbo santykių sandūra - neliečiamybės teisės į kūrinius, sukurtus kaip darbo funkcijų vykdymo ar tarnybinių pareigų atlikimo rezultata. Kyla klausimas, kas apskritai turi neturtinių interesų tokiuose kūriniuose ir kam turi būti pripažįstamos teisės juos ginti. Kūrinio sukūrimą inicijuoja darbdavys. Darbdavys aprūpina darbuotoją visais reikalingais finansiniais, techniniais resursais, kuriais pastarasis naudojasi kūrybos proceso metu. Darbuotojas/tarnautojas, galima sakyti, tik suteikia materialią išraišką idėjai, kurią, labai tikėtina, suformavo kūrinio iniciatorius – darbdavys. Kita svarstyklė pusė - individualus ir kūrybiškas darbuotojo indėlis, kuris kūriniui sukurti būtinai reikalingas, nes tik dėl jo darbo rezultata galima laikyti originaliu intelektinės veiklos rezultatu. Būtent dėl šio intelektualio indėlio pagal kontinentinės teisės valstybių autorių teisių doktriną autorius ir kūrinys yra nepertraukiamai susieti ir tą ryšį sutvirtina autoriams pripažįstamos asmeninės neturtinės teisės. Kokie ir kieno interesai turi būti tokiais atvejais apsaugoti, dvi konkuruojančios teisės sistemos vėl gi atsako skirtingai.

Bendrosios teisės valstybių autorių teisėje yra įtvirtinta „samdomo darbo“ („*work-for-hire*“) doktrina, pagal kurią asmuo, sukūręs kūrinį darbo santykių pagrindu, autorių teisių į tokį kūrinį neturi. Tiek asmeninės turtinės, tiek asmeninės neturtinės autorių teisės čia pripažįstamos darbdaviui. Ši doktrina grindžiama tuo, kad samdomas darbas ir jo rezultatų kontrolės teisės priklauso jo iniciatoriui ir nurodymus tokį darbą atlikti duodančiam asmeniui. Kaip darbo santykių pasekmė, kūrinį sukūrusio asmens neturtiniai interesai nėra laikomi reikšmingais, priešingai nei savarankiškos kūrybos atveju. Arba net galima sakyti, kad samdomo darbo rezultatai nelaikomi kūrinių ta prasme, kuria kūriniai buvo nagrinėjami darbe iki šiol. O jei vis gi laikyti juos kūrinių, tai galima teigti, kad pagal bendrosios teisės sistemą faktas, jog kūrinys sukurtas darbuotojui vykdant darbo funkcijas, sąlygoja asmeninių neturtinių teisių atsisakymą arba perdavimą darbdaviui. JAV asmeninių neturtinių autorių teisių pirminiu subjektu pripažįstamas darbdavys⁸⁴. Didžiojoje Britanijoje laikomasi autorių neturtinių teisių perėjimo darbdaviui prezumpcijos. Abiem atvejais, kai kalbama apie darbuotojų sukurtus kūrinius, jų neliečiamybės pažeidimu nelaikomi jokie darbdavio veiksmai ar veiksmai, atliekami darbdavio sutikimu. Pavyzdžiui dizaino firmoje dirbantis dizaino autorius negalės prieštarauti dėl savo kūrinio iškraipymo, išdarymo ar kitokio pakeitimo, taip pat bet kokio jo garbei ir reputacijai galinčio padaryti žalos kėsėjimui į kūrinį, jei minėtus veiksmus atliko darbdavys ar bendradarbiai. Tiesa, ši „samdomo darbo“ doktrina, proteguojanti darbdavio interesus, turi vieną

⁸⁴ H. Hansmann, M. Santilli. Authors' and... 1997, Nr. 95(25).

išimti: ji taikoma tik tuomet, jei autorius nėra identifikuojamas ant kūrinio ar jame pačiame. Bet vargu, ar tokį subjektyvų kriterijų apskritai galima vadinti imperatyvia teisės norma – užtikrinti tokios išimties įgyvendinimą praktiškai neįmanoma. Gal todėl teismų praktikoje ir nepavyko rasti šią išimtį pateisinančių pavyzdžių.

Visiškai skirtingas darbo santykių pagrindu sukurtų kūrinių ir asmeninių neturtinių teisių į juos reglamentavimas būdingas kontinentinės teisės valstybėms. Kai kurios jų, kaip pvz. Lietuva, Estija, Rusija, taip pat numato autorių teisių perėjimo darbdaviui prezumpciją, bet ji taikoma tik turtinėms autorių teisėms. Be to vertinimas, ar kūrinys išties yra darbo funkcijų vykdymo ar tarnybinių pareigų atlikimo rezultatas, yra labai detalus⁸⁵. Maža to – ši prezumpcija paneigiama: įstatymas leidžia susitarti kitaip, ir turtinių teisių perėjimas darbdaviui terminuotas. Kūrinio autoriumi čia pripažįstamas pats darbuotojas ir visos asmeninės neturtinės teisės yra jo dispozicijoje. Asmeninės neturtinės teisės į darbo santykių pagrindu sukurtus kūrinius įstatymų leidėjas pripažįsta nediferencijuodamas taisyklių, t.y. tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir nepriklausomų kūrinių autoriams⁸⁶. Bet panašu, kad teismai besąlygiškai tokia norma vadovaujasi ne visuomet. Pavyzdžiui *H. Hansmann* ir *M. Santilli*, apibendrinami Italijos teismų praktiką šiuo klausimu, mano, jog darbuotojas nebus laikomas autoriumi ir jam nebus pripažįstamos teisės prieštarauti dėl darbo santykių pagrindu sukurtą kūrinio neliečiamybės pažeidimo, jei kūrinys išties yra ne daugiau nei darbo funkcijų atlikimo rezultatas⁸⁷. Tačiau tai greičiau išimtis, nei taisyklė. Lietuvoje teismų praktikos pavyzdžių, kai asmeninės neturtinės teisės darbuotojui nebūtų pripažintos, neturime. Priešingai, Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra konstatavęs, kad kai turtinės teisės į kūrinį priklauso darbdaviui, darbuotojas, kaip autorius, turi neturtinės teisės⁸⁸. Kitose kontinentinės teisės valstybėse, kur asmeninių neturtinių teisių į darbuotojų sukurtus kūrinius klausimas atskirai nereglamentuojamas, konfliktas sprendžiamas pagal tas pačios taisyklės, kaip ir sutartinio teisių perdavimo klausimai (asmeninės neturtinės teisės pripažįstamos darbuotojui kaip tikrajam kūrinio autoriui).

Pagal kontinentinės teisės valstybių įstatymus, taip pat ir Lietuvos, darbuotojas, nors kūrybos proceso metu naudoja ir ne savo materialinius resursus, yra vertinamas už savo intelektualinį, dvasinį indėlį. Nepaisant to, kad kūrinio sukūrimą iniciavo darbdavys, jis nelaikomas turinčiu asmeninių neturtinių interesų, susijusių su kūrinio ir jo panaudojimu. Bendrosios teisės

⁸⁵ Vertinama konkrečios darbo santykio esmė, analizuojamos, vertinamos ir aiškinamos konkrečios darbo funkcijos bei jų ryšys su kūrinio – visa tai daroma priverstinio reikalavimo kontekste. Darbdaviui turtinės teisės į kūrinį priklauso to atveju, jei darbdavio pavedimas darbuotojui yra privalomas pagal darbo sutartį, pareigines instrukcijas, teisės aktus, organizacijos vidaus norminius aktus ir pan.

⁸⁶ Italijos Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymas, 1997 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/it/it099en.html#JD_IT099E_A20; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:56.Nr. 20 str.

⁸⁷ H. Hansmann, M. Santilli. Authors' and... 1997, Nr. 25(95).

⁸⁸ 2002 m. balandžio 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-415 Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūra ir kt. v. UAB "Faris".

tradicijos šiuo klausimu visiškai kitokios ir tai dar viena didelė problema, apsunkinanti teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimą daugybei tikrųjų kūrinių autorių.

2.2.2. Audiovizualinių kūrinių autorystė ir teisė į jų neliečiamybę

Audiovizualinis kūrinys paprastai suprantamas kaip kinematografinis kūrinys ar kitas kinematografinėmis priemonėmis išreikštas kūrinys, sudarytas iš tarpusavyje susijusių vaizdų, perteikiančių judesį, lydimą arba nelydimą garso, įrašytas (užfiksuotas) materialioje vaizdo įrašymo laikmenoje (ATGTĮ 2 str. 4 d.). Tai sudėtingas autorių teisių objektas, kuris yra kelių asmenų suderinto, suorganizuoto kūrybinio darbo rezultatas: režisierius, scenarijaus autorius, dialogų autorius, dailininkas, operatorius ir muzikos (su tekstu arba be teksto), kuriamos specialiai tam audiovizualiniam kūriniui, reikšmingi kiekvienas skirtingu kūrybiniu indėliu, o prodiuseris (fizinis arba juridinis asmuo) užtikrina finansines ir technines sąlygas bendram tikslui pasiekti.

Europos Sąjungos direktyvoje dėl autorių ir gretutinių teisių apsaugos terminų suderinimo⁸⁹ numatyta, jog kinematografijos arba audiovizualinio kūrinio pagrindinis režisierius yra laikomas jo autoriumi arba vienu iš autorių. Sąjungos narės turi teisę nuspręsti, ką pripažinti kitais bendraautoriais. Lietuvoje bendraautoriais laikomi režisierius, scenarijaus autorius, dialogų autorius, dailininkas, operatorius ir muzikos (su tekstu arba be teksto), sukurtos specialiai šiam audiovizualiniam kūriniui, autorius. Prancūzijoje bendraautorių sąrašas nėra baigtinis, jie tik preziumuojami. Taip užtikrinama, kad tikrųjų filmų kūrėjų asmeninių neturtinių interesų apsauga nebus nukonkuruota finansinių kino kompanijų sumetimų. Kita vertus, didžiulės prodiuserių investicijos ir ant jų pečių gulanti rizika taip pat reikalauja atitinkamo dėmesio teisiniame šių kūrinių apsaugos reguliavime. Kadangi audiovizualinio kūrinio pastatymas reikalauja didžiulių finansinių išteklių, interesų pusiausvyros kontekste būtina apsaugoti investuotojų ir kitų audiovizualinio kūrinio pastatymui sąlygas sudarančių šalių interesus. Jų interesai susiję išimtinai su sėkmingu audiovizualinio kūrinio eksploatavimu. Autorių teisės normos šių interesų pusiausvyrą dabar reguliuoja dviem būdais: **(1)** autorių teises pripažįsta filmų kūrėjams ir preziumuoja turtinių teisių į audiovizualinį kūrinį perėjimą prodiuseriui, arba **(2)** prodiuserį tiesiog pripažįsta autoriumi, t.y. autorių teisių subjektu.

Kontinentinės teisės valstybės, kurių autorių teisės normos nėra taip smarkiai ekonomiškai orientuotos kaip bendrosios teisės sistemos šalyse (ir kurios kūrinio autoriumi tradiciškai pripažįsta dalį savo asmenybės kūrinyje įkūnijusį asmenį), filmo režisierių tiesiog

⁸⁹ Tarybos 1993 m. spalio 29 d. direktyva 93/98/EEB dėl autorių ir gretutinių teisių apsaugos terminų suderinimo. 2 str.

pripažįsta kaip filmo autorių, turintį asmenines neturtines teises. Nepaisant to, kad specialios taisyklės gali riboti galimybes jam asmenines neturtines teises ginti, teisė prieštarauti dėl netinkamų kūrinių pakeitimų priklauso jam (dažnai kartu su kitais bendraautoriais). Prodiuserių investicijoms apsaugoti šios valstybės numato turtinių autorių teisių į audiovizualinį kūrinių perėjimo prodiuseriui prezumpciją, kartu užtikrindamos atlyginimą kiekvienam iš bendraautorių (ATGTĮ 11 str. 2 d.). Taip pat įtvirtinamas ir „geros valios“ principas, pagal kurį nė vienas iš bendraautorių neturi teisės be pagrindo uždrausti naudoti bendrą kūrinių (ATGTĮ 7 str. 2 d.). Tačiau tokia didžiulių investicijų apsaugos garantija neatrodo pakankama bendrosios teisės valstybėms, todėl jos dar kartą pasirinko skirtingą autorių teisių reglamentavimą.

Bendrosios teisės valstybės kino režisieriaus darbą vertina kaip samdomą, todėl autorių teisių jis arba visai neturi (JAV), arba yra pripažįstamas autoriumi kartu su prodiuseriu, kuriam pagal prezumpciją pereina autorių teisės.. Tiek asmeninės turtinės, tiek asmeninės neturtinės autorių teisės į filmą, kaip darbdaviui, priklauso prodiuseriui. Taigi jis yra ir teisės į kūrinių neliečiamybę subjektas. Tokiu būdu tarsi pripažįstama, kad prodiuseriai taip pat turi teisę apsaugoti savo garbę ar reputaciją, nes ir jie tam tikra prasme gali būti identifikuojami per audiovizualinius kūrinius, kuriems padėjo išvysti pasaulį. Audiovizualinis kūrinys kuriamas prodiuserio iniciatyva ir atsakomybe, rodos tuo ir pateisinamas turtinių interesų ribų peržengimas teisiniame reguliavime. Nepaisant to, kontinentinės teisės valstybių pasirinktas reglamentavimas prodiuseriams perduodant tik turtines teises daug labiau dera su ilgąs tradicijas turinčia kontinentine asmeninių neturtinių autorių teisių doktrina ir kūrybinio asmenybės indėlio kultu joje.

2.3. Teisė į kūrinių neliečiamybę ir skirtingos kūrinių rūšys

Autoriaus teisė prieštarauti „bet kokiam kūrinių iškreipimui, išdarymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam autoriaus garbei ir reputacijai galinčiam padaryti žalą kėsinimuisi į kūrinių“ aktuali tampa tuomet, kai į kūrinių nukreipiami tam tikri veiksmai, t.y. su juo elgiamasi tam tikru neleistinu būdu. Ši teisė suteikiama visų kūrinių autoriams. Teisės apsauga nepriklauso nuo kūrinių pobūdžio ar rūšies, tačiau skirtingų kategorijų kūriniams pakenkta gali būti skirtingais veiksmais. Taip pat ir interesų konfliktas nevienodai pasireiškia skirtingose kūrybos srityse. Atskirų valstybių įstatymų leidėjai tai pastebi ir bando rasti tinkamiausius sprendimus teisei į kūrinių neliečiamybę įgyvendinti. Tuo tikslu teisės į kūrinių neliečiamybę apsaugos taisyklės yra diferencijuojamos, priklausomai nuo kūrinių pobūdžio. Problematiškos situacijos labai skiriasi skirtingose kūrybos srityse. Rašytojams aktualu, kad jų knygos būtų leidžiamos be korektūros klaidų ir su tinkamais viršeliais, kino pramonėje

audiovizualinių kūrinių autoriams rūpi sėkmingai sukurti bendrą produktą, kuris patenkintų prodiuserio interesus, teatre ir operoje režisierius siekia kūrinys išreikšti save, bet tuo pat metu negali iškraipyti kito asmens parašytos pjesės ir pan. Galiausiai tai atveda prie skirtingo interesų pusiausvyros suvokimo atskirais atvejais. Taigi įstatymų leidėjai atkreipia dėmesį į tai, jog kartais atskiros autorių darbų kategorijos reikalauja kiek skirtingų taisyklių ir jas įtvirtina.

2.3.1. Audiovizualiniai kūriniai

Anksčiau sukurtų kūrinių, kurie perdirbti arba įtraukti į audiovizualinį kūrinį, autoriai, savo ruožtu, turi autorių teises į savo originalius kūrinius.

Darbe jau aptarta, kad audiovizualinių kūrinių sukūrimas ir išleidimas į apyvartą yra bendras daugelio asmenų darbo rezultatas. Čia į bendrą kūrinį sudedami režisieriaus, scenarijaus autoriaus, dialogo autoriaus, dailininko, operatoriaus ir muzikos autoriaus (jei muzika sukurta specialiai tam filmui) kūrybiniai darbai. Neveltui autorių teisės į audiovizualinius kūrinius deklaruojamos kaip priklausančios jiems visiems (priklausomai nuo, ką konkreiti valstybė pripažįsta audiovizualinių kūrinių autoriais) ir disponuoti jomis kiekvienas iš autorių gali savo nuožiūra. Akivaizdu, kad filmų ir kitų audiovizualinių kūrinių gamybos ir pastatymo versle ypatingai svarbus yra bendradarbiavimo aspektas. Svarbu ne tik įverti kiekvieno kūrėjo dvasinį indėlį, bet ir užtikrinti sąlygas sukurti vientisą „produktą“. Taigi natūralu, jog audiovizualinio kūrinio kūrybos procesas ir sėkmingas kūrinio realizavimas reikalauja kompromisų bei prie jo sukūrimo prisidėjusių asmenų tarpusavio sutarimo.

Siekdamos sumažinti nepagrįstų bendraautorių tarpusavio pretenzijų skaičių, kontinentinės teisės valstybės nustato tam tikrus teisės į audiovizualinių kūrinių neliečiamybę įgyvendinimo apribojimus. Lietuvoje nustatytas apribojimas nėra konkretus: „nė vienas iš bendraautorių neturi teisės, neturėdamas tam pakankamo pagrindo, uždrausti naudoti bendrą kūrinį“ (ATGTĮ 7 str. 2 d.). Norma neobjektyvi. Kas yra pakankamas pagrindas, o kas ne – paliekama nuspręsti teismui, todėl vieningo vertinimo tikėtis sunku.

Panašiai kaip Lietuvoje, teismo vaidmens nesumenkina ir Vokietijos įstatymai. Jie pripažįsta kinematografijos kūrinio autoriui teisę drausti tik žymų ir bjaurų iškraipymą bei kitus šiurkščius kūrinio neliečiamybės pažeidimus ir su sąlyga, kad teisė turi būti įgyvendinama nepaliekant nuošalyje teisėtų kitų filmo kūrėjų ir prodiuserio interesų⁹⁰. Taip dar kartą patvirtinama subjektyvaus teismo vertinimo ir sprendimo galia. Pagal Prancūzijos įstatymus

⁹⁰ A. Dietz. ALAI Congress..

filmo autoriaus teisė į kūrinio neliečiamybę atsiranda tik baigus kurti filmą, jo galutinę versiją⁹¹. Režisierius, scenarijaus autorius ir specialiai filmui sukurtos muzikos autorius pripažįstami filmo autoriais ir savo teises gali įgyvendinti kiekvienas individualiai arba kolektyviai, bet negali šių teisių naudoti vieni prieš kitus taip, kad tai trukdytų baigti kurti filmą. Tokiu būdu Prancūzija vienintelė įstatymo normomis aiškiai ir nedviprasmiškai formuluoja tikslą suderinti audiovizualinių kūrinių autorių valią.

Bendrosios teisės valstybės panašių apribojimų apskritai nenustato, nes teisės į kūrinio neliečiamybę subjektais jose pripažįstami audiovizualinių kūrinių prodiuseriai. Tai išties kritikuotinas modelis. Mano subjektyvia nuomone, skirtingas teisinis reguliavimas ir tam tikri specifiniai apribojimai atskiroms kūrinių rūšims gali padėti teisingai sureguliuoti interesų pusiausvyrą bei apsaugoti jautriausias skirtingų kūrinių puses.

Deja, klausimas, kaip užtikrinti, kad audiovizualinio kūrinio autoriai netrukdytų vieni kitiems audiovizualinį kūrinį baigti kurti ir realizuoti, nėra vienintelis, keliantis susirūpinimą. Audiovizualinių kūrinių rinka problematiška ne tik dėl bendraautorystės. Šiuolaikiniame pasaulyje neretai sudėtinga ir paties kūrinio kaip visumos apsauga jau po to, kai jis pradėdamas eksploatuoti. Kadangi audiovizualinių kūrinių kūrėjams ypač svarbus finansinis atlygis (jau vien tam, kad pateisintų didžiulius pastatymo kaštus), audiovizualinio kūrinio sukūrimą dažniausia lydi santykiai su transliuojančiomis organizacijomis. Kino teatrai ir televizija, galima sakyti, ir yra audiovizualinių kūrinių rinka. O rinkos sąlygomis be abejo vėl konkuruoja skirtingi interesai. Šiuo metu neatskiriama transliuojančiųjų organizacijų verslo dalis yra reklama, kuri ir yra vieną didžiausių grėsmių audiovizualinių kūrinių neliečiamybei. Jei konkrečiau – galima kalbėti apie reklaminius interpus transliacijų metu. Filmų pertraukimas reklaminiiais tarpais jau tapo įprastu reiškiniu. Tam, kad laiku būtų transliuojama reklama, filmų kūrėjų pastangos sutelkti ir išlaikyti žiūrovų dėmesį, nuosekliai suformuluoti tam tikrą idėją visiškai ignoruojami, nes komercinės televizijos tikslas yra pelnas, ir jis gaunamas iš reklamos. Detalizuojant teisės į kūrinio neliečiamybę turinį darbe buvo akcentuota kūriniu išreikštos idėjos svarba. Audiovizualinio kūrinio mintis dažniausiai jame formuluojama bei atskleidžiama pamažu ir nuosekliai: veiksmo vieta, dekoracijos, muzika, dialogai žingsnis po žingsnio sukuria bendrą įspūdį. Deja, reklama neša didelį tiesioginį pelną transliuojančioms organizacijoms, todėl audiovizualinių kūrinių autorių (taip pat ir turtinių teisių turėtojų) interesai pateikti žiūrovui filmą kaip vientisą ir nedalomą kūrinį nukenčia. Filmų pertraukinėjimas reklaminiiais tarpais, kol komercinė televizija, galima sakyti, buvo apskritai nereguliuojama, sukėlė nepasitenkinimo bangą, ypač

⁹¹ Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodeksas, 1992 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/fr/fr062en.html; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:51. L. 121-5 str.

Italijoje⁹². Taigi ir teismams tokio pobūdžio ginčus jau tenka nagrinėti. Teko girdėti, kad Rusijos kino režisierius N. Michalkovas sugebėjo įrodyti vieno savo filmų vientisumo svarbą. Jis išreikė nepasitenkinimą dėl reklaminių intarpų jo filmo transliacijos metu ir būtent tuo pagrindu teisė į jo kūrinio neliečiamybę teisme buvo pripažinta pažeista (deja, pačios bylos medžiagos rasti nepavyko, todėl išsamesnis konflikto komentaras nepateikiamas).

Audiovizualinio kūrinio neliečiamybei, be abejo, prieštarauja ir jų iškarpymas. Ne kartą teko pastebėti, kad pauzės tarp filmo epizodų kartais sutrumpinamos ir filmo vientisumas taip visiškai sudarkomas dėl kelių brangių eterio sekundžių. Kitas galimas audiovizualinių kūrinių iškarpymo pateisinimas – cenzūra. „Transliuojančios organizacijos gali „iškirpti“ tam tikrus epizodus ar daryti kitokius pakeitimus, kad nebūtų transliuojama tai, kas prieštarauja „geram skoniui (*good taste*) yra nepadoru, gali ižeisti visuomenę, skatinti nusikalsti, trikdyti viešąją tvarką ir kitaip prieštarauti visuomenės moralei“⁹³. Viešajai tvarkai ir gerai moralei prieštaraujantys kadrai ne kartą yra atsidūrę tarp dviejų ugnių.

Audiovizualinių kūrinių sudarkymo pavyzdžių ištis nestinga, bet problemoms spręsti būdų ne tiek jau ir daug. 2.2. darbo dalyje gana detalai atskleistas buvo asmeninių neturtinių teisių turėtojų ir turtinių teisių perėmėjų konfliktas. Kadangi tam tikrų turtinių teisių perdavimas/suteikimas reikalauja autoriaus atsisakyti tam tikrų galimų pretenzijų, ypač svarbus tokiais atvejais autorių sutarčių turinys. Taigi, autoriams patariama savo kūrinius nuo pakeitimų apsaugoti sutarčių pagrindu, kurios, pvz., neleistų pakeisti struktūriškai svarbių audiovizualinio kūrinio dalių. Kuo detaliau sutartyje išvardijamos suteikiamos turtinės teisės, taip pat užfiksuojami tam tikri draudimai kūrinio naudojimo atžvilgiu, tuo sunkiau tokį susitarimą „apeiti“. Kaip pavyzdį čia vėl galima paminėti *Frisby v. BBC* bylos atvejį⁹⁴. Kadangi teisių perdavimas /suteikimas vykdomas sutarties pagrindu, t.y. šalių laisva valia, necenzūrinę ar viešajai tvarkai bei gerai moralei prieštaraujantį audiovizualinį kūrinį transliuojanti organizacija gali apskritai atsisakyti rodyti, o sutikimas tai daryti anaipol neturi būti traktuojamas kaip suteikiantis teisę savo nuožiūra vertinti, kas tame kūrinyje tinkama rodyti, o kas ne.

⁹² Cit.pagal: Cf. Colova. Commercial brakes during films on television // RIDA. 1990, No 146, op.cit. A. Dietz. The Artist's Right of Integrity... 1994, Nr. 2.

⁹³ W. R. Cornish. Moral Rights under the 1988 Act // European Intellectual Property Review. 1989, 11(12), 449-452.

⁹⁴ *Frisby v. British Broadcasting Corporation* [1967] // Weekly Law Reports 1204, Ch 932 // <http://international.westlaw.com/search/default.wl?spa=intbaltic-1000&rs=WLIN6.11&fn=top&sv=Split&db=WLR-RPTS&vr=2.0&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&mt=WestlawInternational>; prisijungimo laikas: 2006-08-15, 11:16.

2.3.2. Architektūra ir dailė

Architektų darbai išskirtiniai tuo, jog yra taikomojo pobūdžio. Tam, kad architekto kūrinys išvystų pasaulį, jam keliama daugybė saugos, išorinio vaizdo ir kitų reikalavimų. Galiausiai statiniai ar pastatai iškyla ir tuomet eksploatuojami ilgus metus. Visuomeninės paskirties pastatais naudojasi daugybė žmonių, o jei pastatas privatus, jis vis tiek yra kažkurio miesto, miestelio ar kaimo vaizdo dalis. Architektų kūriniai, kai jiems suteikiamas tikrasis pavidalas, t.y., kai iš brėžinių virsta tikrais pastatais ar statiniais, privačios nuosavybės teise priklauso pastatus ar statinius įsigyjantiems asmenims. Architektūros kūrinių rinkos kaina visada didelė, todėl turiniai materialios tokių kūrinių išraiškos savininkų interesai konflikte su autorių asmeninėmis neturtinėmis teisėmis negali būti ignoruojami. Architektūros kūrinių pobūdis ir specifinis interesų konfliktas sąlygojo teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo išimčių numatymą daugelio valstybių įstatymuose.

Pirmoji išimčių grupė galėtų būti išimtys, padedančios apsaugoti privačią nuosavybę. Kai kalbama apie praradimą galimybės eksploatuoti pastatą, daugelio valstybių įstatymai linkę teisę į kūrinio neliečiamybę laikyti antraeile. Italijos teisės aktai atima iš architektūrinio kūrinio autoriaus galimybę prieštarauti kūrinio pakeitimams, kurie tapo būtini tolesniam pastato eksploatavimui⁹⁵. Dar labiau teisę prieštarauti dėl statinio pakeitimų riboja Šveicarijos įstatymai: jie leidžia statinio savininkui statinį modifikuoti, kol tai negresia autoriaus neturtiniams interesams žalingu kūrinio iškraipymu⁹⁶. ATGTĮ architektūros kūrinio savininkui nedraudžia be autoriaus leidimo „keisti pastatą ar kitą statinį, kai tai daroma dėl techninių priežasčių arba dėl pastato ar kito statinio praktinio naudojimo, jeigu kitaip nenustatyta sutartyje“ (18 str. 4 d.). Vargu, ar tokius teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo apribojimus reiktų vertinti neigiamai. Taip palaikoma interesų pusiausvyra ir teisingai atstovaujami abiejų šalių – autorių ir pastatų savininkų – interesai. Teismų praktikoje sprendimai įvairūs. Įdomi buvo bažnyčios interjero byla Vokietijoje⁹⁷. Teismo nuomone, modernios protestantų bažnyčios ne tik architektūrinė struktūra, bet ir tam tikri interjero elementai, saugomi kaip architektūros kūrinys. Be architekto sutikimo bažnyčioje buvo pastatyti elektroniniai vargonai. Jis teigė, kad taip jo kūrinys buvo sudarkytas. Teismas įvertino liturginę bažnyčios paskirtį ir paprastos poreikius pastatyti vargonus ten, kur jie būtini, ir galiausiai kūrinio neliečiamybės pažeidimo nenustatė.

⁹⁵ Italijos Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymas, 1997 // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/it/it099en.html#JD_IT099E_A20; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 18:56. 20 str.

⁹⁶ Šveicarijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, 1994 // <http://www.wipo.int/clea/en/search/query.html?sc=1&st=1&charset=utf8&nh=50&col=clea&qt=Switzerland+copyright+act>; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 19:03. 12(3) str.

⁹⁷ Cit.pagal: Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 1982 (Decision of October 2, 1981), op cit. A. Dietz. The Artist's Right of Integrity...

Šveicarijoje teismai tokius konfliktus taip pat linkę vertinti interesų pusiausvyros kontekste, todėl leido vieno mokyklos pastato savininkui plokščią pastato stogą pakeisti lenktu ir padaryti dar keletą pastato pakeitimų⁹⁸. Izraelio Aukščiausiasis teismas yra išreišęs nuomonę, kad pastato ar statinio pakeitimas pažeidžia autoriaus teisę į kūrinio neliečiamybę tik tuomet, kai pakeitimai yra aiškiai įžeidžiantys⁹⁹. Akivaizdi teismų tendencija asmeninių neturtinių teisių klausimus ginčiuose dėl architektūros kūrinių spręsti statinių savininkų naudai. Tai neturėtų stebinti, jei turėsime omenyje senovės romėnų teisės principus, pagal kuriuos savininkas su savo nuosavybe gali daryti ką nori. Palyginti su jais autorių teisė dar visai jauna ir visgi pajėgi apginti autorių interesus. *Hajek* byloje Vokietijoje vieną administracinį pastatą sukūręs architektas prieštaravo dėl to, kad nuo jo kūrinio buvo pašalinti įvairūs pastato puošybos elementai: skulptūros, spalvų juostos, audinių dekoracijos, išorės ir vidaus piešiniai ir pan. Pastato savininkas nuėmė dalį šių elementų plėsdamas pastatą ir atlikdamas kitus jo struktūros pakeitimus. Išklausęs daugybę argumentų, kodėl tokių pastato dalių pašalinimas yra žalingas autoriaus asmeninių neturtinių interesų atžvilgiu, teismas pripažino architektą teisiu. Tačiau aukštesnės instancijos teismo sprendimas buvo kitoks. Visiškas išorinių pastato puošybos elementų sunaikinimas žingsnis po žingsnio nebuvo pripažintas kenkiančiu autoriaus garbei ir reputacijai, nes „jei kūrinys nebeegzistuoja, tai niekaip ir nebegali pakenkti autoriui“¹⁰⁰. Kūrinio sunaikinimas Vokietijoje apskritai nepripažįstamas asmeninių neturtinių autorių teisių pažeidimu: nei autorystės teisės, nei teisės į kūrinio neliečiamybę (plačiau prie kūrinių sunaikinimą toliau darbe).

Jungtinės Karalystės požiūris į architekto ir pastato savininko interesų konfliktą mažų mažiausiai nepagarbus autoriams. Šioje šalyje architektūros kūrinio autorius gali nuo pastato ar statinio pašalinti nuorodą, kurioje jis nurodomas kaip to objekto autorius, jei jo projektuotas statinys ar pastatas įžeidžiančiai pakeičiamas¹⁰¹. Tai tikrai labai savitas pažeidimo vertinimas: vargu ar Berno konvencija siekė panašaus tikslo, t.y. suteikti autoriams galimybę atsisakyti autorystės, kad išsaugoti garbę ir reputaciją. Juk vien dėl to, kad ant paties statinio ar pastato nėra nurodytas jo autorius, autorystė ir teisė ginti kūrinio neliečiamybę neturi niekur dingti.

Dabar dar reiktų grįžti prie skaudžios architektūros ir dailės kūrinių sunaikinimo be autorių sutikimo temos. Nors kūrinių pakeitimas ar išdarkymas gali būti pripažįstami teisės pažeidimais, visiškas kūrinių sunaikinimas bendrosios teisės valstybėse pažeidimu dažniausiai nelaikomas. Vaizduojamojo meno ir architektūros kūrinių autoriams jų kūrinių sunaikinimas labai skausmingas. Dailininkams, ko gero net labiau, nes sunaikinus dailės kūrinių nelieka visiškai

⁹⁸ Cit.pagal: Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 1992 (Decision of September 24, 1991), op cit. A. Dietz. The Artist's Right of Integrity...

⁹⁹ A. Dietz. The Artist's Right of Integrity... 1994, Nr.2, P.177, 179.

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Jungtinės Karalystės Autorių teisių, dizaino ir patentų įstatymas, 1988

//http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/gb/gb019en.html; prisijungimo laikas: 2005-05-10, 18:24. 80(5) str.

nieko, o architektai turi bent projektus, planus. Autorių interesai daugiau nei finansiniai, todėl jiems nepalanku, kad jų kūriniai būtų sunaikinti net ir po to, kai yra parduoti. Taip pat ir likusi visuomenės dalis – tie, kurie nėra kūrinio materialios išraiškos savininkai, ko gero yra suinteresuoti išsaugoti visus autoriaus darbus. Kiekvienas kūrinys dažniausiai pasako kažką ir apie kitus to autoriaus darbus. Tokiu būdu vieno kūrinio sunaikinimas gali sumažinti kitų kūrinių vertę – taip pat ir tų, kurie dar nėra sukurti, nes pilna kolekcija visada neabejotinai daug vertingesnė už atskirus kūrinius. Kūrinio sunaikinimas neabejotinai laikomas šiurkščiausia jo neliečiamybės pažeidimo forma, atimančia iš autoriaus autentišką jo meninių ir profesinių sugebėjimų įrodymą. Kadangi Berno konvencija kūrinio sunaikinimo niekaip nevertina, valstybės dar kartą skirtingai išreiškia savo požiūrį.

ATGTĮ šio klausimo nuošaly nepalieka, bet reglamentuoja jį ypač atsargiai – nustatomos kūrinių prieinamumo garantijos autoriams. Dailės kūrinių autoriams kūrinio prieinamumo teisė turėtų garantuoti galimybę atgaminti savo kūrinių ar panaudoti jį savo parodai net tada, kai materialinė kūrinio išraiška priklauso kitam asmeniui (18 str. 1 d.). Taip pat draudžiama dailės kūrinio originalo savininkui tokį kūrinių sunaikinti, prieš tai nepasiūlius grąžinti jo autoriui (18 str. 2 d.). Deja, nei įstatymas, nei jokie kiti norminiai aktai, nei teismų praktika nedetalizuoja, kaip tokios garantijos turėtų ir galėtų būti užtikrinamos. Neaišku, atlygintinai ar neatlygintinai kūrinio autoriui jo darbas turėtų būti grąžintas, kaip tą autorių surasti. Taip pat neužtikrintas ir architektams nustatytos prieinamumo teisės įgyvendinimas. ATGTĮ 18 str. 5 d. pripažįsta, jog „architektūros kūrinio autoriui turi būti sudarytos sąlygos nufotografuoti griaujamą pastatą ar statinį ir gauti jo projekto kopiją“.

Nugriovimo atveju teisė savo sukurtą statinį nufotografuoti bei pasidaryti jo planų kopijas architektui garantuojama ir Šveicarijoje, analogiškai Lietuvos įstatymams ten reglamentuojamas ir dailės kūrinių sunaikinimas¹⁰².

Anot profesorių *J. M. Kernochan* ir *J. C. Ginsburg*, Jungtinių valstijų vaizduojamojo meno apsaugos įstatymo leidėjai 1990 metais pirmieji įstatymiškai pasmerkė tikslingą arba iš didelio neatsargumo reikšmingo kūrinio sunaikinimą¹⁰³.

Normos nėra ydingos - jos tiesiog neveikia. Todėl galima ieškoti būdų, kaip jų veikimą padaryti praktiškai įmanomu ir taip užpildyti teisinio reguliavimo spragas. Viešas ir populiarius kūrinių registras galėtų padėti surasti autorių. Kita vertus, jame turėtų būti fiksuojami išsamūs duomenys apie asmenis, įsigyjančius materialią kūrinio išraišką. Prieš du metus nusipirkau paveikslą – jis nuostabus, įspūdingas ir be galo jį vertinu, kaip ir jo autoriaus meninius

¹⁰² Šveicarijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, 1994 //

<http://www.wipo.int/clea/en/search/query.html?sc=1&st=1&charset=utf8&nh=50&col=clea&qt=Switzerland+copyright+act>; prisijungimo laikas: 2006-05-10, 19:03. 15 str.

¹⁰³ J. C. Ginsburg, J.M. Kernochan. Questionnaire on Moral Rights (United States Report) in ALAI Congress..

sugebėjimus. Niekada nedrįščiau jo sunaikinti ar prieštarauti, jei poveikslą jo autorius norėtų pasiskolinti parodai. Bet jei poveikslą supykęs ir norėdamas mane įskaudinti supjaustys ar kitaip sudarkys kitas asmuo, kaip autorius galėtų įgyvendinti savo teises? Jis visiškai nieko apie mane ir poveiklo buvimo vietą nežino. Kūrinių registre tokie duomenys galėtų būti fiksuojami. Toks registras būtų ir teisinio švietimo autorių teisių srityje dalis – bent jau teisinių santykių su autoriais turintys asmenys būtų supažindinti su šių santykių turiniu. Teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimas tuomet priklausytų ne tik nuo kūrinių savininkų geros valios.

2.3.3. Literatūros ir dramos kūriniai

Literatūros kūriniai dažniausiai yra neatsiejamai susiję su leidybos procesu, taigi neišvengiamai pasitaiko korektūros klaidų. Vertindami jų santykį su kūrinio neliečiamybe teisininkai sutaria, kad grubios klaidos neabejotinai gali pakenkti autoriui, jei skaitytojui nėra žinoma, jog tai ne paties autoriaus darbo trūkumai. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų kolegija yra pasisakiusi korektūros klaidų leidiniuose klausimu: „Taip, suprantama, kad leidybos procese dažnai sunku išvengti pasitaikančių korektūros klaidų, ir už jas neturėtų būti taikomos sankcijos. Tačiau, visų pirma, skaitytojui *paprastai* būna aišku, jog tai yra korektūros klaidos, o ir leidėjas siekia, jog atitinkami tų korektūros klaidų atitaisymai pasiektų *būtent tą skaitytoją*, kuris skaito su korektūros klaidomis išleistą leidinį (įdedant atitaisymus kaip priedą į išleistą leidinį ir pan.). O toks atsakovo elgesys siekiant tam tikra prasme atkurti autoriaus asmenines neturtines teises, be kita ko byloja, jog ir jis pats manė šias teises (neturtines autoriaus teises – aut. past.) pažeidęs“¹⁰⁴. Tokiais atvejais svarbu, kokių būtent veiksmų leidėjas pats ėmėsi autoriaus padėčiai pagerinti, užkirsi kelią galimoms neigiamoms pasekmėms jo atžvilgiu. Taigi situacijos gali būti skirtingos ir labai individualios. Minėtoje *Archibold v. Sweet* byloje leidėjas dėl korektūros klaidų buvo pripažintas pažeidusiu teisę į kūrinio neliečiamybę, neturtinius savo interesus autorius apgynė ir minėtoje LAT byloje, bet dar kartą reiktų pabrėžti, kad konkretūs ginčai šiuo klausimu gali būti labai skirtingi ir todėl turi būti vertinami individualiai.

Kadangi literatūros kūriniai išreiškiami per kalbą, labai aktualu panagrinėti tokių kūrinių vertimų klausimą. Visų pirma varta paminėti, kad vertimas niekada visiškai neprilygs originalui: literatūros kūrinys vertingas ne savo turiniu (dėl to tema, siužetinė linija yra nesaugomi šių kūrinių elementai), o pačia kalba bei literatūriniais vaizdiniais - vertimas būtent juos pakeičia. Pasaulio kalbos skiriasi daug daugiau nei abėcėlėmis ar gramatika. Žodynas, tautos kalbos įpročiai, jiems būdingi aforizmai, humoras dažnai apskritai negali būti išversti.

¹⁰⁴2003 m. vasario 19 d.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273 Jakštas v. UAB „Mūsų gairės“, // http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=8583; prisijungimo laikas: 2006-07-30, 10:53.

Pažodinis vertimas gali būti absoliutus kūrinio sudarkymas, o kitai kalbai būdingų aforizmų panaudojimas jau yra kito asmens indėlis į kūrinį. Vertimams būdinga tai, kad, „...tokiais veiksmais nėra paveikiama vidinė kūrinio struktūra ar kompozicija <...>, vertimas yra ne kas kita kaip kūrinio pritaikymo ir panaudojimo būdas, kuriam būtinas teisių turėtojo sutikimas“¹⁰⁵. Leisdamas išversti kūrinį autorius atsisako teisės prieštarauti dėl tokio jo pakeitimo, bet ryšio su kūrinio dėl to, be abejo, nepraranda. Todėl ypač reikšminga šiame kontekste yra vertimo kokybė. Labai svarbu, kad kūrinys būtų išverstas tiksliai ir kokybiškai, tačiau ne būtinai pažodžiui. Koks vertimas turi būti, kad jis būtų tinkamas, iš anksto taisyklėmis apibrėžti neįmanoma. Kontrolės vaidmenį čia atlieka autoriaus teisė prieštarauti dėl kūrinio pakeitimo, išdarkymo, iškraipymo ir pan. Jei pats vertimas kaip toks nėra kūrinio neliečiamybės pažeidimas, tai klaidingo ar prastos kokybės vertimo teismai gali apskritai nepripažinti vertimu. Tokiu atveju teisei į kūrinio neliečiamybę įgyvendinti kliūčių nebelieka ir autorius gali apginti savo neturtinius interesus. Taip dėl vertimų kylančius ginčus linkę spręsti Jungtinės Karalystės teismai, Lietuvos teismų praktika pavyzdžių nepateikia, tačiau galima daryti išvadą, jog vertimų vertinimas yra labai subtilus klausimas, nes autorius labai reikšminga kūrinio dalimi gali laikyti net vieną sakinį ar frazę ir dėl to turinė teisę išversti kūrinį turintis asmuo turi būti ypač atidus rezultato atžvilgiu.

Dramos kūriniais greta to būdingas santykis su atlikėjais. Šiame santykiyje konfliktiška tai, jog atlikimas yra daugiau nei mechaniškas įgarsinimas, tai irgi kūryba ir meniškumas, reikalaujantys dvasinio atlikėjo ar režisieriaus indėlio. Kontinentinės teisės valstybių reguliavimui būdingos specialios nuostatos dėl atlikimo apsaugos. Prancūzijoje teatro režisierių griežtai reikalaujama kūrinį pristatyti tiksliai, bet tuo pat metu jiems pripažįstama tam tikra kūrybos laisvė¹⁰⁶. ATGTĮ apie tokio interesų konflikto sprendimo būdus neužsimena. Specialios įstatymų nuostatos, reglamentuojančios autoriaus ir atlikėjo santykius nėra labai populiarios, todėl ginčų sprendimas priklauso nuo teismo vertinimo.

2.3.4. Muzika

Analogiškai ką tik aptartai vertimų problematikai galima komentuoti muzikos kūrinių aranžavimą, pritaikymą atlikti kitais instrumentais. Tai asmeninė turtinė autoriaus teisė ir jis pats sprendžia, ar apskritai aranžavimas nepakenks jam, kaip originalaus kūrinio autoriui. Šitaip kūrinio aranžuotes vertina kontinentinės teisės valstybės. Kaip ir kiekvienam kitam kūrinio panaudojimo būdai, pritaikymui jį atlikti kitu instrumentu ar aranžuoti yra reikalingas autoriaus leidimas. Kontinentinės teisės valstybėse kūrinio aranžavimas, dainų tekstų vertimas ar kitoks

¹⁰⁵ Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law... P.245.

¹⁰⁶ Dietz A. Das Droit Moral des Urheberbers im Neuen Französischen und Deutschen Urheberrecht. - Munich: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. 1968, P. 100.

pritaikymas yra išimtinė turtinė autoriaus teisė, todėl galimi tik sutarties su autoriumi pagrindu ir ypatingų problemų priimti vienokį ar kitokį sprendimą teismams nekyla.

Lietuvoje neseniai galėjome stebėti įdomaus konflikto užuomazgą. LNK televizijos realybės šou „Kelias į žvaigždes“ (2005 m.) transliavo daugybę šou dalyvių pasirodymų, kurių metu buvo atliekamos žinomos užsienio autorių ir atlikėjų dainos su lietuviškais tekstais. Nė vienam vertimui LNK neturėjo autorių leidimo, todėl kiekvieno kūrinio panaudojimą galima laikyti neleistinu kūrinio pakeitimu. Maža to, lietuviškieji dainų tekstai net nebuvo vertimai, o tai jau ne tik kūrinio pakeitimas, bet ir iškraipymas, išdarkymas Berno konvencijos 6-bis straipsnio prasme. Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūra (LATGA-A) apie tokius LNK veiksmus informavo kūrinių autorius, tačiau šie į teismą nesikreipė ir tokiu būdu tarsi padovanojo LNK turtines teises taip panaudoti jų kūrinius ir atsisakė neturtinių teisių į juos. Galima tik pasidžiaugti, kad nepaisant to, jog teismų šis konfliktas nepasiekė, šiais metais realybės šou rengėjai bent jau stengiasi reikiamus leidimus gauti¹⁰⁷.

LNK ir LATGA-A konflikte atspindi dar veika muzikos kūriniams, tiksliau dainoms, būdinga specifika. Autorių teisė neapibrėžia, ar daina yra vientisas kūrinys, ar tekstas ir melodija yra savarankiški. „Kelio į žvaigždes“ dalyvių dainos nebuvo vertimai - tiesiog žinomoms dainų melodijoms buvo pritaikyti nieko bendro su originaliais neturintys lietuviški tekstai. Jei dainą traktuoti kaip vientisą kūrinį – tokie veiksmai neabejotinai būtų kūrinio iškraipymas ar išdarkymas Berno konvencijos 6-bis straipsnio prasme. Toks nepagarbus elgesys žalingas gali būti ne tik melodijos ir teksto autoriams, bet ir žinomam atlikėjui, kuris galbūt tam tikroje visuomenės dalyje yra identifikuojamas per tą dainą. Taip būtų pažeidžiama teisė į kūrinio neliečiamybę ir neturtinė teisė į atlikimą. Kadangi tarptautiniai susitarimai šio klausimo nepaliečia, valstybės turėtų nusistatyti aiškią individualią politiką, nes kitaip gali tekti taikytis su teismų sprendimų įvairove ir nenuoseklumu.

Jungtinėje Karalystėje teisės į kūrinio neliečiamybę pažeidimu nelaikomos muzikos kūrinių aranžuotės ar perrašymas be atskiuro autoriaus sutikimo, kai viso labo pakeistas kūrinio atlikimo instrumentas. Už tai ši valstybė ir vėl aršiai kritikuojama dėl tarptautinių įsipareigojimų netinkamo vykdymo. Jungtinės Karalystės pozicija tokia, kad tokiu būdu nėra pakeičiama vidinė kūrinio struktūra. Tokie argumentai ypatingai piktina muzikos žinovus ir tikrai nedžiugina pačių autorių. Pagal šios valstybės įstatymus garsiąją *L. Van Betchoven* Likimo simfoniją galima atlikti kad ir skudučiais, tada dar panaudoti komedijoje ir tai nebūtinai būtų pripažįstama kūrinio išdarkymu (Jungtinėje Karalystėje tai visų pirma neįmanoma dėl to, kad kompozitorius miręs). Vienintelė autoriaus galimybė apginti neturtinius interesus yra įtikinti teismą, kad toks kūrinio

¹⁰⁷ Interviu su LATGA-A Muzikos kūrinių skyriaus vedėja V. Perminiene.

pritaikymas nėra aranžuotė, ir todėl įstatymo numatoma išimtis netaikytina apskritai. Tačiau praktika liudija, kad tai sunki užduotis, jei kūrinio vidinė struktūra nenukentėjo.

Muzikos kūriniai taip pat ypatingi tuo, jog jų atžvilgiu neįmanoma praktiškai pritaikyti autorių turtinės teisės ribojančios citavimo išlygos¹⁰⁸. Kaip viename muzikos kūrinyje pacituoti kitą? Tai praktiškai neįgyvendinama, nors daugumos valstybių autorių teisės normos tokią teisę pripažįsta. Teismų praktikoje ginčų tokiu klausimu neteko sutikti, bet jie neabejotinai būtų labai įdomūs.

Daugybė skirtingų problemų kyla skirtingų kūrinių autoriams, siekiantiems įgyvendinti tarptautiniais susitarimais garantuojamą teisę į kūrinio neliečiamybę. Įvairiose valstybėse kuriamos teisės normos, palengvinančios praktinę teisės į kūrinio neliečiamybės įgyvendinimą ir taip palaikančios interesų pusiausvyrą. Kai kurios jų išsamios aiškos ir tinkamai argumentuotos, kai kurios nepagrįstai riboja galimybes apsaugoti kūrinių neliečiamybę. Kriterijai, pagal kuriuos diferencijuojamos teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo taisyklės, įtvirtinami teisės aktuose ir teismų praktikoje.

¹⁰⁸ Leidžiama atgaminti nedidelę viešai paskelbto kūrinio dalį kaip citatą kitame kūrinyje be kūrinio, iš kurio paimta citata, autoriaus leidimo. Būtina nurodyti citatos šaltinį ir autoriaus vardą.

IŠVADOS

Darbe išanalizavus įvairius teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo aspektus, galima teigti, kad esamas teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo reglamentavimas nėra nei ydingas, nei idealus. Jį tiksliausiai apibūdintų tokios išvados:

1. Berno konvencija, prie kurios šiandien yra prisijungusios daugybė valstybių, formuluoja konvencijos dalyvių tarptautinius įsipareigojimus garantuoti autoriams teisę į kūrinio neliečiamybę, nustato minimalų teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos standartą, tačiau teisės įgyvendinimo klausimus palieka valstybėms spręsti nacionaliniame lygmenyje.

2. Skirtingos asmeninių neturtinių autorių teisių kilmės teorijos suformavo radikaliai skirtingą asmeninių neturtinių teisių doktriną kontinentinės ir bendrosios teisės šalyse. Kontinentinės teisės valstybės akcentuoja nenutrūkstamą dvasinį autoriaus ir jo kūrinio ryšį, per jį atskleidžia teisės į kūrinio neliečiamybę esmę. Tuo tarpu bendrosios teisės atstovės autorių neturtinius interesus gina tik tiek, kad užtikrintų jiems atlygį ir tokiu būdu skatintų kurti.

3. Dėl skirtingų asmeninių neturtinių teisių doktrinų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemose iki šiol nėra tarptautinių įsipareigojimų kūrinio neliečiamybės apsaugą užtikrinti po autoriaus mirties. To pasekmė – nekontroliuojamas žymių jau mirusių dailininkų, kompozitorių, kitų autorių darbų naudojimas įvairiausiais tikslais.

4. Teisė į kūrinio neliečiamybę deklaruojama kaip neperduodama, neatimama, neatskiriama nuo autoriaus. Tačiau absoliutus teisės į kūrinio neliečiamybę susiejimas su autoriumi užkirstų kelią pačiam autoriui savo noru perduoti turtines teises pritaikyti kūrini: aranžuoti, versti, inscenizuoti, ekranizuoti ir pan. Todėl turtinių teisių perdavimas tam tikrais atvejais vertinamas kaip atsisakymas teisės prieštarauti dėl konkrečių kūrinio pakeitimų.

5. Plačios kūrinių panaudojimo ir pritaikymo galimybės sąlygoja įvairiausius ir labai skirtingus autorių, turtinių teisių turėtojų ir kūrinių naudotojų konfliktus. Valstybės į juos reaguoja užtikrindamos autoriams skirtingas teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo galimybes ir formuluodamos išimtis, priklausomai nuo kūrinių pobūdžio. Iškelta hipotezė pasitvirtino - šiuolaikinė autorių teisė iš tiesų pripažįsta būtinybę tam tikrose situacijose skirtingoms kūrinių rūšims taikyti nevienodas taisykles ir, priklausomai nuo kūrinio pobūdžio, pateisinti kai kurias kūrinio neliečiamybės išimtis.

6. Įvairių valstybių teisės normų ir teismų praktikos pavyzdžių analizė leidžia daryti išvadą, jog kiekvienam konfliktui galima užkirsti kelią tam tikromis teisinėmis priemonėmis. Jei įstatymų nuostatos nėra pakankamai aiškos, padidėja turtinių teisių perdavimo sutarčių turinio reikšmė. Būtent detaliomis tokių sutarčių nuostatomis patartina savo neturtinius interesus apsaugoti audiovizualinių autorių kūrinių autoriams kai jie leidžia kūrinių transliuoti, dramos

kūrinių autoriams, kai jie sutinka su pjesės pastatymu, muzikos kūrinių autoriams, kai jie leidžia atlikti ar aranžuoti kūrinius.

7. Pasitaiko autorių teisės normų, kurios yra įtvirtintos teisės normomis, tačiau jų veikimas niekaip neužtikrintas. Įstatymų reikalavimai pasiūlyti dailės kūrinių autoriui prieš jį sunaikinant, taip pat suteikti galimybę architektui nufotografuoti savo kūrinių ir gauti jo planus prieš pastato nugriovimą yra beveik niekada. Visų pirma turi būti užtikrinama, kad autorius būtų įmanoma rasti, nustatyta, kaip jį ieškoti. Viešesnis ir labiau visuomenei žinomas kūrinių registras šią problemą gali padėti išspręsti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.
2. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-998.
3. Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis. I C priedas. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės žinios. 2001, Nr.46-1620.
4. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
5. Tarybos 1993 m. spalio 29 d. Direktyva 93/98/EEB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos terminų suderinimo.
6. Belgijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, 1994.
7. Danijos Autorių teisių įstatymas, 1995.
8. Ispanijos įstatymas dėl intelektinės nuosavybės, 1996.
9. Italijos Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymas, 1997.
10. Jungtinės Karalystės Autorių teisių, dizaino ir patentų įstatymas, 1988.
11. Jungtinės Karalystės Taikomojo meno autorių teisių įstatymas, 1862.
12. Jungtinių Valstijų Nacionalinio kino apsaugos įstatymas, 1992.
13. Olandijos Autorių teisių įstatymas, 1912.
14. Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodeksas, 1992.
15. Šveicarijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, 1994.

Specialioji literatūra

1. Copyright Laws and Treaties of the World. – Washington: Bna Books. 1992.
2. Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law. Oxford: Oxford University Press Inc., 2000.
3. Chatelain J., Chatelain F. Oeuvre d'ars et objects de collection en droit francais. Chicago: The University of Chicago Press, 1990.
4. Colombet C. Propriete litteraire et artistique. - Paris : Dalloz. 1992.
5. W. L. Cornish. Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Mark and Allied Rights. - London: Sweet & Maxwell, 1989.

6. W. R. Cornish. Moral Rights under the 1988 Act // European Intellectual Property Review. 1989, Nr. 11(12).
7. Dietz A. Das Droit Moral des Urheberbers im Neuen Französischen und Deutschen Urheberrecht. - Munich: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. 1968.
8. A. Dietz. The Artist's Right of Integrity Under Copyright Law – A Comparative Approach // International Review of Industrial Property and Copyright Law. 1994, Nr. 2.
9. A. Dietz. The Moral Rights of the Author: Moral Rights and the Civil Law Countries. ALAI Congress: Antwerp 1993 // Columbia-VLA Journal of Law and the Arts. 1995, Nr. 199.
10. Dworkin R. Taking Rights Seriously. - Cambridge: Harward University Press. 1977, P.93.
11. Gerstenblith P. Architect as Artist: Artist's Rights and Historic Preservation // Cardozo arts & Entertainment Law Journal. 1994, Nr. 12.
12. J. C. Ginsburg. Moral Rights in a Common Law System // Entertainment Law Review. 1990, Nr. 121, 129.
13. D. Giocanti. Moral Rights: Protection and Business Need // Intellectual Property Law and Economy Journal. 1975, Nr. 10(642).
14. P. Goldstein. Adaption Rights and Moral Rights in the United States and the Federal Republic of Germany // International Review of Industrial Property and Copyright Law. 1983, Nr.14.
15. M. B. Gunlicks. A Balance of Interests: the Concordance of Copyright Law and Moral Rights in the Worldwide Economy // Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal. 2001. Nr. 601.
16. H. Hansmann, M. Santilli. Authors' and Artists' Moral Rights: Legal and Ekonomic Analysis // Journal of Legal Studies. 1997, Nr. 95(25),(26).
17. Hegel G. W. F. Hegel's Philosophy of Right. - Oxford: Oxford University Press. 1952, Ch.43, 68.
18. Kant I. The Philosophy of Law: An Exposition of the Fundamental Principles of Jurisprudence As the Science of Right. - New York: Augustus M Kelley Pubs. 1974.
19. A. Mason. Development in the Law of Copyright and Public Access to Information // European Intellectual Property Review. 1997, Nr. 19 (11).
20. N. Netanel. Alienability restrictions and the Enhancement of Author Autonomy in United States and Continental Copyright Law // Cardozo arts and Enertainment Law Jornal. 1994, Nr. 12.
21. Ricketson S. The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works 1886-1986. London: Kluwer Law and Taxation, 1987.

22. Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Second Edition. - Oxford: Oxford University Press Inc., 2006.T.1.T.2.
23. J.Russell, DaSilva. Droit Moral and the Amoral Copyright: A Comparison of Artists' Rights in France and the United States' // 28 Bulletin of the Copyright Society. 1980 Nr. 1.
24. S. Stromholm. Copyright: Comparison of Laws. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. XI. - Boston : Nijhoff. 1990.

Teismų praktika

1. 2003 m. vasario 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273 J. Jakštas v. UAB „Mūsų gairės“.
2. 2002 m. balandžio 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-415 Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūra ir kt. v. UAB "Faris"..
3. Archbold v. Sweet [1832] // English Reports 172.
4. Confetti Records v. Warner Music UK Ltd. [2003] // Entertainment and Media Law Reports 35.
5. Frisby v. British Broadcasting Corporation [1967] // Weekly Law Reports 1204.
6. Humphries v. Thompson. [1905-1910] // Mac Gillivray's Copyright Cases 148.
7. Huston v. Turner Entertainment [1991] // International Review of Industrial Property and Copyright Law 23(702).
8. Noah v. Shuba and Another [1991] // Fleet Street Reports 14.
9. Morrison Leahy Music Limited and Another v. Lightbond Limited and Others [1993] // Entertainment and Media Law Reports 144.
10. Snow v. The Eaton Centre (1982) // Civil Procedure Rules (Canada) Nr.70.
11. Tidy v. Trustees of the Natural History Museum [1998] // Intellectual Property reports Nr.39.

Internetiniai puslapiai

1. <http://www.copyright.gov>
2. <http://international.westlaw.com>
3. <http://www3.lrs.lt>
4. <http://www.opsi.gov.uk>

SANTRAUKA

Darbo tema yra teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo problemos. Autoriaus teisė į kūrinio neliečiamybę nuo XX a. pradžios yra įtraukta į tarptautinių išipareigojimų sąrašą ir turi būti užtikrinama visų Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos dalyvių įstatymais. Tačiau šis tarptautinis išipareigojimas tik formuluoja minimalų teisės į kūrinio neliečiamybę apsaugos standartą, kurio įgyvendinimo klausimai skirtingai sprendžiami nacionaliniame lygmenyje. Darbo tikslas – įvardyti ir išanalizuoti svarbiausias teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo problemas moderniose teisinėse valstybėse. Todėl skirtingas vidaus teisinis reguliavimas yra vienas pagrindinių darbe analizuojamų klausimų. Daug dėmesio darbe skiriama autoriaus ir kūrinių naudotojų interesų konfliktams atskleisti, teisės į kūrinio neliečiamybę subjektams įvardinti. Detalizuojamos konfliktuojančios interesų grupės, analizuojami dažniausiai pasitaikantys ginčų dėl kūrinio neliečiamybės atvejai ir jų sprendimo būdai skirtingomis teisinio reguliavimo sąlygomis. Lyginamos teisės į kūrinio neliečiamybę įgyvendinimo tradicijos kontinentinės ir bendrosios teisės sistemose, skirtingų valstybių autorių teisės normos, analizuojama Lietuvos ir užsienio teismų praktika.

SUMMARY

The topic of the paper is integrity right implementation problems. Author's right of integrity is on the list of international obligations since the beginning of the XIX century and has to be made available by all Berne convention members' national laws. However this International obligation only implies a minimum standart for integrity right protection, thereby it's implementation issues are to be solved at national level. The goal of the paper is identification and analysis of integrity right implementation problems in modern states under the rule of law. Accordingly different legal regulation is one of the main issues of the topic. Establishing conflicts between authors and their work users, identifying persons of law in the integrity right is a great part of this paper. Consequently different sides of the conflick of interests are being elaborated, most frequent dispute cases and ways of solving them are being analised in the light of different legal regulation. His paper also contains legal tradicions of implementing integrity right in continential and common law countries that are being compared to each other, as well as different copyright laws in separate countries and court practice (lithuanian and foreign).